

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA**

Evidenčné číslo: 102003/I/2024/36122176495906052

**ENVIRONMENTÁLNA MIGRÁCIA, DÔVODY, DÔSLEDKY
A REALITA**

Diplomová práca

2024

Bc. Juraj Macho

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA**

**ENVIRONMENTÁLNA MIGRÁCIA, DÔVODY, DÔSLEDKY
A REALITA**

Diplomová práca

Študijný program: manažment medzinárodného obchodu
Študijný odbor: ekonómia a manažment
Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného obchodu
Vedúci záverečnej práce: Ing. Henrich Juhás, PhD.

Bratislava 2024

Bc. Juraj Macho

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že túto záverečnú prácu som vypracoval samostatne. Všetka použitá literatúra a ostatné odborné zdroje použité v rámci tejto záverečnej práce, spĺňajú ich základné náležitosti, a teda sú v súlade s právnymi predpismi a inými internými predpismi Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Dátum:

.....

Bc. Juraj Macho

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcel vyjadriť svoje úprimné pod'akovanie vedúcemu mojej záverečnej práce, Ing. Henrichovi Juhásovi, PhD., ktorý mi pri písaní práce od samého začiatku veľmi ochotne poskytoval značnú podporu a usmerňoval moje úsilie tak, aby som dosiahol čo najlepšie výsledky. Rovnako by som tiež rád pod'akoval aj mojej rodine, ktorá mi počas celého môjho študentského života neustále pomáhala, vďaka čomu som sa mohol rozvíjať ako na osobnostnej, tak aj na profesionálnej úrovni.

Abstrakt

MACHO, Juraj: Environmentálna migrácia, dôvody, dôsledky a realita. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra medzinárodného obchodu. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Henrich Juhás, PhD. – Bratislava: OF EU, 2024, 104 s.

Hlavným cieľom tejto diplomovej práce je na základe teoretických východísk preskúmať dôvody environmentálnej migrácie a prostredníctvom štatistických metód kvantifikovať jej dôsledky na zahraničný obchod vybraných krajín. V záujme úspešného dosiahnutia hlavného cieľa záverečnej práce bolo nevyhnutné splnenie všetkých parciálnych cieľov, ktoré boli vopred presne stanovené. Obsahovo je práca tvorená 5 kapitolami, ktoré pojednávajú o environmentálnej migrácii, ako o jednej z najdôležitejších tém súčasnosti (2024). Medzi použité vizuálne prvky, ktoré dopĺňajú informácie uvedené v jednotlivých kapitolách, patrí 24 grafov, 4 tabuľky a 3 obrázky. V úvodnej kapitole sa zameriavame na bližšiu charakteristiku súčasného stavu skúmanej problematiky konštatujúc, že spolu s rozmachom globalizácie v minulom desaťročí a neustále sa zhoršujúcimi podmienkami pre život v určitých krajinách posilnili aj tendencie obyvateľov migrovať za lepším a bezpečnejším životom. Taktiež tu vysvetľujeme, akú pozíciu v kontexte migrácie ako celku zastáva environmentálna migrácia, čo sú jej hlavné príčiny a aké rozmery môžu nadobudnúť jej následky. Záver kapitoly mapuje spektrum názorov odbornej verejnosti na danú oblasť. Druhá kapitola obsahuje definovaný hlavný cieľ spolu s parciálnymi cieľmi. V tretej kapitole uvádzame, aké výskumné metódy sme na dosiahnutie cieľov použili. Štvrtá kapitola prináša praktické informácie o skúmanej problematike popisujúc situáciu v nami zvolených krajinách, ktoré sú všeobecne považované za vysoko zraniteľné voči negatívnym dopadom zmeny klímy. Je tu uvedené, na základe čoho boli jednotlivé krajiny do výskumu zaradené, ako interagujú s ostatnými subjektmi v systéme svetového hospodárstva a aký trend v oblasti remitencií v nich prevláda. Záver kapitoly obsahuje modely, ktoré skúmajú vplyv remitencií na zahraničný obchod a Index ľudského rozvoja vo vybraných krajinách. Záverečná kapitola syntetizuje výsledky práce a diskutuje o záveroch, ktoré sme dosiahli.

Kľúčové slová: environmentálna migrácia, migranti, zmeny klímy, prírodné katastrofy, remitencie, svetový obchod, index ľudského rozvoja

Abstract

MACHO, Juraj: Environmental migration, reasons, consequences and reality. – University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce; Department of International Trade. – Thesis supervisor: Ing. Henrich Juhás, PhD. – Bratislava: OF EU, 2024, 104 p.

The main objective of the thesis is to examine the reasons for environmental migration on the basis of theoretical background and to quantify its effects on the foreign trade of selected countries through statistical methods. In order to successfully achieve the main objective of the thesis, it was necessary to fulfill all the partial objectives that were precisely defined in advance. In terms of content, the thesis is composed of 5 chapters that deal with environmental migration as one of the most important topics of the present time (2024). The visual elements used to complement the information presented in each chapter include 24 charts, 4 tables, 3 pictures. The opening chapter focuses on a closer characterization of the current state of the issue under study, noting that along with the rise of globalization in the past decade and the steady deterioration of living conditions in certain countries, the tendency of populations to migrate in search of a better and safer life has also strengthened. We also explain here what position environmental migration occupies in the context of migration as a whole, what its main causes are and what dimensions its consequences can reach. The chapter concludes by mapping the spectrum of expert opinion on the subject. The second chapter contains a defined main objective together with partial objectives. In the third chapter we outline the research methods used to achieve the objectives. The fourth chapter provides practical information on the issue under study, describing the situation in the selected countries, which are generally considered to be highly vulnerable to the negative impacts of climate change. It sets out on what basis each country was included in the research, how they interact with other countries in the world economic system, and the prevailing trend in remittances. The chapter concludes with models that examine the impact of remittances on foreign trade and the Human Development Index in selected countries. The final chapter synthesizes the results of the paper and discusses the conclusions reached.

Key words: environmental migration, migrants, climate change, natural disasters, remittances, international trade, human development index (HDI)

Obsah

Úvod	9
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	11
1.1 Teoretické vymedzenie pojmu migrácia.....	12
1.2 Teoretické východiská environmentálnej migrácie	21
1.3 Príčiny environmentálnej migrácie	24
1.4 Dôsledky environmentálnej migrácie a jej dosahy na svetový obchod	28
1.5 Vývoj environmentálnej migrácie v čase a jej súčasný stav v svetových regiónoch	33
1.6 Prehľad odbornej literatúry k danej problematike	38
2 Cieľ práce	42
3 Metodika práce a metódy skúmania	43
3.1 Metóda kalkulácie prostredníctvom ekonometrického modelu.....	46
4 Výsledky práce	49
4.1 Krajiny najviac ohrozené dôsledkami klimatických zmien	49
4.2 Cezhraničná migrácia v kontexte zhoršujúcej sa kvality životného prostredia	56
4.3 Remitencie a ich vývoj v rámci skúmaných krajín.....	61
4.4 Zahraničný obchod v kontexte skúmaných krajín	73
4.5 Vplyv remitencií na zahraničný obchod a rozvoj skúmaných krajín.....	87
5 Diskusia.....	91
Záver	94
Zoznam použitej literatúry	96

Zoznam skratiek

bil.	miliarda
CRED	Centrum pre výskum epidemiológie katastrof
EK	Európska komisia
EÚ	Európska únia
EUR (€)	euro
HDI	Index ľudského rozvoja
HDP	hrubý domáci produkt
IDMC	Stredisko pre monitorovanie vnútorného vysídľovania
IIED	Medzinárodný inštitút pre životné prostredie a rozvoj
IOM	Svetová organizácia pre migráciu
IPCC	Medzivládny panel pre zmenu klímy
IRAP	Medzinárodný projekt pomoci utečencom
mld.	miliarda
MPI	Inštitút migračnej politiky
ODA	oficiálna rozvojová pomoc
OSN	Organizácia spojených národov
PZI	priame zahraničné investície
UNDP	Rozvojový program Spojených národov
UNHCR	Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov
UNRWA	Úrad OSN pre palestínskych utečencov na Blízkom východe
USD (\$)	americký dolár
WTO	Svetová obchodná organizácia

Úvod

Fenomén migrácie a neustále sa zhoršujúca kvalita životného prostredia predstavujú, bezpochyby, jedny z najdiskutovanejších tém súčasnosti (rok 2024). Ich kombináciou potom vzniká problém, ktorý si vyžaduje skutočne veľkú mieru pozornosti širokej verejnosti. Spolu s dlhodobou meniacou sa podobou sveta a rastúcou tendenciou výskytu negatívnych udalostí, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú prirodzený ekosystém, sa čoraz viac stretávame so situáciami, kedy sú veľké skupiny obyvateľstva dotknutých krajín nútené nedobrovoľne opustiť svoje domovy a hľadať útočisko na nových územiach.

Medzi najčastejšie faktory vedúce k rozhodovaniu obyvateľstva o migrácii v takomto prípade patria, predovšetkým, prírodné katastrofy, ktoré sú do veľkej miery spôsobené buď klimatickými zmenami, alebo činnosťou človeka. Odborníci sa však zhodujú na tom, že k vysídleniu, ako takému, dochádza práve kombináciou viacerých faktorov, ktoré nemusia nutne vzájomne súvisieť. V globalizovanom svete, ktorého sme súčasťou, nie je možné takýto problém izolovať v rámci jedného teritória, ale práve naopak, vplyv environmentálnej migrácie je veľmi široký a ovplyvnené sú ako domovské, tak i hostiteľské krajiny a ich ekonomiky. Okrem záťaže, ktorej je opätovne podrobené životné prostredie, je možné dopady environmentálnej migrácie pozorovať aj na zmenách v oblasti hospodárskeho rastu, trhu práce či verejných financií. Aj v prípade environmentálnej migrácie sú však jedným zo základných prejavov vysídlenia práve finančné toky vo forme remitencií, ktoré prúdia medzi jednotlivými štátmi, pričom majú tendenciu pôsobiť na svetový obchod.

Ako sme uviedli, problematiku environmentálnej migrácie sme sa rozhodli spracovať najmä z dôvodu vysokej aktuálnosti a významnosti, ktorú tento problém naprieč celým svetom dosahuje. Obsah našej práce zároveň môže slúžiť ako jeden z možných podkladov pre budúci výskum ďalších autorov.

Hlavným cieľom tejto diplomovej práce je na základe teoretických východísk preskúmať dôvody environmentálnej migrácie a prostredníctvom štatistických metód kvantifikovať jej dôsledky na zahraničný obchod vybraných krajín. V rámci 5 kapitol, z ktorých práca pozostáva, sa však sústredíme aj na mnoho iných oblastí a aspektov, ktoré s presídlením v dôsledku zmien v životnom prostredí súvisia. Prvá z kapitol je venovaná, predovšetkým, predstaveniu konceptu migrácie ako celku a teoretickému vymedzeniu jednotlivých pojmov, ktoré táto oblasť zahŕňa. Okrem samotných definícií je tu uvedený prehľad jednotlivých príčin, následkov či názorov odbornej verejnosti. Druhá kapitola

pozostáva z definovaného hlavného cieľa doplneného o vedľajšie ciele. V tretej kapitole prinášame popis metodiky a použitých výskumných metód. Štvrtá kapitola je obsahovo zameraná na predstavenie skupiny nami zvolených zraniteľných krajín, ktoré sú neskôr preskúmané z hľadiska objemu prijatých remitencií a veľkosti ich zahraničného obchodu. Záver kapitoly obsahuje modely zamerané na kvantifikáciu závislostí medzi objemom prijatých remitencií a veľkosťou zahraničného obchodu, a indexom ľudského rozvoja (HDI). Záverečná kapitola je tvorená diskusiou, ktorá rozoberá realizované zistenia.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Svetový obchod, ktorý poznáme ako súbor vzťahov, ktoré sa viažu k medzinárodnej výmene tovarov a služieb medzi jednotlivými ekonomickými subjektmi, je kľúčovým činiteľom v procese formovania aktuálnej podoby svetového hospodárstva. Tak ako na svetové hospodárstvo, tak aj na obchod v jeho medzinárodnom formáte pôsobí množstvo faktorov, ktoré viac alebo menej dynamicky podmieňujú jeho rozmery. Jedným z takýchto faktorov je, bezpochyby, aj migrácia, ktorá je každým rokom čoraz viac skloňovaným pojmom naprieč celou spoločnosťou.

V tak globalizovanom svete, v akom v súčasnosti žijeme, sa otázka migrácie stala veľmi závažným problémom, ktorý ovplyvňuje nás všetkých. Spoločnosť je vystavená množstvu hrozieb počnúc klimatickými zmenami, prírodnými katastrofami, nedostatočnou úrovňou kvality života vyskytujúcou sa v niektorých regiónoch, degradáciou pôdy, nepriaznivými trendami v demografii, akými je napríklad nekontrolovateľný rast populácie, končiac stále častejšie sa vyskytujúcou politickou nestabilitou a z nej prameniaticim napätím, ktoré v krajných prípadoch eskaluje až do rozmerov vojenských konfliktov. Zo samotnej podstaty spomenutých prípadov je možné usúdiť, že tieto problémy možno iba ťažko izolovať v rámci jedného teritória. Je to presne naopak, ich vplyv sa postupne prelieva do celého sveta, čoho dôkazom je aj nedávna história.¹

Za daných okolností je teda viac než potrebné venovať pozornosť množstvu spomenutých výziev, ktoré migrácia so sebou prináša. Faktom však zostáva, že v niektorých prípadoch môže mať pre ekonomiky jednotlivých štátov zmysel a pozitívne tak prispievať k rozvoju svetového obchodu. Aby bolo možné tento stav dosiahnuť, je nesmierne dôležité, aby čo najskôr došlo k zavedeniu fungujúcej regulácie, v rámci ktorej by sa k tomuto sociálnemu fenoménu pristupovalo komplexne a s potrebným nadhľadom. Aby spoločnosť mohla efektívne čeliť potenciálnym hrozbám prameniaticim z migrácie, je potrebné, aby prijala trvalo udržateľné riešenia, ktoré by do budúcnosti eliminovali všetky potenciálne negatívne migračné trendy a ťažili zo vzniknutej situácie v čo najväčšej možnej miere v záujme dosahovania priaznivých výsledkov.²

¹ CASTLES, Stephen. International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues [online]. In *International Social Science Journal*. Wiley, 2002, roč. 52, č. 165, s. 269-281. [cit. 2023-10-20]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258>

² TASR. P. OCHOTNICKÝ: Migrácia môže mať pre ekonomiky štátov zmysel [online]. 2016. [cit. 2023-10-01]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/ekonomika/p-ochotnicky-migracia-moze-mat/186650-clanok.html>

Aby to bolo možné, je potrebné, aby sa spoločnosť s touto problematikou čo najviac oboznámila, keďže práve pochopenie zmien a trendov v celom ich rozsahu, nám pomáha porozumieť meniacemu sa svetu, v ktorom žijeme, a plánovať budúcnosť. Práve tejto potrebe slúži nasledujúca kapitola, ktorá definuje migráciu ako takú a podrobnejšie pojednáva o jej jednotlivých formách.

1.1 Teoretické vymedzenie pojmu migrácia

S fenoménom migrácie je spoločnosť úzko spätá už od nepamäti. Obyvateľstvo sa historicky neustále presúvalo, a to kvôli naozaj širokému spektru dôvodov. V modernej ére sa s pojmom migrácia stretávame najmä v súvislosti s presunom časti obyvateľstva za prácou alebo ekonomickými príležitosťami, rodinou či vzdelaním. Žiaľ, v novodobých dejinách sa vyskytujú aj také situácie, kedy ľudia z miest ich dovtedajšieho života vytlačajú úplne iné súvislosti a sú tak nútení opustiť tieto územia, aby unikli konfliktom, prenasledovaniu či rozsiahlemu porušovaniu ľudských práv.

Svetová organizácia pre migráciu (IOM) definuje migráciu ako súhrnný pojem, ktorý nie je nijak bližšie definovaný medzinárodným právom, a ktorý odráža bežné neodborné chápanie takej **osoby, ktorá sa dočasne alebo trvalo a z rôznych príčin presťahuje z miesta svojho obvyklého pobytu, či už v rámci krajiny (interná migrácia) alebo prekročí národnú hranicu (externá migrácia) a zotrvá na cudzom území**. Tento pojem je súhrnný najmä z toho dôvodu, že zahŕňa niekoľko právne vymedzených kategórií osôb, a to sú napríklad migrujúci pracovníci; prevádzачi (subjekty, ktorých osobitné druhy pohybu sú právne vymedzené); ako aj osoby, pre ktorých postavenie alebo spôsob pohybu neexistuje v medzinárodnom práve presné určenie – medzinárodní študenti.³

Kľúčovou pre bližšie pochopenie pojmu migrácia môže byť takisto definícia, ktorú ponúka Európska komisia (EK). Tá uvádza hneď **dva rôzne prístupy** k tomuto fenoménu. V globálnom kontexte ide o pohyb osoby buď cez medzinárodnú hranicu, alebo v rámci štátu na viac ako jeden rok bez ohľadu na príčiny, dobrovoľné alebo nedobrovoľné, a prostriedky, ktoré boli použité na migráciu, či už pravidelné alebo nepravidelné. V kontexte Európskej

³ IOM. *About Migration* [online]. 2023. [cit. 2023-10-01]. Dostupné na: <https://www.iom.int/about-migration>

únie (EÚ) a Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO) by sme pod pojmom migrácia mali rozumieť také konanie, ktorým si osoba buď⁴:

- zriadi svoj obvyklý pobyt na území členského štátu EÚ na obdobie, ktoré trvá alebo sa očakáva, že bude trvať najmenej 12 mesiacov, pričom predtým mala obvyklý pobyt v inom členskom štáte EÚ alebo v tretej krajine, alebo
- po predchádzajúcom obvyklom pobyte na území členského štátu EÚ prestane mať obvyklý pobyt v tomto členskom štáte EÚ na obdobie, ktoré je alebo sa očakáva, že bude trvať aspoň 12 mesiacov.

Iný rozmer migrácie potom popisuje Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), ktorý sa zameriava predovšetkým na samotných migrantov. Úrad zdôrazňuje, že medzi pojmi ako „migrant“ a „utečenec“ existujú podstatné rozdiely, hoci sa tieto dva termíny často zamieňajú a používajú nesprávne. Kým **utečenci** opúšťajú svoje krajiny z dôvodu vážnych obáv o ich životy či zachovanie slobôd, **migranti** sa presúvajú skôr z vlastnej vôle, napríklad z dôvodu pripojenia sa k ich rodinným príslušníkom, ktorí už sú v zahraničí, alebo z dôvodu nachádzania nových a lepších možností pre financovanie ich živobytia. Azda najväčším rozdielom však je, že **medzinárodné právo presne definuje a chráni utečencov medzinárodným právnym rámcom.**⁵

Aj v súvislosti s vyššie uvádzanými definíciami je možné pozorovať, že presuny obyvateľstva majú častokrát diametrálne odlišné príčiny, ktoré ich podnecujú. Na základe týchto rôznorodých pohnútok a faktorov potom rozoznávame jednotlivé druhy migrácie, ktoré sú navzájom diferencované podľa mnohých kritérií a charakteristík. Pre príklad, autori Anghel a Horváth špecifikujú nasledujúce typy migrácie⁶:

a) podľa toho, či ide o vydanú alebo prijatú časť populácie

- imigrácia (aktivita spojená s príchodom do krajiny inej, než vlastnej, za účelom usadiť sa tam);
- emigrácia (akt opustenia vlastnej krajiny s cieľom usadiť sa v inej krajine);

⁴ EUROPEAN COMMISSION. *Migration – Definition(s)* [online]. 2023. [cit. 2023-10-02]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/migration_en

⁵ UNHCR. *Migrant definition* [online]. 2019. [cit. 2023-10-02]. Dostupné na: <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/migrant-definition>

⁶ PENCEA, Georgeta - CURTEANU, Cristina – BOGDAN, Adrian. Internal and External Migration [online]. In *POSTMODERN OPENINGS. LUMEN*. Scientific Publishing House, 03/2020, roč. 11, č. 1, s. 57-70. [cit. 2023-10-02]. ISSN 2068-0236. Dostupné na: <https://doi:10.18662/po/108>

b) berúc do úvahy vonkajšie vplyvy

- dobrovoľná (bez nátlaku);
- nedobrovoľná (nútená, napríklad v dôsledku prírodných katastrof, politickej nestability, vojen, ...);

c) podľa rozsahu migrácie

- individuálna;
- masová;

d) podľa veľkosti časového horizontu

- dočasná (cirkulárna) (títo autori ohraničujú dočasnú migráciu fixným časovým rámcom v trvaní od deviatich mesiacov po pätnásť rokov; dočasní migranti sa následne vracajú do svojej domácej krajiny);
- trvalá (migranti opúšťajú domácu krajinu na obdobie dlhšie ako päť rokov).

Ako môžeme pozorovať, na základe stanovených kritérií je podľa týchto autorov možné migráciu ďalej špecifikovať a rozdeliť ju na jej jednotlivé podkategórie. Okrem už spomenutých druhov migrácie sa však objavujú aj ďalšie jej formy, ktoré sú klasifikované na základe iných charakteristík. Jedným zo základných hľadísk je, bezpochyby, aj smer pohybu populácie, ktorý rozdeľuje migráciu na internú a externú.

Pod internou (vnútornou) migráciou môžeme rozumieť zmenu obvyklého miesta pobytu obyvateľstva, ktorá spravidla nastáva v rámci jednej krajiny a jej ekonomiky.⁷ Viacerí autori opisujú internú migráciu ako jednu z kľúčových hnacích síl hospodárskeho rastu a rozvoja krajín počas ich vývoja, ktorá, na celospoločenskej úrovni, umožňuje efektívnu redistribúciu pracovnej sily do produktívnejších odvetví a regiónov.⁸ V praxi to znamená, že interná migrácia prispieva k rastúcej flexibilitě trhu práce, čo umožňuje obyvateľstvu s určitými zručnosťami využívať také príležitosti, v rámci ktorých dosahuje bude dosiahnutá vyššia úroveň produktivity. Ide o nevyhnutný mechanizmus, ktorý napomáha miestnym trhom v procese prispôsobovania sa regionálne asymetrickým šokom, ktoré nastávajú ako na strane dopytu, tak na strane ponuky. Na individuálnej úrovni je potom

⁷ REES, Philip. Demography [online]. In *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 2020, 2. vyd., s. 239-256. [cit. 2023-10-03]. ISBN 9780081022962. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10252-5>

⁸ KONE, Zovanga L. - LIU, Maggie Y. – MATTOO, Aaditya – OZDEN, Caglar – SHARMA, Siddharth. Internal borders and migration in India [online]. In *Journal of Economic Geography*. Oxford University Press, 07/2018, roč. 18, č. 4, s. 729–759. [cit. 2023-10-07]. ISSN 1468-2702. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbx045>

interná migrácia nevyhnutná pre uspokojovanie ich osobných potrieb a preferencií, ktoré sú spojené s prispôbením štýlu bývania, okolia a miesta, kde žijú.⁹

Opakom internej migrácie je **externá migrácia**, ktorá rozširuje rozsah presunov obyvateľstva aj o cudzie územia. Tento typ sa bežne vyskytuje aj v spojení s prívlastkom „medzinárodná.“¹⁰ Organizácia Spojených národov (OSN) ju definuje ako každý pohyb osôb cez medzinárodné hranice s cieľom usadiť sa. Obvyklé miesto pobytu týchto osôb sa teda presúva z jednej krajiny do krajiny druhej. OSN navyše meria stupeň trvalosti migrácie počas obdobia 12 mesiacov, následkom čoho sa má predísť tomu, aby sa krátkodobé pobyty v cudzej krajine klasifikovali ako trvalá migrácia. V praxi to znamená, že cestujúci prichádzajúci do cudzej krajiny s úmyslom zotrvať v nej menej ako tri mesiace sú klasifikovaní len ako „návštevníci.“ Osoby so zámerom zotrvať v cudzej krajine dlhšie ako tri mesiace a kratšie ako dvanásť mesiacov sa klasifikujú ako krátkodobí migranti a všetky ostatné osoby, ktorých úmyslom je zotrvať v cudzej krajine dlhšie ako dvanásť mesiacov, získavajú štatút dlhodobých migrantov.¹¹

Okrem klasifikácie migrácie na internú a externú, považujeme za dôležité uviesť aj jej rozdelenie na **dobrovoľnú** a **nedobrovoľnú**. Tieto dve podkategórie sú totiž kľúčové pre hlbšie pochopenie migračných aktivít, keďže prinášajú pohľad ako na ich sociálne, tak aj na ekonomické a ľudské dôsledky.

Tak, ako naznačuje definícia UNHCR, je nevyhnutné si uvedomiť, že medzi **dobrovoľnou** a **nedobrovoľnou migráciou** existuje podstatný rozdiel, ktorý by sa nemal prehliadať. Tieto dve formy sa totiž odlišujú najmä v súvislosti s ich spúšťačmi, dôvodmi a dôsledkami, ktoré môžu mať vplyv nielen na samotných migrujúcich jednotlivcov, ale aj na celé spoločnosti a komunity, do ktorých títo ľudia prichádzajú.

Dobrovoľná migrácia je najmä v modernej spoločnosti často sa vyskytujúcim javom, pri ktorom sa migrant rozhodne presťahovať z miesta svojho obvyklého pobytu na základe vlastnej vôle a iniciatívy. Pred takouto životnou zmenou je zvyčajne potrebné dôkladne analyzovať všetky dostupné možnosti voľby.¹² Ľudia, ktorí uvažujú o zmene

⁹ ALVAREZ, Maximiliano – BERNARD, Aude - LIESKE, Scott N. Understanding internal migration trends in OECD countries [online]. In *Population, Space and Place: Special Issue: Declining internal migration? Patterns, causes and prospects*. John Wiley & Sons Ltd, 10/2021, roč. 27, č. 7. [cit. 2023-10-07]. ISSN 1544-8444. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/psp.2451>

¹⁰ DE HAAS, Hein a kol. *The Age of Migration*. 6. vyd. New York : The Guilford Press, 2020. 443 s. ISBN: 978-14-62542-89-5.

¹¹ REES, Philip. Demography [online]. In *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 2020, 2. vyd., s. 239-256 [cit. 2023-10-07]. ISBN 9780081022962. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10252-5>

¹² COHEN, Robin. *Migration: The Movement of Humankind from Prehistory to the Present*. 1. vyd. Londýn : Andre Deutsch Ltd., 2019. 224 s. ISBN: 978-02-33005-97-3.

miesta pobytu, preto často prehodnocujú faktory, ktoré ich motivujú k odchodu z ich súčasnej krajiny (tzv. "push" faktory) a faktory, ktoré ich privádzajú na nové miesta (tzv. "pull" faktory). Tabuľka 1 tieto faktory ďalej rozdeľuje na základe ich charakteru na ekonomické a neekonomické.

Tabuľka 1 Prehľad „push“ a „pull“ faktorov migrácie s rozdelením na ekonomické a neekonomické faktory

„Push“ faktory		„Pull“ faktory	
Ekonomické	Neekonomické	Ekonomické	Neekonomické
chudoba/nízke mzdy	diskriminácia	dopyt po pracovnej sile	rodina, priatelia a iné osobné väzby
vysoké daňové zaťaženie	kriminalita	vyššie mzdy ako v domácej krajine	ľudské práva a slobody
vysoká nezamestnanosť	zlá zdravotná starostlivosť	vysoký ekonomický rast	vlastnícke práva
preľudnenosť	korupcia	nižšie náklady na život	právo a poriadok
	nevyhovujúce životné prostredie/klíma	kvalitná zdravotná starostlivosť	vymoženosti v krajine
	hladomor	silná mena	občianska vybavenosť
	pandémia	nízka inflácia	
	povinná vojenská služba	vyspelé technologické zázemie	

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: SIMPSON, Nicole B. *Demographic and economic determinants of migration* [online]. IZA World of Labor, 2022: 373. Dostupné na: doi: 10.15185/izawol.373.v2

Vo všeobecnosti ľudí k presťahovaniu motivuje najmä túžba po lepšom domove, snaha o čo najlepšie využitie ekonomických príležitostí či napríklad prístup k viacerým službám a lepšiemu vzdelaniu. Ovplyvniť rozhodovanie však môže aj zmena životného smerovania či politická situácia v krajine.

Medzi krajiny s najvyššou mierou dobrovoľnej migrácie patria napríklad Spojené štáty americké (USA), Nemecko či Spojené kráľovstvo (UK). Práve v prípade USA, sme mohli byť počas posledných pätnástich rokov svedkami masívneho presúvania sa obyvateľstva, vďaka čomu sa Američania stali jednými z najmobilnejších národov na svete. Podľa Amerického úradu pre sčítanie populácie zmenilo v roku 2010 bydlisko až 37,5 milióna ľudí čo predstavovalo 12,5 % populácie. Nemožno sa tomu čudovať. Americké

obyvateľstvo je zvyknuté často sa presúvať. Ping Zhou, lektorka geografie na Univerzita vo východnom Michigane, uvádza: „*Rodičia sa po narodení dieťaťa môžu rozhodnúť presťahovať do lepšieho školského obvodu alebo susedstva. Mnohí tínedžeri sa rozhodnú odísť na vysokú školu do inej oblasti. Čerství absolventi odchádzajú tam, kde je ich kariéra. Manželstvo môže viesť ku kúpe nového domu a odchod do dôchodku môže pár opäť zaviesť inam.*“¹³

Presným opakom dobrovoľnej migrácie, ktorá je reprezentovaná zväčša príslušníkmi bohatej, vzdelanej a globálne prepojenej elity, ktorí sa môžu presúvať a vyberať si z pracovných príležitostí po celom svete, je **nedobrovoľný presun obyvateľstva – nútená migrácia**. Tú charakterizujú predovšetkým osoby, ktoré sú nútené opustiť svoje domovy, aby sa vyhli nepriazni osudu, a tak zanechávajú za sebou aj všetok svoj majetok. Títo ľudia môžu neskôr požiadať o azyl v cudzej krajine.¹⁴

Príčin, pre ktoré musia títo ľudia opustiť svoje domovy môže byť mnoho. Pri skúmaní nedobrovoľnej migrácie sa často rozlišuje, či bolo vysídlenie miestneho obyvateľstva zapríčinené konfliktom alebo katastrofou. Pokiaľ v procese vysídlenia zohral alebo stále zohráva kľúčovú rolu konflikt, je takýto presun označovaný ako spôsobený človekom. Ak však presídľovanie zapríčinila katastrofa, pod ktorou rozumieme závažné narušenie normálneho fungovania spoločnosti, ktoré spôsobuje veľké straty ľudí, majetku, hospodárstva a znehodnotenie životného prostredia, na vine sú zvyčajne prírodné faktory. Definície týchto pojmov, bezpochyby, majú svoje využitie, no v reálnom svete môže byť rozhranie medzi nimi nejasné. História je svedkom množstva konfliktov, ktoré vznikli kvôli sporom týkajúcich sa prírodných zdrojov a taktiež, nežiadúca ľudská aktivita už viackrát spôsobila prírodné katastrofy, ako napríklad eróziu pôdy, odstránenie vegetácie či zhoršenie kvality pôdy, napríklad v dôsledku chemických únikov alebo nevhodnej likvidácie odpadu.¹⁵

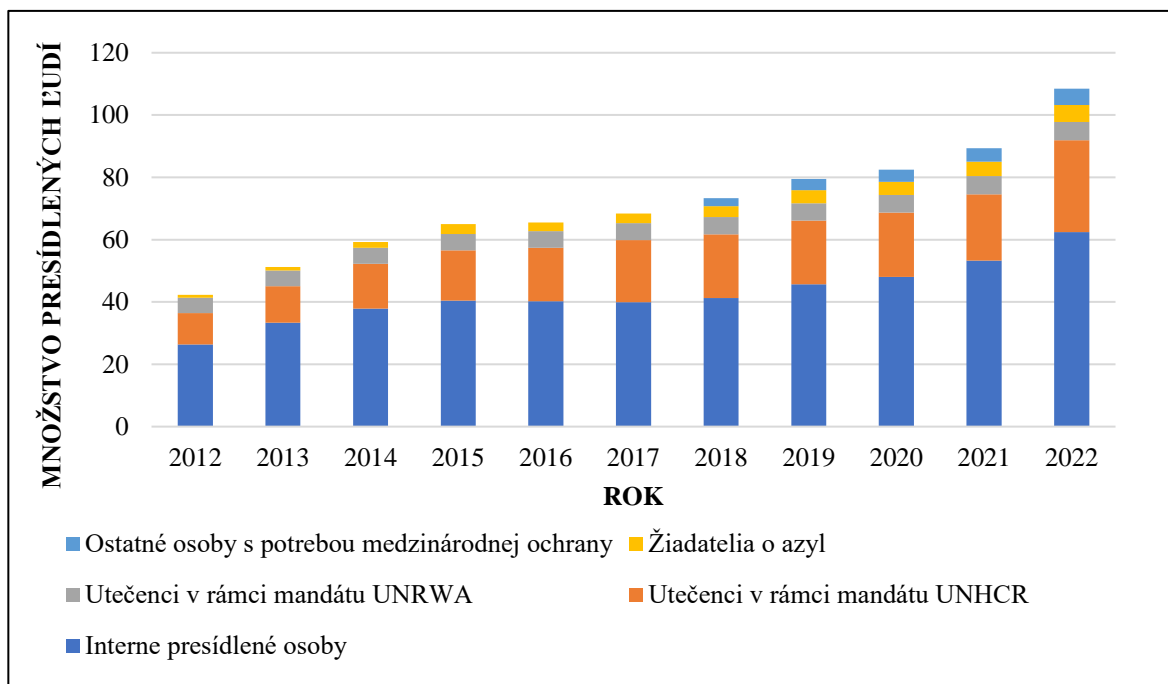
V súčasnosti (2024) celý svet žije v časoch, v ktorých sa vyskytuje fenomén núteného vysídľovania, čoraz častejšie. Spoločnosť je svedkom množstva udalostí, v dôsledku ktorých čoraz viac ľudí opúšťa svoje domovy. Tento trend demonštruje graf 1.

¹³ ZHOU, Ping. *Forced, Reluctant, and Voluntary Migration* [online]. 2020. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: <https://shorturl.at/hvFJZ>

¹⁴ BAKEWELL, Oliver. Chapter 10 Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration [online]. In *Handbook on the Governance and Politics of Migration*. Elger, 2021, s. 124–136. [cit. 2023-10-08]. ISBN 97-817-8811-723-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.4337/9781788117234.00017>

¹⁵ MIGRATION DATA PORTAL. *Forced migration or displacement* [online]. 2023. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>

Graf 1 Množstvo ľudí nútených utiecť vo svete medzi rokmi 2012 – 2022 v mil.

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov UNHCR (2022).

Z údajov na grafe možno vyčítať, že vývoj nedobrovoľnej migrácie bol za poslednú dekádu značne dynamický. V roku 2012 bolo na svete 42,3 milióna nútene vysídlených osôb. Štatistiky hovoria, že koncom roka 2022, čiže o dekádu neskôr, už počet týchto osôb na celom svete dosiahol 108,4 milióna, čo je zároveň o 19 miliónov ľudí viac v porovnaní s rokom 2021. Ide tak o vôbec najväčší medziročný nárast (21 %) podľa štatistík UNHCR o nútenom vysídlení. Alarmujúcim je údaj, ktorý hovorí, že viac ako 1 človek z každých 74 ľudí na Zemi bol prinútený utiecť a zmeniť miesto svojho obvyklého pobytu.

Vysídlenie bolo následkom najmä rozsiahleho prenasledovania, konfliktov, porušovania ľudských práv a iných udalostí, ktoré mali nežiadúci vplyv na verejný poriadok. V súvislosti s konfliktmi je nutné spomenúť pravdepodobne najdiskutovanejší z nich, a to inváziu Ruskej federácie na územie Ukrajiny, ktorá sa odohrala koncom februára 2022. Bola to práve invázia, ktorá výrazne akcelerovala vysídlenie miestneho obyvateľstva z nebezpečných regiónov. Koncom roka 2022 bolo evidovaných približne 11,6 milióna vysídlených Ukrajincov, z čoho 5,9 milióna tvorili presídlení v rámci Ukrajiny a 5,7 milióna ľudí, ktorí utiekli do susedných krajín a za hranice. Celkový počet utečencov v rámci mandátov UNHCR (osoby, ktoré sa nachádzajú mimo svojej krajiny z dôvodu obáv z prenasledovania, konfliktu, násilia a iných okolností narúšajúcich verejný poriadok; a

navrátilci či osoby bez štátnej príslušnosti) a UNRWA (palestínski utečenci) sa v roku 2022 zvýšil na 35,3 milióna osôb, čo je o 8,2 milióna viac v porovnaní s rokom 2021.

Môžeme konštatovať, že práve nedobrovoľná migrácia je do veľkej miery podmienená rôznymi politickými faktormi, ktoré v krajine pôsobia. Meniace sa politické prostredie, vojny, prenasledovanie či absencia základných ľudských práv a slobôd – to všetko má za následok, že ľudia opúšťajú svoje domovy a sťahujú sa do iných krajín. Tento typ je preto často označovaný aj ako „**politická migrácia**”.

Problém politického prenasledovania, ktorý zahŕňa utláčanie, diskrimináciu a mučenie jednotlivcov, ktorí nesúhlasia so svojou vládou, majú menšinové náboženské presvedčenia alebo etnický pôvod, je všeobecne známy a typický predovšetkým pre krajiny, ako sú Irak, Somálsko a Zimbabwe. Okrem toho je však často skloňovaný aj v prípade takých ekonomických mocností, akou je napríklad aj Čína. Ľudia z týchto krajín často prúdia do demokratickejších, a teda bezpečnejších krajín, kde sa neskôr naplno prejavuje priamy dôsledok odlivu politických migrantov v podobe žiadostí o azyl.¹⁶

Ako sme uviedli, jedným z určujúcich faktorov takéhoto presídľovania sú aj vojny. Aj z toho dôvodu je preto zaujímavým údaj, ktorý už v roku 2018 priniesla spoločnosť National Geographic, keď informovala, že na celom svete už vtedy žilo približne 42 miliónov ľudí, ktorí boli nútení migrovať kvôli vojnám. Nezávisle od toho, ako rozmanité mohli byť ich príčiny, vždy mali politický podtón.¹⁷

Ďalšou podstatnou formou migrácie je **ekonomická migrácia**, ktorá môže byť definovaná aj ako pohyb jednotlivcov z jednej krajiny alebo regiónu do druhej za lepšími ekonomickými príležitosťami, ako je napríklad vyšší príjem, lepšie pracovné vyhliadky alebo lepšie životné podmienky. V prípade ekonomických migrantov potom môžeme hovoriť o jednotlivcoch prijímajúcich rozhodnutie presťahovať sa s cieľom zlepšiť svoju životnú úroveň získaním lepšie platenej práce.¹⁸

Podľa britského denníka BBC, hlavnými príčinami ekonomickej migrácie sú predovšetkým ekonomické tlaky, obavy obyvateľstva a snaha o využitie lepších príležitostí. Pokiaľ sú ľudia nespokojní s tým ako žijú a koľko zarobia, môžu sa rozhodnúť presťahovať sa s vidinou, že si uľahčia svoju situáciu.

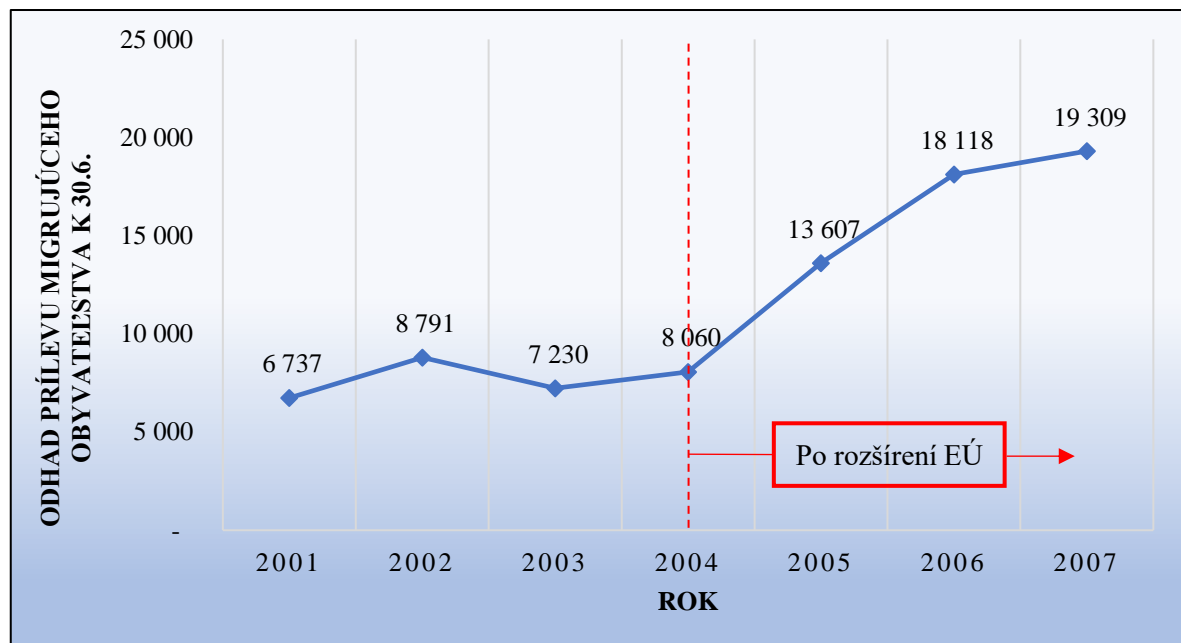
¹⁶ MATHEWS, Jayden. *Political Factors in Migration* [online]. 2018. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: https://sciencing.com/political-factors-migration-8212756.html?fbclid=IwAR17W8dRjuZO0wQi2bD8dNROPYZ_WS2h7EITWP_A1crDnQoxIaDBW96rkw

¹⁷ Tamtiež

¹⁸ MITTERBACHER, Kerstin. *Motives for economic migration: a review*. 2021. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3947794>

História ponúka hneď niekoľko príkladov ekonomickej migrácie. Stačí si spomenúť na rok 2004, ktorý bol rokom, v rámci ktorého sa Európska únia (EÚ) rozšírila o desať nových členských štátov, vrátane Slovenskej republiky a ostatných krajín V4. Veľkej časti obyvateľstva východoeurópskych krajín sa tak podstatne zjednodušili podmienky na vstup do ostatných členských krajín, vrátane Veľkej Británie (UK), ktoré lákalo týchto ľudí predovšetkým niekoľkonásobne vyššími mzdami v porovnaní s tými, ktoré mohli dostať v domácej krajine. Nárast migračných aktivít v dôsledku rozšírenia spoločenstva je zachytený na grafe 2, ktorý poskytuje prehľad o odhadovanom príleve migrujúceho obyvateľstva do UK vždy k poslednému júnovému dňu v časovom období medzi rokmi 2001 až 2007.

Graf 2 Odhad prílevu migrujúceho obyvateľstva do UK medzi rokmi 2001 až 2007

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov BBC (2023).

Z údajov na grafe je možné vyčítať, že v roku 2001 bol odhadovaný počet migrantov na území UK na úrovni 6 737 obyvateľov. Tento počet postupne rástol a dosiahol svoj vrchol v roku 2007, kedy sa odhaduje, že do UK sa prisťahovalo až 19 309 ľudí. Ako sme už uviedli, výrazný nárast v ich príleve nastal práve po prvej polovici roku 2004, ako následok rozšírenia EÚ. Na základe odhadov pre rok 2005, kedy bol odhadovaný prílev migrujúceho obyvateľstva stanovený na 13 607 občanov, môžeme pozorovať markantný percentuálny nárast migračných aktivít na úrovni takmer 69 %.

V súčasnosti (2024) je však možné sledovať, že spolu s rastúcou životnou úrovňou východoeurópskych krajín, dochádza aj k zmenám v samotnej migrácii. Čoraz viac migrantov sa rozhoduje pre návrat do svojich domovských krajín. Tento trend je spôsobený nielen zlepšujúcou sa ekonomickou situáciou v daných regiónoch, ale aj vznikom politik a iniciatív zameraných na podporu návratu a reintegráciu do domácich spoločenstiev.¹⁹

Ako z názvu tejto práce vyplýva, okrem už spomenutých jednotlivých druhov migrácie je pre nás najdôležitejšia práve environmentálna migrácia. Nielen jej obsiahlej definícii, ale aj stručnému vývoju v čase sa venuje nasledujúca kapitola 1.2.

1.2 Teoretické východiská environmentálnej migrácie

Predchádzajúca podkapitola je dôkazom toho, že pri skúmaní migrácie je dôležité rozoznávať jej jednotlivé druhy, a to najmä kvôli odlišnosti ich hnacích faktorov. Environmentálna migrácia patrí medzi základné z druhov migrácie a je neoddeliteľne prepojená s vplyvom životného prostredia na správanie obyvateľstva. Ľudia totiž práve pod vplyvom pôsobenia prírodných podmienok často prijímajú rozhodnutia opustiť svoje domovy a hľadať či už nové príležitosti, alebo bezpečnosť niekde inde. Môžeme povedať, že environmentálna migrácia pôsobí ako ukazovateľ, ktorý vyjadruje, aký význam majú zmeny klímy a životného prostredia na fungovanie spoločnosti v globálnom prostredí.²⁰

Pokiaľ chceme pojem environmentálna migrácia bližšie definovať, dá sa vychádzať z definície IOM, ktorá túto formu mobility charakterizuje ako **presun jednotlivcov alebo skupín osôb (environmentálnych migrantov), ktoré sú prevažne z dôvodov náhlych alebo postupných zmien životného prostredia nepriaznivo ovplyvňujúcich ich život alebo životné podmienky, nútené opustiť svoje obvyklé bydlisko a to buď dočasne, alebo natrvalo. Migranti sa môžu presúvať nielen v rámci svojej krajiny pôvodu alebo obvyklého pobytu (častejšie), ale tiež mimo nej.** Táto definícia je pomerne široká a keďže nie je právne ani medzinárodne prijatá, pripúšťa široké množstvo faktorov, ktoré na pohyb obyvateľstva pôsobia.²¹

¹⁹ BBC. *Migration – CCEA : Economic migration* [online]. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3p4b82/revision/3?fbclid=IwAR3XFoEmasDagPpsD-It1CJ7AamUFkf2YCZO0bgODgPjRG5pGLBZKwahtu8>

²⁰ FIGUET, Etienne a kol. *Migration and Climate Change*. 1. vyd. Cambridge : United Nations Educational, 2011. 442 s. ISBN: 978-92-31041-99-0.

²¹ IOM. *ENVIRONMENTAL MIGRATION* [online]. 2023. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration>

Z toho dôvodu môže mať environmentálna migrácia viacero komplexných foriem: dobrovoľnú alebo nedobrovoľnú, dočasnú alebo trvalú, internú alebo externú či napríklad individuálnu alebo masovú. Presný charakter, trvanie či rozsah environmentálnej migrácie potom ovplyvňuje aj to, či k nej dochádza v kontexte postupných a dlhodobých dejov a procesov, medzi ktoré patrí napríklad postupné stúpanie hladiny morí či rast teplôt, alebo v kontexte náhlych a nečakaných udalostí a procesov, akými sú katastrofické búrky, záplavy, zemetrasenia atď.²²

K tejto definícii sa pridávajú aj autori Olivia V. Dun a Francois Gemenne, ktorí opisujú tento jav ako pohyb ľudí z miesta na miesto v rámci štátnych hraníc alebo cez medzinárodné hranice v dôsledku environmentálnych faktorov, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú ich živobytie alebo životné podmienky, ako sú suchá, dezertifikácia, odlesňovanie, degradácia pôdy, nedostatok vody, zvyšovanie hladiny morí a prírodné katastrofy. Tiež však pripúšťajú, že kvôli neexistencii konsenzu o jednotnej definícii môžu byť často ostatné definície mäťúce a často neužitočné.²³

Okrem pojmu environmentálna migrácia sa v praxi často stretávame s pojmom **klimatická migrácia**. Ama Francisová, projektová stratégička pre klimatické vysídľovanie v Medzinárodnom projekte pomoci utečencom (IRAP), vysvetľuje klimatické vysídľovanie ako jav - pohyb, ktorý môže byť čiastočne spôsobený katastrofami súvisiacimi s klímou, náhlymi aj pomalými, ktoré sú buď dočasné, alebo trvalé, v rámci krajín alebo cez hranice.²⁴ IOM uvádza, že ide o podkategóriu environmentálnej migrácie, ktorá definuje taký typ pohybu obyvateľstva, kedy zmena životného prostredia je spôsobená zmenou klímy. Tento pojem však slúži iba analytickým a advokačným účelom – nemá žiadnu právnu hodnotu. Vyskytuje sa hlavne v právne záväzných Cancúnskych dohodách o zmene klímy, ktoré prijali štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Rámcového dohovoru OSN o klíme.²⁵

V súvislosti s klimatickou migráciou považujeme za nutné zdôrazniť, že pre opis migrujúcich osôb je vhodnejšie používať termín migranti a nie utečenci. Hoci v praxi dochádza k častému zamieňaniu týchto pojmov, významovo sú tieto pomenovania rozdielne.

²² IOM. *ENVIRONMENTAL MIGRATION* [online]. 2023. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration>

²³ DUN, Olivia – GEMENNE, François. Defining 'environmental migration' [online]. In *Journal of Refugee Studies: Forced Migration review*. Oxford, Refugee Studies Center, 2008, roč. 28, č. 4, s. 10-11 [cit. 2023-10-10]. ISSN 1460-9819. Dostupné na: <https://www.fmreview.org/sites/default/files/FMRdownloads/en/FMRpdfs/FMR31/FMR31.pdf>

²⁴ GREENFIELD, Nicole. *Climate Migration and Equity* [online]. 2022. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://www.nrdc.org/stories/climate-migration-equity>

²⁵ IOM. *ENVIRONMENTAL MIGRATION* [online]. 2023. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration>

Ako uvádzame v kapitole 1.1, postavenie utečencov v kontexte medzinárodného práva chráni Dohovor OSN o právnom postavení utečencov z roku 1951, v rámci ktorého sú utečenci definovaní ako osoby s opodstatnenými obavami z prenasledovania z dôvodu ich rasy, národnosti, náboženstva, príslušnosti k určitej sociálnej skupine, alebo z dôvodu politickej príslušnosti. O ohrození v dôsledku zmeny klímy však Dohovor OSN nehovorí. Klimatickí migranti sú teda osoby, ktoré sa sťahujú v dôsledku zmeny klímy.²⁶

Pri skúmaní environmentálnej migrácie je nesmierne dôležité zohľadniť aj fakt, že okrem migrantov, ktorým sa darí opúšťať svoje domovy, bohužiaľ, stále existuje veľké množstvo ľudí, ktorí nemigrujú a nachádzajú sa v ohrozených oblastiach. Takáto časť obyvateľstva sa označuje pojmom **uväznená populácia** (z angl. trapped population). Ide predovšetkým o imobilné osoby vystavené vysokému riziku v dôsledku environmentálnych zmien, ktoré nie sú schopné migrovať, keďže nedisponujú potrebnými prostriedkami alebo príležitosťami.²⁷ Medzi faktory, ktoré najčastejšie udržujú populáciu na mieste môžeme zaradiť napríklad nedostatok finančného kapitálu, právnych možností, podpory zo strany vlád či existenciu hraničných obmedzení a sociálnych bariér. Práve úloha vlád je však nesmierne dôležitá. Pokiaľ existuje ambícia obyvateľstva migrovať no neexistujú možnosti, v ich agende by malo byť pracovať na takých stratégiách, ktoré by zabezpečili podporu bezpečnej a uľahčenej mobility.²⁸

Ukazuje sa, že rozsiahle zmeny v životnom prostredí na našej planéte postupne ovplyvňujú spôsob, akým ľudia žijú a interagujú so svojim okolím. Existuje množstvo príčin, v dôsledku ktorých jednotlivci či dokonca celé skupiny obyvateľov hľadajú nové teritória, kde by mohli viesť stabilnejší a bezpečnejší život. Identifikácii niektorých z nich je venovaná nasledujúca kapitola 1.3.

²⁶ HUMAN RIGHTS LEAGUE. *Klimatickí migranti – fakty a pojmy* [online]. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://www.hrl.sk/sk/o-nas/aktuality/klimaticki-migranti-%E2%80%93-fakty-a-pojmy>

²⁷ McLEMAN, Robert et al. Conceptual framing to link climate risk assessments and climate-migration scholarship [online]. In *Climatic Change*. Springer, 2021, 165. vyd. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03056-6>

²⁸ NABONG, Emily – OPDYKE, Aaron. Promoting migration as adaptation to climate change: addressing mobility barriers [online]. In *Development in Practice*. Routledge -Taylor & Francis Group, 2023, roč. 33, č. 1, s. 128-132. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09614524.2022.2043829>

1.3 Príčiny environmentálnej migrácie

Z toho, čo uvádzame v predchádzajúcich kapitolách, vyplýva, že z dôvodu veľkého množstva príčin migrácie je veľmi náročné určiť, čo konkrétne môžeme považovať za spúšťač vysídlenia. K tomu totiž často dochádza práve kombináciou niekoľkých faktorov.

Pri skúmaní tejto problematiky však už v minulosti medzi vedcami existoval konsenzus, ktorý hovoril o piatich všeobecných príčinách. Medzi tieto patria ²⁹:

1. prírodné katastrofy,
2. dlhodobá degradácia životného prostredia,
3. priemyselné havárie,
4. rozvoj,
5. pozostatky vojny.

Pre účely nášho výskumu sú dôležité práve prvé tri zo spomenutých príčin, ktorým sa budeme podrobnejšie venovať v ďalšej časti práce.

Jednou z prvých asociácií viažucich sa k príčinám environmentálnej migrácie, sú, bezpochyby, **prírodné katastrofy**. Tie predstavujú také prírodné procesy alebo javy, ktorých výsledkom sú najčastejšie straty na životoch, rôzne formy zranení, straty živobytia či škody na majetku a životnom prostredí.³⁰ Ide o udalosti, ako napríklad búrky, sopečné erupcie, zemetrasenia, extrémne suchá a všetky ostatné druhy katastrof, ktoré sú spôsobené nestabilitou prírodného prostredia. Môžeme konštatovať, že prírodné katastrofy boli jednou z hlavných príčin migrácie v priebehu histórie.³¹ V roku 2019 nimi bolo zasiahnutých približne 24,8 milióna ľudí v 140 krajinách sveta, čo predstavovalo viac než trojnásobok hodnoty počtu vysídlených osôb z dôvodu konfliktov a násillia v tom istom roku.³² Dopad

²⁹ KEANE, David. *The Environmental Causes and Consequences of Migration: A Search for the Meaning of 'Environmental Refugees'* [online]. 2004. [cit. 2023-10-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/215318/The_Environmental_Causes_and_Consequences_of_Migration_A_Search_for_the_Meaning_of_Environmental_Refugees_

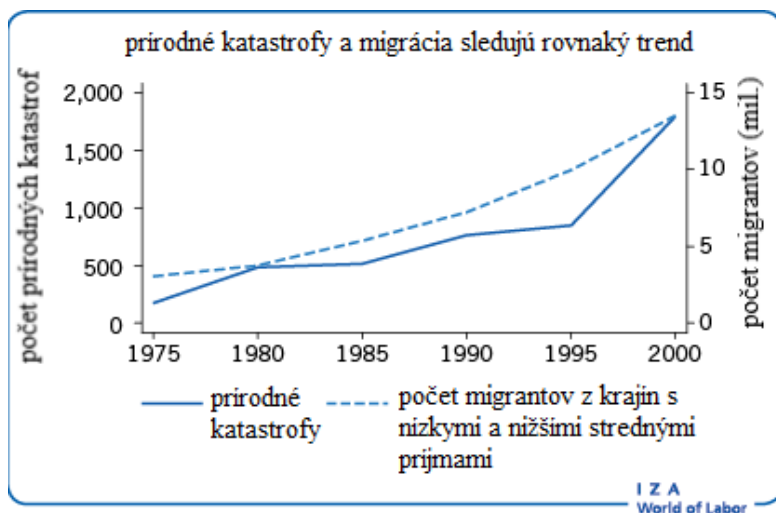
³⁰ ONYANGO, Monica Adhiambo - UWASE, Malysé. Humanitarian Response to Complex Emergencies and Natural Disasters [online]. In *International Encyclopedia of Public Health*. Elsevier, 2017, 2. vyd., s. 106-116. [cit. 2023-10-15]. ISBN 978-0-12-803708-9. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-803678-5.00220-4>

³¹ KEANE, David. *The Environmental Causes and Consequences of Migration: A Search for the Meaning of 'Environmental Refugees'* [online]. 2004. [cit. 2023-10-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/215318/The_Environmental_Causes_and_Consequences_of_Migration_A_Search_for_the_Meaning_of_Environmental_Refugees_

³² IOM Slovensko. *Migrácia vo svete* [online]. 2022. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete.html>

zvýšeného výskytu prírodných katastrof na migráciu obyvateľstva ilustruje obrázok 1, ktorý zachytáva časové obdobie medzi rokmi 1975 až 2000.

Obrázok 1 Korelácia medzi počtom prírodných katastrof a počtom migrujúceho obyvateľstva v rokoch 1975 až 2000

Zdroj: OKARA, Assi – MBAYE, M. Linguère. *Climate change, natural disasters, and migration* [online]. 2023. [cit. 2023-11-26]. Dostupné na: <https://wol.iza.org/articles/climate-change-natural-disasters-and-migration/long>

Je nutné zmieniť, že prírodné katastrofy sú často produktom dlhodobých **zmien klímy**, ktoré spôsobuje viacero faktorov. Ide napríklad o zmeny v slnečnom žiarení dopadajúcom na Zem, oceánske procesy (ako napríklad oceánska cirkulácia), pohyby tektonických dosiek atď. Signifikantný vplyv na zmeny klímy má aj činnosť človeka, a to hlavne využívanie a ťažba fosílnych palív, následné hromadenie skleníkových plynov v atmosfére, spotreba pôdy, odlesňovanie, priemyselné procesy, ale aj niektoré postupy zaužívané v poľnohospodárstve.³³

Jedným z prejavov zmien klímy sú napríklad odchýlky teplôt a zrážok od ich dlhodobých priemerov.³⁴ Je vysoko pravdepodobné, že so zvyšujúcou sa globálnou povrchovou teplotou sa vyskytne aj viac sucha. V atmosfére sa zvýši koncentrácia vodnej pary, ktorá zvýši zrážkovú intenzitu búrok. Viac tepla v atmosfére a vyššia teplota oceánov môže zvýšiť intenzitu vetra pri tropických búrkach. Okrem toho, rastúca hladina oceánov

³³ BEINE, Michel – PARSONS, Christopher. Climatic Factors as Determinants of International Migration [online]. In *The Scandinavian Journal of Economics*. John Wiley & Sons Ltd., 2015, vyd. 117, č. 2, s. 723-767. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/sjoe.12098>

³⁴ Tamtiež

zas môže vystaviť stále vyššie položené oblasti vplyvu morských prúdov a ničivých vln.³⁵
Platí teda, že čím je zmena klímy intenzívnejšia, tým častejšie je spoločnosť vystavená prírodným katastrofám.³⁶

Za poslednú dekádu bolo spúšťačom migrácie niekoľko prírodných katastrof. Jednou z nich je aj **zemetrásenie v Nepále na jar 2015**, ktoré si vyžiadalo viac ako 8 000 úmrtí, zničilo domy a infraštruktúru a vyhnalo z domovov vyše 2,8 milióna ľudí.³⁷

O päť rokov neskôr, v roku 2020, sa územím Strednej Ameriky prehnali **hurikány Eta a Iota**, ktoré vyústili do novej vlny migrácie a vnútorne vysídlili viac ako pol milióna ľudí v štátoch ako Guatemala, Honduras a Nikaragua. Agentúra OSN vtedy uviedla, že najmenej tretina z vysídlených obyvateľov môže byť vysídlená viac ako tri mesiace. To však predstavovalo veľmi vysoké riziko, nakoľko to im to bránilo v tom, aby si zarobili na živobytie a vrátili sa k pôvodnému životu.³⁸

Výsledkom viacerých faktorov, vrátane klimatických zmien a činnosti človeka, je ďalšia z príčin environmentálnej migrácie – **degradácia pôdy**. Tú by sme mohli definovať ako jav, v dôsledku ktorého sa z úrodnej pôdy stáva menej úrodná, a teda nastáva zníženie alebo úplná strata biologickej alebo hospodárskej produktivity. Ide o celosvetový problém, ktorý môže mať nielen hospodárske, ale aj demografické následky, keďže núti ľudí migrovať z postihnutých oblastí.³⁹

Jednou z foriem degradácie pôdy je **dezertifikácia**, ktorá predstavuje rastúcu hrozbu napríklad aj v Európskej únii (EÚ). Pod týmto pojmom možno rozumieť znižovanie alebo ničenie biologického potenciálu pôdy, ktoré v krajnej miere môže viesť až k vzniku púštnych podmienok. Ide o dlhodobý jav typický najmä pre suché, polosuché a suché subhumidné oblasti, ktorý znižuje úrodnosť, odolnosť a kvalitu pôdy, v dôsledku čoho klesá

³⁵ USGS. *How can climate change affect natural disasters?* [online]. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://www.usgs.gov/faqs/how-can-climate-change-affect-natural-disasters>

³⁶ BENEVOLENZA, Mia A. - DERIGNE, LeaAnne. The impact of climate change and natural disasters on vulnerable populations: A systematic review of literature [online]. In *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. Routledge -Taylor & Francis Group, 2018, roč. 29, č. 2, s. 266 – 281. [cit. 2023-10-23]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/10911359.2018.1527739>

³⁷ IOM. *Nepal: Thousands Remain Displaced from Earthquake, Exposed to Impact of Coming Monsoon Season* [online]. 2016. [cit. 2023-10-23]. Dostupné na: <https://www.iom.int/news/nepal-thousands-remain-displaced-earthquake-exposed-impact-coming-monsoon-season>

³⁸ GOTTESDIENER, Laura - DIAZ, Lizbeth. *'We lost everything:' Central Americans flee north after back-to-back hurricanes* [online]. 2020. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-usa-immigration-storms-feature-idUSKBN28E1BY/>

³⁹ EURÓPSKY DVOR AUDITOROV. *Boj proti dezertifikácii v EÚ: zvládnutie rastúcej hrozby si vyžaduje viac opatrení* [online]. 2018. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr18_33/sr_desertification_sk.pdf

produkcia potravín, rastie chudoba a zvyšuje sa výskyt zdravotných problémov kvôli prachu, ktorý je prenášaný vetrom.⁴⁰

Vo všeobecnosti sa s pojmom dezertifikácia spája predovšetkým územie Afriky, a to najmä v dôsledku dlhotrvajúcich období sucha a hladomoru v priebehu 20. storočia. Začiatkom 70. rokov 20. storočia si suchá na území Sudánu a Sahelu vyžiadali viac ako 250 000 obetí a taktiež viedli k masovej migrácii vidieckeho obyvateľstva do mestských oblastí za potravinami, bývaním a prácou.⁴¹ Dohovor OSN o boji proti rozširovaniu púští (UNCCD) v roku 2017 prišiel s varovaním, v rámci ktorého sa odhadovalo, že do roku 2045 môže byť v dôsledku dezertifikácie vysídlených približne 135 miliónov ľudí.⁴²

V súvislosti s **priemyselnými haváriami**, od konca 2. svetovej vojny mohol byť svet svedkom niekoľkých udalostí, ktoré vážne narušili stálosť životného prostredia v určitých teritóriách a vyústili až do núteného vysídlenia miestneho obyvateľstva. Jedným z najlepších príkladov pre demonštráciu vážnosti priemyselných havárií ako príčin environmentálnej migrácie je Černobyľská jadrová katastrofa z 26. apríla 1986, ktorá vyústila až do jedného z najväčších trvalých presídlení v čase mieru spôsobeného vopred nepredvídanou, neplánovanou situáciou.⁴³ Výbuch a následné uvoľnenie rádioaktívnych materiálov viedli k evakuácii a presídleniu tisícov ľudí z okolitých oblastí z dôvodu bezprostredných zdravotných rizík a kontaminácie životného prostredia. Postihnuté obyvateľstvo muselo opustiť svoje domovy a komunity, čo vyvolalo demografické zmeny. Regionálny vplyv havárie mal za následok dramatický úbytok obyvateľstva v kontaminovaných oblastiach a urýchlil koncentráciu obyvateľstva v priľahlých veľkých mestách v dôsledku evakuácie. Môžeme teda konštatovať, že černobyľská havária viedla k migrácii v dôsledku rozsiahleho a dlhodobého fyzického a ekonomického ohrozenia. Hoci od katastrofy uplynulo už takmer 30 rokov, ešte stále existuje veľa protichodných správ a fám týkajúcich sa jej následkov. Aj z tohto dôvodu bolo v spolupráci Medzinárodnou agentúrou pre atómovú energiu zriadené Černobyľské fórum.

Po vymedzení a zadefinovaní niektorých príčin environmentálnej migrácie, je nutné spomenúť, že množstvo migrujúcej populácie, a teda environmentálnych migrantov, je

⁴⁰ Tamtiež

⁴¹ REYNOLDS, James F. Desertification [online]. In *Encyclopedia of Biodiversity*. Elsevier, 2001, 1. vyd., s. 61-78. [cit. 2023-10-28]. ISBN 9780122268656. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-12-226865-2/00068-7>

⁴² KAMAL, Baher. *Climate Migrants Might Reach One Billion by 2050* [online]. 2017. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: <https://reliefweb.int/report/world/climate-migrants-might-reach-one-billion-2050>

⁴³ KARACSONYI, Dávid et al. Long-Term Mass Displacements - The Main Demographic Consequence of Nuclear Disasters? [online]. In *The Demography of Disasters*. Springer, 2020, s. 15-48. [cit. 2023-10-29]. ISBN 978-3-030-49920-4. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49920-4_2

možné odhadnúť len veľmi ťažko. Do rozhodovania o migrácii totiž okrem environmentálnych príčin často vstupujú aj iné dôvody, ako je napríklad neudržateľný rast populácie, chudoba či konflikty a teda ide o skôr o akési paralelné pôsobenie viacerých premenných súčasne. Odhad počtu environmentálnych migrantov do roku 2050 sa preto pohybuje v rozmedzí od 25 miliónov až po jednu miliardu osôb.⁴⁴

Po tomto pohľade na rozmanité príčiny environmentálnej migrácie je nevyhnutné preskúmať aj jej dôsledky a dosah na svetový obchod. Tejto problematike je venovaná kapitola 1.4.

1.4 Dôsledky environmentálnej migrácie a jej dosahy na svetový obchod

Na základe uvádzaných definícií environmentálnej migrácie môžeme konštatovať, že ide o špecifickú formu migrácie, ku ktorej dochádza v dôsledku pôsobenia presne vymedzeného spektra príčin. Odhliadnuc od nich však podstata tohto sociálneho fenoménu zostáva nezmenená – ide o presun obyvateľstva v rámci krajiny alebo cez hranice. Práve z toho dôvodu môžeme do veľkej miery aj pri skúmaní dôsledkov environmentálnej migrácie vychádzať z univerzálnych princípov, ktoré platia pre migráciu ako celok.

Táto forma migrácie má množstvo dôsledkov, ktoré môžu ovplyvniť nielen samotných migrantov, ale aj cieľové krajiny. Dôsledky môžu byť pozitívne, ale aj negatívne. Environmentálna migrácia zachraňuje ľudské životy, znižuje tlak na životné prostredie a poskytuje obyvateľstvu prístup k alternatívnym a bezpečnejším zdrojom obživy. Je faktom, že migrujúce obyvateľstvo môže prispievať k hospodárskemu rozvoju nielen v cieľových krajinách, ale aj v krajinách pôvodu migrantov. Niektoré štúdie hovoria o tom, že migranti sa môžu podieľať na hospodárskom raste, lepšej adaptácii na zmeny klímy a ochrane životného prostredia vo svojej domovskej krajine tým, že investujú svoje znalosti a finančné prostriedky do rôznych podporných programov. Je však nutné spomenúť, že okrem toho migrácia vystavuje jednotlivcov a komunity novým rizikám a prehľbuje ich existujúcu sociálno-politickú a ekonomickú zraniteľnosť.⁴⁵

⁴⁴ EURÓPSKY PARLAMENT. *Aké sú najčastejšie dôvody migrácie* [online]. 2023. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/7/story/20200624STO81906/20200624STO81906_sk.pdf

⁴⁵ MOKNACHEVA, Daria. *Human migration, environment and climate change* [online]. 2017. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://oecd-development-matters.org/2017/01/18/human-migration-environment-and-climate-change/>

Už v úvodnej fáze presunov obyvateľstva na nové územia môžeme pozorovať, že dopady migrácie majú opäť najskôr environmentálny charakter. Životné prostredie je vystavené nadmernej záťaži a to najmä z dôvodu existencie utečeneckých táborov. V miestach, v ktorých sú tieto tábory situované, dochádza k postupnému zanikaniu vegetačnej pokrývky, nakoľko migranti využívajú drevo na varenie, kúrenie či stavanie prístreškov. To má za následok zmeny pôdy a narušenú rovnováhu vodných zdrojov, čo vedie k erózii, vyčerpaniu pôdy a zníženiu produktivity. Môžeme konštatovať, že ide o konflikt medzi bezprostredným živobytím migrantov a dlhodobými globálnymi záujmami ochrany ohrozených druhov a krajiny. Zdroje sú využívané až do príchodu pomoci, avšak istá forma závislosti na nich prevláda počas celého obdobia zotrvania migrantov v táboroch, nakoľko nie všetky komodity, najmä palivo pre varenie a kúrenie, sú poskytované zo strany externých donorov.⁴⁶ Problémom môže byť, že na okolité prírodné zdroje nie sú odkázaní len utečenci, ale aj ostatné obyvateľstvo v hostiteľskej oblasti. Vyčerpaním zdrojov postupne klesá jeho ochota akceptovať prítomnosť utečencov. Z dôvodu obáv o životné prostredie môžu v prípade medzinárodnej migrácie hostiteľské krajiny často podniknúť kroky smerujúce k uzavretiu svojich hraníc, čo má spravidla vážne politické a sociálne implikácie.⁴⁷

Na základe údajov IOM môžeme konštatovať, že z hľadiska veku migrantov migruje prevažne práceschopná časť obyvateľstva s priemerným vekom na úrovni 39,1 rokov. V roku 2020 žilo na svete iba 12,2 % (34 miliónov) medzinárodných migrantov, ktorí dosiahli vek 65 rokov a viac. Naopak, takmer pätnásť percent (14,6 %) všetkých medzinárodných migrantov (41 miliónov ľudí) malo v roku 2020 menej ako 20 rokov.⁴⁸ To v praxi znamená, že demografia v domovskej krajine migrantov prechádza zásadnými zmenami, nakoľko sa zvyšuje vek obyvateľstva. Kým väčší podiel obyvateľstva v produktívnom veku zvyšuje bilaterálny vývoz, zvyšujúci sa podiel starých ľudí má na obchod skôr negatívny vplyv.⁴⁹ S rastúcim vekom obyvateľstva sa nielenže znižuje miera

⁴⁶ KEANE, David. *The Environmental Causes and Consequences of Migration: A Search for the Meaning of 'Environmental Refugees'* [online]. 2004. [cit. 2023-10-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/215318/The_Environmental_Causes_and_Consequences_of_Migration_A_Search_for_the_Meaning_of_Environmental_Refugees

⁴⁷ UN. *Secretary-General to Decade for Natural Disaster Reduction* [online]. 1999. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/secretary-general-decade-natural-disaster-reduction>

⁴⁸ IOM. *Migration in the world* [online]. 2022. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://www.iom.sk/en/migration/migration-in-the-world.html?fbclid=IwAR1yfbY33sgFB9IM4sEFS4avET2Xnf2XJyEtIYNfbNQdJklauWoRgs8TmSI>

⁴⁹ KOPECKY, Joseph. Growing older and growing apart? Population age structure and trade [online]. In *Journal of Economic Studies*. Emerald Publishing Limited, 2023, roč. 50, č. 2, s. 1694-1709 [cit. 2023-11-04]. ISSN 0144-3585. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/JES-10-2022-0506>

produktivity práce, ale taktiež možno pozorovať aj pokles v objeme naakumulovaných úspor. Rastúci vek obyvateľstva má súčasne aj značný inflačný efekt. Ak v ekonomike prevláda skupina obyvateľstva s vyšším vekom, spravidla sa vyprodukuje menej tovarov a služieb, než sa reálne spotrebuje. Výsledkom rastu počtu ľudí v dôchodkovom veku je teda rast cenovej hladiny. Ak krajina nemá dostatok tovarov a služieb na export, musí ich viac importovať, čo koniec-koncov vedie k znižovaniu rozdielu medzi vývozom a dovozom. V prípade, že už existuje deficit v bežnom účte platobnej bilancie, tento deficit sa ešte viac prehľbuje.⁵⁰ Starnúca populácia pôsobí na pokles relatívnej ponuky, pričom sa zvyšuje cena zručností. Priemyselné odvetvia sú tak oveľa produktívnejšími v krajinách s mladšou pracovnou silou.⁵¹

Ako už bolo spomenuté, následky tohto sociálneho fenoménu možno pozorovať nielen v domovských, ale aj v hostiteľských krajinách, a to hneď v niekoľkých oblastiach. Medzi tie patrí: **trh práce, verejné financie a hospodársky rast.**

Môžeme konštatovať, že migrácia má podstatný vplyv na trh práce hostiteľskej ekonomiky, a to ako v oblastiach s vysokou, tak aj s nízkou mierou potrebnej kvalifikácie. Aj v prípade presunu obyvateľstva z dôvodu environmentálnych zmien v domovskej krajine zohrávajú prisťahovalci na trhu práce významnú úlohu, a to práve tým, že preberajú pracovné miesta, ktoré už domáca pracovná sila považuje za neatraktívne, alebo bez možného kariérneho rastu. Netreba však zabúdať na to, že množstvo z týchto pracovných miest sa nachádza v takých odvetviach ekonomiky, ktoré významne prispievajú k hospodárskemu rastu alebo obchodnému napredovaniu danej krajiny. Ide teda skôr o pozitívny efekt migrácie.⁵²

Migrujúce obyvateľstvo komplexne pôsobí aj na sektor verejných financií hostiteľskej ekonomiky. A to buď prostredníctvom vyplácaných dávok a prístupu k verejným službám, alebo prostredníctvom odvádzania daní a iných sociálnych príspevkov do štátnej kasy. V závislosti od konkrétnych migračných politík, štruktúry daňových systémov a systémov sociálnych dávok v jednotlivých krajinách potom môžeme

⁵⁰ PETERSEN, Thieß – LÓPEZ, Lizarazo. *Demographics and Foreign Trade: What Are the Effects of an Aging Population on the Current Account Balance of an Economy?* [online]. 2019. [cit. 2023-11-04]. Dostupné na: <https://globaleurope.eu/globalization/effects-of-aging-population/>

⁵¹ KARIMI, Abdolrasoul – SAADAT, Rahman. The Population Aging Effect on Pattern of Export (Case of Major Trade Partners of Iran) [online]. In *Iranian Economic Review. University of Tehran*, 2021, roč. 25, č. 1, s. 57-68. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.22059/IER.2019.70879>

⁵² EUROPEAN COMMISSION. *Integration in the labour market: Integration of legally residing third-country nationals in EU labour markets* [online]. [cit. 2024-01-02]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration/integration-labour-market_en

posudzovať, aký je čistý fiškálny dopad (rozdiel medzi odvedenými daňami a vyplatenými dávkami) prisťahovalcov na hostiteľskú ekonomiku. Ako už bolo spomenuté, migrácia prostredníctvom rozširovania pracovnej sily na miestnom trhu práce pôsobí na hospodársky rast prijímajúcej ekonomiky. Do krajín prichádza obyvateľstvo v produktívnom veku, čo podporuje rozvoj ľudského kapitálu. Prítomnosť migrantov vybavených dostatkom znalostí a zručností môže v hostiteľských krajinách akcelerovať rozvoj inovácií a výskumu a celkovo tak prispieť k technologickému pokroku.⁵³

Jedným z najvýznamnejších dôsledkov environmentálnej migrácie pre domáce ekonomiky migrantov sú, bezpochyby, remitencie, ktoré významne ovplyvňujú aj podobu medzinárodného obchodu. Remitencie predstavujú časť príjmov migrantov pracujúcich v zahraničí, ktorá je v podobe peňazí alebo tovaru zasielaná späť do domovskej ekonomiky na podporu ich rodín či miestnych komunít.⁵⁴ Tieto prevody zohrávajú veľmi dôležitú úlohu pri financovaní základných životných potrieb ich príjemcov, ako napríklad tovaru pre základnú spotrebu, zdravotnej starostlivosti, bývania, vzdelávania a mnohých ďalších. Na svete je stále množstvo rozvojových krajín, ktorých existencia a ďalší vývoj závisí najmä od remitencií. Okrem toho, že tieto príspevky pomáhajú znižovať chudobu, sú tiež kľúčové pre udržiavanie finančnej stability.⁵⁵ Z ich povahy totiž vyplýva, že sú predvídateľnejšie a menej volatilné ako ostatné formy kapitálových tokov, medzi ktoré patria napríklad priame zahraničné investície či oficiálna rozvojová pomoc. Vďaka ich „anticyklickému“ správaniu, v čase recesie či po prírodných katastrofách, remitencie na rozdiel od ostatných zdrojov príjmov spravidla rastú, a teda podnecujú hospodársky rast či dokonca prispievajú k tvorbe nových pracovných miest. V niektorých prípadoch sa tieto príspevky môžu použiť aj na financovanie dovozu či obsluhu zahraničného dlhu krajín.⁵⁶ Je prirodzené, že tak, ako každoročne rastie počet migrujúceho obyvateľstva, rastie aj celkový objem remitencií, ktoré prúdia cez niekoľko hlavných koridorov. Ich celkovú výšku je však veľmi náročné určiť, nakoľko sa množstvo z týchto príspevkov dostáva k ich príjemcom cez neoficiálne kanály.⁵⁷

⁵³ OECD. *Migration Policy Debates* [online]. 2014. [cit. 2024-01-02]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>

⁵⁴ BENCONT. *Weekly report* [online]. Bratislava: BENCONT, 2022. 10 s. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=399&disposition=inline>

⁵⁵ SILKE, Meyer a kol. *Remittances as Social Practices and Agents of Change: The Future of Transnational Society*. 1. vyd. Londýn : Palgrave Macmillan Cham, 2023. 465 s. ISBN: 978-3-030-81503-5.

⁵⁶ DILIP, Ratha. *REMITTANCES: Funds for the folks back home* [online]. 2010. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Remittances>

⁵⁷ THE FEDERAL RESERVE. *Remittance Payments: 3 Cross-Border Corridors to Know* [online]. 2020. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://fedpaymentsimprovement.org/news/blog/remittance-payments-3-cross-border-corridors-to-know/>

Okrem už spomenutých faktov sa budeme problematike remitencií podrobnejšie venovať v praktickej časti tejto diplomovej práce.

Dosahy environmentálnej migrácie možno pozorovať aj prostredníctvom úrovne ľudského rozvoja, o ktorej vypovedá porovnávací údaj vo forme Indexu ľudského rozvoja (HDI), ktorý OSN od roku 1990 zostavuje pre jednotlivé svetové krajiny. Z definície samotného indikátora vyplýva, že jeho hodnota predstavuje súhrnnú hodnotu zloženú z priemerných výsledkov, ktoré každá z hodnotených krajín získala v troch základných oblastiach ľudského rozvoja. Tieto oblasti tvoria: zdravie obyvateľstva, úroveň vzdelania a životná úroveň. O situácii v súvislosti so zdravím populácie vypovedá očakávaná dĺžka života osôb pri ich narodení. Vedomostnú úroveň krajiny HDI posudzuje na základe priemerného počtu rokov povinnej školskej dochádzky u dospelých vo veku 25 rokov a viac, a očakávanej dĺžky školskej dochádzky (v rokoch) u detí, ktoré sú vo veku nástupu do školy. Pre hodnotenie životnej úrovne index využíva ekonomický ukazovateľ hrubého národného dôchodku na obyvateľa vyjadrený v USD v parite kúpnej sily. HDI potom zodpovedá geometrickému priemeru normalizovaných indexov, ktoré sú vytvárané pre každú z týchto troch oblastí. Jeho hodnota sa pohybuje v intervale medzi 0 a 1, pričom čím je krajina rozvinutejšia, tým viac sa hodnota HDI blíži k číslu 1.⁵⁸

Význam HDI spočíva práve v tom, že poukazuje na to, že o rozvoji krajiny nevypovedá len hospodársky rast samotný, ale tiež obyvatelia a ich schopnosti. Je bežnou praxou, že krajiny s rovnakými hodnotami ekonomických ukazovateľov sa nachádzajú v odlišných štádiách ľudského rozvoja. Na základe hodnoty HDI potom vieme jednotlivé sociálno-ekonomické skupiny (štáty alebo etnické skupiny) navzájom porovnávať a odhaľovať kontrasty, ktoré medzi nimi vznikajú. Tieto odlišnosti sú následne predmetom debát tvorcov politik, ktorý sa snažia o stanovenie nových a stimulujúcich priorít. Jednou z nevýhod HDI je, že nezohľadňuje nerovnosti, bezpečnosť obyvateľstva a chudobu.⁵⁹

Je dôležité zdôrazniť, že táto kapitola poskytuje skôr teoretický pohľad na možné dopady environmentálnej migrácie. Skutočnú podobu jej následkov možno najlepšie pozorovať práve na reálnych príkladoch, ktoré sa zapísali do histórie. O míľnikoch vo vývoji environmentálnej migrácie v čase a jej aktuálnej podobe pojednáva kapitola 1.5.

⁵⁸ WHO. *Human development index* [online]. 2024. [cit. 2024-04-04]. Dostupné na: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index>

⁵⁹ UNDP. *Human Development Index (HDI)* [online]. 2024. [cit. 2024-04-04]. Dostupné na: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

1.5 Vývoj environmentálnej migrácie v čase a jej súčasný stav v svetových regiónoch

Environmentálna migrácia sa v rôznych podobách vyskytovala na celom svete už od nepamäti. Ľudia boli zvyknutí sťahovať sa a meniť svoje domovy z ekologických dôvodov. Niektorí sa snažili získať lepšiu poľnohospodársku pôdu ako zdroj ich živobytia, iní sa snažili prispôbiť novým klimatickým podmienkam alebo boli donútení utiecť, aby sa uchránili pred prírodnými katastrofami.⁶⁰ Za míľnik v dejinách environmentálnej migrácie môžeme považovať napríklad zemetrasenie v portugalskom Lisabone, ktoré sa odohralo 1. novembra roku 1755, a spôsobilo vážne škody na majetku a ľudských životoch. O život vtedy prišlo 15 000 až 20 000 ľudí, z ktorých viac než tisíc žilo v Algarve. Po zemetrasení zostala časť populácie bez domova a bola prinútená žiť na poliach. Na určitý čas Portugalsko zaznamenalo útlm v rybárskom a remeselnom priemysle, no keďže v prípade algarvského hospodárstva išlo o samozásobiteľské poľnohospodárstvo, výroba potravín nestagnovala. Aj s odstupom času je ťažké jednoznačne určiť, či v dôsledku zemetrasenia došlo k zníženiu miery rastu obyvateľstva, avšak existujú dôkazy o zvýšenej migrácii, a to najmä do iných oblastí Portugalska, Španielska a Gibraltáru. Kým v roku 1753 tvorili Portugalci z Algarve len 2 % populácie Gibraltáru, v roku 1814 ich podiel predstavoval až 20 %. Dnes (2024) vieme, že táto katastrofa znamenala obrovské ekonomické straty, ktoré sa odhadujú na 32 až 48 % hrubého domáceho produktu Portugalska. Aj z toho dôvodu ide pravdepodobne o najväčšiu prírodnú katastrofu, ktorá postihla západnú Európu.⁶¹

Za ďalší z míľnikov môžeme považovať tzv. Dust Bowl. Tento pojem prvýkrát použil reportér Robert Geiger na opis sucha, ktoré zasiahlo hlavne juh USA, v dôsledku enormných prašných búrok. Išlo o sériu udalostí v 30. rokoch 20. storočia, ktoré sa vyskytli v tak rýchlom slede za sebou, že postihnuté regióny sa nedokázali dostatočne zotaviť skôr, ako začalo ďalšie sucho.⁶² Mnohí ľudia, najmä zo štátov ako Kansas, Oklahoma, Texas, Nové Mexiko a Colorado, boli nútení opustiť svoje domovy a hľadať lepšie príležitosti v iných častiach USA. Pre príklad, štát Kalifornia v tom čase zaznamenal viac prisťahovalcov než akýkoľvek iný štát v krajine, pričom sa doň presťahovalo až 300 000

⁶⁰ CHESTER, David K. The effects of the 1755 Lisbon earthquake and tsunami on the Algarve region, southern Portugal [online]. In *Geography*. Taylor & Francis online, 2008, vyd. 93, č. 2, s. 78-90. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/00167487.2008.12094225>

⁶¹ Tamtiež

⁶² NDMC. *The Dust Bowl* [online]. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://drought.unl.edu/dustbowl/>

migrantov z oblasti Dust Bowl. Pojem sa dodnes používa ako symbol útrap celého národa a je spojený s masovou migráciou, ktorá zasiahla mnoho amerických rodín.⁶³

Dejiny environmentálnej migrácie sú úzko spojené aj s takými udalosťami, akou je napríklad krvavá Bangladéšska vojna za nezávislosť, ktorá vznikla v dôsledku politických a etnických napätí medzi Východným a Západným Pakistanom. Východný Pakistan, ktorý sa neskôr stal Bangladéšom, mal pocit, že je zanedbávaný a diskriminovaný zo strany západného Pakistanu. V roku 1970 sa konali voľby, ktoré vyhrala východopakistanická Liga Awami, no západný Pakistan odmietol uznať výsledky volieb na čo v zapätí vypukli nepokoje. Vojna sa začala v marci 1971, keď západný Pakistan zaútočil na východný Pakistan.⁶⁴ Ako sa konflikt časom zhoršoval, krajina sa stávala stále viac zdevastovanou. Intenzívne boje, bombardovanie a vojenské operácie spôsobili rozsiahle poškodenie životného prostredia. Dochádzalo k masovej deforestácii, ktorá mala za následok stratu biodiverzity a narušenie ekosystémov. Rápidne sa zhoršila kvalita pôdy a kontaminovali sa vodné zdroje, čo malo za následok nielen zhoršenie zdravotného stavu obyvateľstva, ale aj straty v poľnohospodárstve. Miestne obyvateľstvo si viac nedokázalo zabezpečiť svoje základné potreby a bolo nútené migrovať do okolitých krajín. Je však nutné dodať, že situácia v krajine bola alarmujúca už pred vypuknutím konfliktu. Východný Pakistan (dnešný Bangladéš) totiž v novembri 1970 zasiahol tropický cyklón, ktorý spôsobil rozsiahle záplavy, ktorých dôsledkom boli straty na životoch a majetku, pričom celé obyvateľstvo sa stalo náchylnejším k vysídleniu.⁶⁵

Dopad týchto udalostí na životné prostredie v Bangladéši bol trvalý a mal ďalekosiahle dôsledky pre udržateľnosť a ekologickú integritu tejto oblasti. Vplyvom spomínaných faktorov a zásahmi politikov sa časom z Bangladéšu stala jedna z najchudobnejších krajín sveta.⁶⁶ V súčasnosti (2024) je krajina sužovaná množstvom environmentálnych problémov, ktoré spôsobujú faktory ako rýchly rast populácie, chudoba, obmedzené zdroje, neplánovaná a rýchla urbanizácia, industrializácia, negatívne poľnohospodárske postupy, nedostatočné nakladanie s odpadmi, nedostatočné environmentálne povedomie a slabé presadzovanie a regulácia. Tieto faktory sa podpisujú

⁶³ FITZGERALD, Jay. *Tracking the Dust Bowl Migrants of the 1930s* [online]. 2016. [cit. 2023-11-16]. Dostupné na: <https://www.nber.org/digest/jul16/tracking-dust-bowl-migrants-1930s>

⁶⁴ STRAHORN, Eric A. *The Bangladesh Liberation War* [online]. 2021. [cit. 2023-11-16]. Dostupné na: https://origins.osu.edu/milestones/bangladesh-liberation-war?language_content_entity=en

⁶⁵ SWAIN, Ashok. Displacing the Conflict: Environmental Destruction in Bangladesh and Ethnic Conflict in India [online]. In *Journal of Peace Research*. Peace Research Institute Oslo, 1996, roč. 33, č. 2, s. 189-204. [cit. 2023-11-24]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0022343396033002005>

⁶⁶ TOMAGA, Juraj. *Bangladéš* [online]. 2002. [cit. 2023-11-19]. Dostupné na: <https://encyklopedia.sme.sk/c/893936/banglades.html>

pod zmenu klímy, ktorá núti ľudí opustiť svoje domovy a hľadať útočisko inde. Táto migrácia zaťažuje mestské oblasti a ovplyvňuje sociálnu a hospodársku stabilitu.⁶⁷

V priebehu 80. rokov, keď sa environmentálne a klimatické problémy stali politickými a medzinárodnými témami, sa diskusia o environmentálnej migrácii zintenzívnila a dodnes ide jednu z tém s najrýchlejšie rastúcim významom na svete. Nie je totiž pochyb o tom, že práve zmeny klímy majú významný vplyv na migráciu. Ich vplyvom sa menia nielen vzory zrážok a teplôt, ale tiež sa zvyšuje frekvencia a intenzita extrémnych poveternostných javov v mnohých častiach sveta. To má vážny dosah na potravinovú bezpečnosť, nakoľko zníženie poľnohospodárskej produkcie núti obyvateľstvo k sezónnemu alebo trvalému presídleniu z ohrozených oblastí. Medzivládny panel pre zmenu klímy (IPCC) predpokladá, že viac ako jedna miliarda ľudí na celom svete môže byť do roku 2050 vystavená hrozbám spojeným so zmenou klímy typickým najmä pre pobrežné oblasti, ktoré môžu podstatne akcelerovať migračné tendencie v najbližších desaťročiach.⁶⁸ Okrem toho, Svetová banka v svojej správe z roku 2018 odhadla, že v období do roku 2050 bude viac ako 143 miliónov ľudí nútených presťahovať sa v rámci svojej krajiny práve kvôli zmene klímy. V správe z roku 2021 sa tento odhad zvýšil až na hodnotu 216 miliónov obyvateľov zo šiestich svetových regiónov (Subsaharská Afrika, Južná Ázia, Latinská Amerika, Východná Ázia a Tichomorie, Severná Afrika, Východná Európa a Stredná Ázia).

Správa z roku 2021 prináša bližší pohľad na vývoj vnútornej klimatickej migrácie v troch regiónoch, ktorými sú: **Severná Afrika, dolný tok rieky Mekong a Stredná Ázia.**

Pre región Severnej Afriky sa predpokladá, že hlavným hnacím faktorom migrácie budú predovšetkým zmeny v dostupnosti a kvalite vodných zdrojov, ktoré vytlačia obyvateľstvo z pobrežných a vnútrozemských oblastí, v rámci ktorých sa nedostatok vody každým rokom zvyšuje. Táto situácia by dala za vznik novým ohniskám migrácie, medzi ktoré by patrilo napríklad severovýchodné pobrežie Tunisu, severozápadné pobrežie Alžírsko, západné a južné Maroko, východná a západná časť delty Nílu či úpätie pohoria Atlas. Je teda možné predpokladať, že veľká časť populácie sa presunie najmä do dôležitých mestských centier ako Káhira, Alžír, Tunis, Tripolis či koridor Kasablanka-Rabat a Tanger.

⁶⁷ BARIKDAR, Antoni. *Environmental Problem and Economic Impact of Bangladesh* [online]. 2023. [cit. 2023-11-19]. Dostupné na: <https://www.linkedin.com/pulse/environmental-problem-economic-impact-bangladesh-antoni-barikdar-1c/>

⁶⁸ SHUKLA, Priyadarshi R. et al. Climate Change and Land: special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems [online]. In *press*. IPCC, 2019, 874 s. [cit. 2023-11-20]. Dostupné na: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf>

Tieto mestá budú nútené prispôbiť svoje plánovanie klimatickým rizikám a zohľadniť ich dopad jednotlivé sektory hospodárstva či infraštruktúru.⁶⁹

Na ázijskom kontinente možno očakávať vznik nových ohnísk migrácie najmä v oblasti dolného toku rieky Mekong, odkiaľ sa bude obyvateľstvo presúvať najmä z dôvodu rastúcej hladiny mora a prílivových vln, ktoré ohrozia ich živobytie vrátane produkcie ryže, akvakultúry a rybolovu. Obyvateľstvo sa bude presúvať do území s rastúcim množstvom obyvateľov, ako napríklad na pobrežie stredného Vietnamu, kde sa však stane zraniteľnejším voči poveternostným vplyvom, ako napríklad tropickým búrkam. Pozornosť expertov si získal aj región Strednej Ázie. Pre túto oblasť sa predpokladá, že dostupnosť vody a vhodné podmienky pre pestovanie plodín povedú k zvýšenej migrácii do miest, ktoré sú už teraz (2024) typické vysokým zaľudnením a produktivitou. Medzi tieto oblasti patrí napríklad Ferganská dolina či severný Kazachstan. Naopak, oblasti s nižšou dostupnosťou vody, ako pastierske horské región Kirgizskej republiky, pocítia výrazný odliv obyvateľov z vidieka do miest. Aj v tomto prípade bude potrebné prispôbiť urbanistické plánovacie procesy tak, aby sa zabezpečil inkluzívny prístup k primeranému bývaniu, pracovným príležitostiam, infraštruktúre, prepojeniu a službám.⁷⁰

Správa Svetovej banky však tiež uvádza, že množstvo interne migrujúcej populácie by sa do roku 2050 mohlo znížiť až o 80 %. Aj preto by zistenia uvádzané v správe mali byť vnímané ako naliehavá výzva regionálnym a národným vládam a globálnemu spoločenstvu, aby okamžite konali a prinášali riešenia nielen na globálnej úrovni, ako napríklad znižovanie emisií skleníkových plynov či začlenenie zmeny klímy do prezieravého plánovania rozvoja, ale aj na úrovni národnej a miestnej, ako napríklad podpora komunít pri adaptácii alebo sťahovaní.⁷¹

Z uvedených informácií vyplýva, že najviac environmentálnej migrácie v súčasnosti prebieha predovšetkým vo vnútri krajín. Toto tvrdenie je možné podložiť aj údajmi Strediska pre monitorovanie vnútorného vysídľovania (IDMC), ktoré hovoria napríklad aj o tom, že prírodné katastrofy vyvolali v roku 2022 až 32,6 milióna nových interných presídlení, čo predstavuje najvyššiu hodnotu za desaťročie a až o 41 % vyššie hodnotu ako ročný priemer za posledné desaťročie. Z celkového počtu 60,9 milióna nových

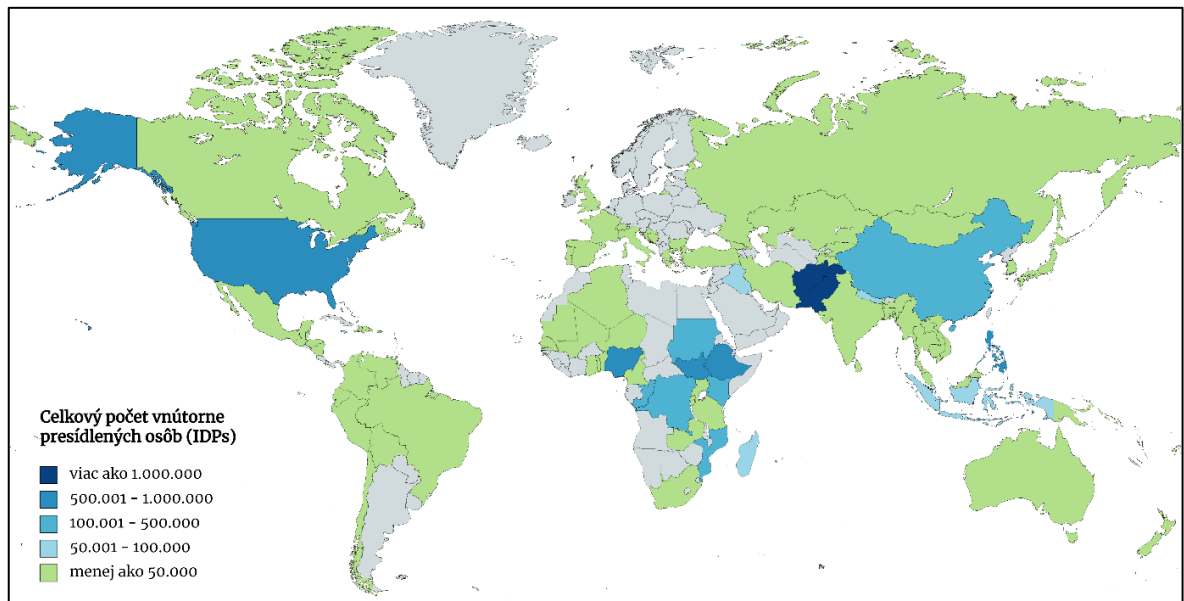
⁶⁹ CLEMENT, Viviane a kol. *Groundswell: Acting on Internal Climate Migration* [online]. 2. vyd. Washington, DC: World Bank, 2021. 362 s. [cit. 2023-11-22]. Dostupné na: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>

⁷⁰ Tamtiež

⁷¹ SHALAL, Andrea. *Climate change could trigger internal migration of 216 mln people - World Bank* [online]. 2021. [cit. 2023-11-23]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/business/environment/climate-change-could-trigger-internal-migration-216-mln-people-world-bank-2021-09-13/>

interných presídlení v roku 2022 je teda možné pripísať internej migrácii spôsobenej prírodnými katastrofami až 53 %. Medzi krajiny s najvyšším prírastkom interných presídlení v dôsledku prírodných katastrof v roku 2022 patrili napríklad krajiny Pakistan (8,2 milióna), Filipíny (5,5 milióna), Čína (3,6 milióna), India (2,5 milióna) a Nigéria (2,4 milióna).⁷² Na základe dostupných údajov môžeme tiež konštatovať, že hlavným dôvodom nových presídlení v danom roku boli predovšetkým poveternostné vplyvy, ako napríklad silné búrky, záplavy či suchá. Pre príklad, silné monzúnové búrky a následné záplavy, ktoré v roku 2022 zasiahli Pakistan, predstavovali až 25 % všetkých vnútorných presídlení v dôsledku katastrof na svete v tomto roku. Somálsko zaznamenalo najhoršie obdobie sucha za posledných 40 rokov a bolo svedkom presídlenia 1,1 milióna ľudí. V malom oceánskom štáte Tonga zas vzácna sopečná erupcia podmienila presídlenie viac než 2 % miestnej populácie. K 31. decembru 2022 žilo na svete celkovo 71,1 milióna vnútorne presídlených ľudí, z čoho až 8,7 milióna v dôsledku katastrof. Oproti roku 2021 tak ide o nárast na úrovni 45 %.⁷³ Vývoj počtu vnútorne presídlených osôb v dôsledku katastrof zachytáva obrázok 2.

Obrázok 2 Celkový počet vnútorne presídlených osôb v dôsledku prírodných katastrof k 31. decembru 2022

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IDMC. *Global Report on Internal Displacement* [online]. 2023. [cit. 2023-12-02]. Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>

⁷² MIGRATION DATA PORTAL. Forced migration or displacement [online]. 2023. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>

⁷³ IDMC. *Report on internal displacement and food security* [online]. 2022. [cit. 2023-11-24]. Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>

Na základe uvedených informácií môžeme konštatovať, že environmentálna migrácia v posledných dekádach formovala svet do podoby, v akej ho v súčasnosti poznáme. V priebehu času sa si tento jav získal množstvo pozornosti zo strany odborníkov, ktorí prinášali rôznorodé názory a pohľady na túto tému. Tie má za cieľ priblížiť nasledujúca kapitola 1.6.

1.6 Prehľad odbornej literatúry k danej problematike

Za účelom získania komplexného prehľadu o fenoméne migrácie, ktorý nesie prívlastok „environmentálna,” je nevyhnutné zohľadniť tiež názory a pohľady odborníkov, ktorí sa tejto problematike venujú. Ich práca totiž prispieva k lepšiemu chápaniu následkov daného javu ako na jednotlivcov, tak aj na celú spoločnosť.

Autorka z Kolumbijskej univerzity, **Susana Beatriz Adamo**, vo svojom článku prináša pohľad na interakciu prebiehajúcu medzi ľudskými usadlosťami a environmentálnou migráciou, ktorá je akcelerovaná vplyvom globálnych environmentálnych zmien. Článok z roku 2010 pojednáva predovšetkým o dvojakej úlohe miest. To v praxi znamená, že v dôsledku rýchlej urbanizácie, vysokej miery ľudskej mobility a prepojenosti sveta, sú práve mestá hlavnými destináciami migračných tokov. Mestá sú však takisto vystavené vplyvom environmentálnych zmien, a to napríklad povodňami v dôsledku stúpania hladín morí, búrkam a nadmerným suchám, ktoré môžu vyvolať migráciu do iných regiónov. Autorka v článku uvádza, že environmentálne vplyvy na vidieku môžu zvýšiť migračné toky do mestských oblastí. Aj preto zdôrazňuje potrebu zohľadnenia dvojitej úlohy miest a to nielen pri plánovaní adaptačných a zmierňujúcich opatrení, ale aj pri urbanistickom plánovaní vo všeobecnosti. Zohľadnením kľúčových faktorov je totiž možné predvídať pravdepodobné vplyvy a dôsledky presídľovania do a z miest na rôznych úrovniach.⁷⁴

Problémom environmentálnej migrácie sa zaoberal aj geograf a antropológ z Univerzity v Južnej Karolíne, **Edward R. Carr**, ktorý skúmal úlohu environmentálnych zmien ako hnacích faktorov migrácie. V jeho článku z roku 2005 poukazuje práve na zložitosť rozhodovania o migrácii. Uvádza, že zmeny v prostredí významne ovplyvňujú migračné tendencie, ale nie sú ich výlučným vysvetľujúcim faktorom. Proces rozhodovania o migrácii je totižto ovplyvnený vzájomným pôsobením environmentálnych, politických

⁷⁴ ADAMO, Susana B. Environmental migration and cities in the context of global environmental change [online]. In *Current Opinion in Environmental Sustainability*. Elsevier, 2010, roč. 2, č. 3, s. 161-165 [cit. 2024-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.06.005>

a ekonomických faktorov. Svoje tvrdenie autor ilustruje na príklade troch dedín v centrálnom regióne Ghany (Dominase, Ponkrum, a Yesunkwa), z ktorých medzi rokmi 1970 až 1995 emigrovalo veľké množstvo obyvateľstva. Aj v tomto prípade išlo o vzájomné pôsobenie viacerých činiteľov, ako napríklad: environmentálna degradácia, pokles pracovných príležitostí mimo oblasť poľnohospodárstva a následne pokles príjmov domácností, nerozvinutá infraštruktúra či maskulínna sociálna politika. Autor v článku taktiež rozoberá rôzne formy dôsledkov migrácie, pričom zdôrazňuje fakt, že migrácia môže v krajine pôvodu migrantov spôsobiť nedostupnosť pracovnej sily a zručností, čo môže mať značne nepriaznivý vplyv na danú ekonomiku. Rozvoj týchto ekonomík potom sčasti závisí aj od remitencií, ktoré migranti do krajín ich pôvodu posielajú. Okrem toho, v hostiteľských ekonomikách môže okrem neprirodzeného nárastu dopytu po produktoch a službách zo strany migrantov vzniknúť aj problém s dostupnosťou bývania.⁷⁵

Șerban Alexandru Zodian, vtedajší študent Univerzity ekonomických štúdií v Bukurešti, sa v rámci svojho článku venovanému environmentálnej migrácii taktiež zaoberá možnými spojitostami medzi migráciou a zmenami v životnom prostredí, pričom poskytuje argumenty, ktoré nielen potvrdzujú, ale aj vyvracajú akúkoľvek priamu súvislosť medzi týmito dvoma javmi. Medzi hlavné potvrdzujúce argumenty možno zaradiť napríklad fakt, že prírodné katastrofy a klimatické výkyvy, môžu priamo viesť k vysídľovaniu obyvateľstva. Okrem toho, obavy z vplyvu zmeny klímy na migráciu vzrástli v súvislosti s diskusiami o zmene klímy. Na druhej strane autor uvádza argumenty, prečo by takáto spojitosť existovať nemala. Ide napríklad o tvrdenia výskumníkov, ktoré sú podobné tvrdeniam Edward R. Carr-a. Tie hovoria o tom, že migráciu spôsobuje vzájomné pôsobenie veľkého množstva faktorov, preto ju teda nemožno vysvetliť len zmenami v životnom prostredí. Autor v článku taktiež pojednáva o tom, ako môže migrácia spôsobená zmenami klímy ovplyvniť globálne migračné modely. Ako jeden z možných následkov uvádza hlavne rastúce migračné toky, a to predovšetkým z najviac zraniteľných regiónov (oblastí, ktoré sú najviac náchylné na prírodné katastrofy), ako napríklad Ázie a Tichomorí. Okrem rastu intenzity migrácie sa môžu zmeniť aj cieľové destinácie migrantov, nakoľko budú vyhľadávané predovšetkým územia, ktoré sú menej zraniteľné voči zmene životného prostredia. To znamená, že by mohlo dôjsť k vzniku nových migračných koridorov. Migrácia v dôsledku zmeny klímy by však mohla mať aj významné hospodárske a sociálne

⁷⁵ CARR, Edward R. Placing the Environment in Migration: Environment, Economy, and Power in Ghana's Central Region [online]. In *Environment and Planning A: Economy and Space*. SAGE, 2005, roč. 37, č. 5, s. 925-946. [cit. 2024-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1068/a3754>

implikácie. Mohla by viesť napríklad k nedostatku pracovných síl v oblastiach pôvodu a zároveň vytvárať tlak na zdroje a infraštruktúru v cieľových oblastiach. V oblastiach s obavami o národnú bezpečnosť a kultúrnu identitu by mohla byť migrácia vnímaná ako hrozba, čo by mohlo vyústiť až do vzniku „antimigračných“ politík, ktoré by opäť iba zvyšovali už tak dosť vysoké globálne politické napätie. Aj z tohto titulu autor na záver zdôrazňuje potrebu koordinovaného spoločného úsilia štátov a organizácií pri vytváraní politík a stratégií, ktoré by boli odpoveďou na riešenie výziev, ktoré tento jav predstavuje.⁷⁶

Vplyvu klimatických zmien a následnej migrácie obyvateľstva na svetový obchod sa vo svojej štúdií venuje profesor pôsobiaci na Súkromnej univerzite v Rijáde - **Rafael Leal-Arcas**. Vo svojej práci zdôrazňuje, že migrácia podstatne vplýva na obchod, a to hneď v niekoľkých smeroch. Ako prvý z nich uvádza narušenie obchodných tokov v dôsledku náhlych nežiadúcich zmien v prírodnom prostredí (rozumej prírodných katastrof) či postupných zmien v ekosystéme. Takéto udalosti vplývajú ako na výrobu, tak na spracovanie tovaru a môžu viesť až k úplnému prerušeniu obchodu. Za zraniteľné autor pokladá najmä krajiny, ktoré sa z hľadiska tvorby hrubého domáceho produktu (HDP) spoliehajú najmä na sektor poľnohospodárstva. Zároveň však dodáva, že okrem poľnohospodárstva sú voči zmenám klímy najviac zraniteľné ďalšie dve oblasti, a to cestovný ruch a oblasť infraštruktúry súvisiacej s obchodom, ako napríklad prístavy, letiská, železnice, mosty a obchodné trasy. Vo všeobecnosti klimatickými zmenami najviac trpia menej rozvinuté krajiny, ktoré sa spoliehajú na vyššie uvedené sektory hospodárstva a zároveň majú nižšie adaptačné kapacity z dôvodu nedostatku infraštruktúry či zdrojov. Tieto krajiny väčšinou riešia chudobu a iné sociálne problémy a preto nepovažujú zmenu klímy za prioritu. Od vplyvu klimatických zmien však nie sú izolované ani rozvinuté ekonomiky, keďže ľudia z rozvojových krajín migrujú práve sem. Rozvinuté krajiny sa potom stávajú postihnutými nielen priamymi dôsledkami zmeny klímy, ale aj následnou klimatickou migráciou. V dôsledku toho sa menia komparatívne výhody krajín a zvyšuje sa zraniteľnosť dodávateľských, dopravných a distribučných reťazcov, čo má za následok zmeny v štruktúre medzinárodného obchodu. Autor v práci rozoberá aj úlohu remitencií do domovských krajín, ktoré sa s nárastom migrácie v dôsledku zmien klímy zvyšujú. Ak ich posudzujeme ako celok a nie jednotlivo, ide o významné kapitálové transfery meniace

⁷⁶ ZODIAN, Serban Alexandru. Viewpoints on Environmental Migration [online]. In *QUALITY ACCESS TO SUCCESS. SOC ROMANA PENTRU ASIGURAREA CALITATII*, 2017, vyd. 18, s. 485-487. [cit. 2024-01-12]. Dostupné na: <https://submission.calitatea.ro/index.php/QAS/index>

bilanciu bežných účtov platobnej bilancie vysielajúcej aj prijímajúcej ekonomiky, čo môže zapríčiniť narušenie obchodu.⁷⁷

Obdobné názory ako Rafael Leal-Arcas zastáva aj **Eileen Gallagher**, viceriaditeľka spoločnosti BSR (Business for Social Responsibility) pre klímu a udržateľnosť. Vo svojej správe týkajúcej sa nových výziev spojených s neustále rastúcou klimatickou migráciou uvádza, že migrovanie obyvateľstva z dôvodu zmien v životnom prostredí má významný dopad na podniky, a teda aj na obchod celkovo. Podniky sa môžu potýkať najmä so zvyšujúcou sa nestabilitou v rámci fungovania svojich dodávateľských reťazcov. Nestabilitu v tomto prípade spôsobujú najmä faktory, akými sú napríklad zmeny v dostupnosti pracovnej sily, rôzne narušenia dopravných trás či obmedzenia súvisiace s udržiavaním konzistentnej úrovne výroby. Okrem toho sa podniky môžu potýkať aj s rôznymi problémami, ktoré súvisia s povinnosťami v oblasti ľudských práv, ktoré prináležia migrujúcim občanom. Eileen Gallagher ďalej konštatuje, že je nevyhnutné, aby sa podniky, a to predovšetkým tie, ktoré pôsobia v oblastiach náchylnejších k zmene prírodných podmienok, už v dostatočnom predstihu sústredili na možné ohrozenie ich pracovnej sily či dodávateľských reťazcov a implementovali do svojich činností a hodnotových reťazcov stratégie týkajúce sa klímy, ľudských práv a opatrení na budovanie odolnosti voči nežiadúcim vplyvom.⁷⁸

⁷⁷ LEAL-ARCAS, Rafael. On Climate Migration and International Trade [online]. In *Vienna Journal of International Constitutional Law*. Vienna: WALTER DE GRUYTER GMBH, 2012, roč. 6, č. 3-4, s. 410-440. [cit. 2024-02-18]. ISSN 2306-3734. Dostupné na: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000217931800003>

⁷⁸ GALLAGHER, Eileen. *Emerging issues: Preparing for Rising Climate Migration* [online]. 2021. [cit. 2024-02-18]. Dostupné na: <https://www.bsr.org/en/emerging-issues/preparing-for-rising-climate-migration>

2 Cieľ práce

Hlavným cieľom diplomovej práce je na základe teoretických východísk preskúmať dôvody environmentálnej migrácie a prostredníctvom štatistických metód kvantifikovať jej dôsledky na zahraničný obchod vybraných krajín.

V záujme úspešného dosiahnutia hlavného cieľa práce bolo nevyhnutné dosiahnutie vopred stanovených parciálnych cieľov. Keďže sa tieto čiastkové ciele bližšie sústreďujú na jednotlivé aspekty spájané s environmentálnou migráciou, prispievajú k tvorbe komplexnejšieho obrazu o skúmanej problematike a vytvárajú tak základ pre úspešné naplnenie zámeru práce. Konkrétne znenie čiastkových cieľov bolo stanovené tak, ako uvádzame nižšie:

1. preskúmať teoretické východiská, príčiny a následky environmentálnej migrácie,
2. priblížiť chronologický vývoj environmentálnej migrácie,
3. identifikovať krajiny najzraniteľnejšie voči negatívnym dopadom zmeny klímy,
4. analyzovať toky remitencií prúdiacich do krajín s vysokou mierou zraniteľnosti,
5. zhodnotiť výsledky krajín oblasti zahraničného obchodu,
6. preskúmať prípadnú závislosť medzi remitenciami a výškou zahraničného obchodu.

S ohľadom na vyššie uvedené ciele práce (hlavný a čiastkové) sme si za účelom realizovania výskumu stanovili výskumnú otázku v nasledujúcom znení: „Do akej miery ovplyvňuje zvyšujúca sa hodnota remitencií celkový objem zahraničného obchodu v sledovaných krajinách?“ Táto otázka je zodpovedaná v kapitole, ktorá sa venuje výsledkom práce.

3 Metodika práce a metody skúmania

Táto záverečná práca z obsahového hľadiska pozostáva z piatich samostatných kapitol, ktoré podrobnejšie pojednávajú o jednotlivých aspektoch skúmanej problematiky. Aby bolo možné dosiahnuť čo najvyššiu možnú relevantnosť týchto celkov, sústredili sme sa, predovšetkým, na to, aby získavané informácie boli čo najviac aktuálne a súčasne pochádzali z overených domácich i zahraničných zdrojov (autorov, inštitúcií), ktoré uvádzame v texte. Aj z tohto dôvodu samotnému výberu zdrojov predchádzal podrobný prieskum dostupnej literatúry, analýza jednotlivých publikácií a následné zhodnotenie ich relevantnosti. Veľká časť z použitých publikácií je súčasťou renomovaných databáz odborných zdrojov ako Web of Science či Scopus.

Prvá kapitola záverečnej práce je tvorená šiestimi podkapitolami, ktoré sú obsahovo zamerané skôr na teoretické vymedzenie skúmanej problematiky. Ide o dôležitú časť práce, ktorá sa opiera o podrobné teoretické skúmanie a systematickú syntézu nadobudnutých informácií. Prvá z podkapitol je venovaná predstaveniu konceptu migrácie ako celku. Okrem definície samotnej migrácie, ako zmeny miesta obvyklého pobytu osôb, či už v rámci krajiny alebo prekročením národnej hranice, sú tu uvedené aj definície pojmov (migrant, utečenec), ktoré s touto tematikou úzko súvisia. Za pridanú hodnotu tejto podkapitoly možno považovať komplexné rozdelenie migrácie podľa viacerých, v praxi často využívaných, kritérií. Druhá podkapitola, sa v kontexte diferenciacie migrácie v rámci prvej podkapitoly, zameriava na konkrétny druh migrácie, ktorý je pre náš výskum kľúčový – environmentálnu migráciu. Táto časť práce opäť pozostáva, predovšetkým, z definícií, pričom hlavný dôraz je kladený na definíciu IOM, ktorá túto formu ľudskej mobility odôvodňuje náhlymi alebo postupnými zmenami životného prostredia, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú životy osôb alebo ich životné podmienky. V súlade s uvedenou definíciou, tretia podkapitola následne podrobne analyzuje, aké sú konkrétne príčiny migrácie a čo ich vzniku predchádza. Ústrednými témami sú v tomto prípade prírodné katastrofy a zmeny klímy, pričom v oboch prípadoch je kladený dôraz na vysoký vplyv činnosti človeka. Okrem analytického skúmania je v tejto podkapitole využitá konkretizácia, nakoľko je tu uvedených niekoľko príkladov situácií, kedy skutočne došlo k migrácii. Štvrtá podkapitola, logicky, nadväzuje na predchádzajúcu, pričom využíva obdobné výskumné metódy a prináša prehľad následkov tohto sociálneho fenoménu, a to ako v prípade domovských, tak i hostiteľských krajín. V súlade s definíciou environmentálnej migrácie, ktorá hovorí o tomto jave ako o

druhu migrácie, ktorý je len podmienený špecifickým spektrom faktorov, väčšina následkov aj v tomto prípade zodpovedá následkom, ktoré plynú z migrácie ako celku. Taktiež považujeme za dôležité spomenúť, že úlohou tejto podkapitoly je predovšetkým ozrejmiť, aké dopady môže tento druh migrácie mať, avšak ich konkrétnu podobu má za cieľ priblížiť až predposledná, piata, podkapitola. Tá sleduje, ako sa migrácia ako dôsledok zmien v životnom prostredí vyvíjala v priebehu času, a aké sú najväčšie historické míľniky sú s ňou spojené. Záverečná podkapitola tejto sekcie má za úlohu syntetizovať a porovnať názory odbornej verejnosti z rôznych svetových regiónov na problematiku environmentálnej migrácie. Okrem toho, či negatívne zmeny v životnom prostredí môžu pôsobiť ako rozhodujúci faktor pri rozhodovaní sa obyvateľstva o migrácii, je tu uvedené aj to, aké sú následky environmentálnej migrácie pre ekonomiky prijímajúce alebo vysielajúce migrantov, aká je úloha miest v kontexte migrácie, alebo to, ako environmentálna migrácie vplýva na svetový obchod a podniky samotné.

Druhá kapitola sa zameriava na hlavný cieľ práce, ktorý je doplnený šiestimi parciálnymi cieľmi. Ich dosiahnutím je podmienené aj úspešné dosiahnutie hlavného cieľa a realizovanie záverov, ktoré z výskumu vyplývajú.

Tretia kapitola je orientovaná na štrukturálnu dekompozíciu záverečnej práce, pričom stručne popisuje obsah jednotlivých celkov a charakter výskumných metód, ktoré boli pri tvorbe práce použité.

Štvrtá kapitola sa v rámci svojich piatich podkapitol sústreďuje na praktický rozmer skúmanej problematiky. V prvej z podkapitol sme sa zamerali na výber najzraniteľnejších krajín z hľadiska negatívnych dopadov zmeny klímy na svete. Po dôkladnej analýze rebríčkov viacerých svetových inštitúcií, ktoré sa danou problematikou zaoberajú, sme dospeli k výberu rebričku Iniciatívy pre globálnu adaptáciu pod záštitou Univerzity Notre Dame du Lac, ktorý jednotlivé krajiny zoraďuje podľa hodnoty ND-Gain Indexu, ktorú v danom roku dosiahli. Pre každý svetový kontinent sme následne vybrali dve vysoko zraniteľné krajiny, pre ktoré zároveň existujú aj verejne dostupné dáta týkajúce sa remitencií či zahraničného obchodu za obdobie minimálne posledných desiatich rokov. Vybrané krajiny sme následne charakterizovali nielen z hľadiska parametrov ND-Gain Indexu, ale tiež z hľadiska ich makroekonomických ukazovateľov (HDP, ročná reálna miera rastu HDP, HDP na obyvateľa). Druhá podkapitola je venovaná tomu, ako klesajúca kvalita životného prostredia vplýva na presuny obyvateľstva. V tretej podkapitole sme sa okrem vysvetlenia dôležitosti remitencií pre vybrané krajiny, venovali aj pozorovaniu ich prílevu do týchto krajín počas obdobia medzi rokmi 2012 až 2022. Údaje potrebné pre realizovanie nášho

výskumu sme čerpali zo zdrojov ako Svetová banka, Trading Economics a International Trade Centre. Podobnú formu má aj nasledujúca štvrtá podkapitola, ktorá je zameraná na zahraničný obchod. V úvode tejto podkapitoly sa spomína, že predpokladom pre vznik zahraničnoobchodných vzťahov medzi krajinami je existencia komparatívnych výhod. Taktiež je tu uvedené, aké benefity môžu z obchodovania pre krajiny vyplývať. Po preskúmaní týchto faktorov sme prostredníctvom využitia metódy indukcie definovali významnosť obchodu pre rozvojové krajiny, ktoré sú predmetom nášho skúmania. V zvyšnej časti tejto podkapitoly sme sa, rovnako ako v prípade podkapitoly o remitenciách, venovali sledovaniu vývoja zahraničnoobchodných aktivít skúmaných krajín počas sledovaného obdobia. Záverečná, piata, podkapitola je v súlade s posledným, šiestym, parciálnym cieľom zameraná na preskúmanie prípadnej závislosti medzi remitenciami a výškou zahraničného obchodu, a HDI. Pre účely vyjadrenia prípadnej existencie týchto závislostí sme využili metódu výpočtu prostredníctvom ekonometrických modelov. Všetky náležitosti modelov (postup tvorby, konkrétne rovnice) sú uvedené v podkapitole 3.1.

Posledná kapitola záverečnej práce je tvorená diskusiou, ktorá syntetizuje všetky dôležité zistenia, ktoré sme realizovaním výskumu mohli dosiahnuť.

V jednotlivých podkapitolách záverečnej práce sme so zámerom dosiahnutia lepšej prehľadnosti a možnosti komplexnejšieho pochopenia opisovanej problematiky, pristúpili k využitiu špeciálnych metód, akými boli vizualizácie vo forme grafov či tabuliek. Za opodstatnené pokladáme tieto prvky, predovšetkým, v podkapitolách venovaných remitenciám a zahraničnému obchodu, nakoľko nám ich využitie nielenže poskytlo ucelený pohľad na vývoj skúmaných veličín medzi rokmi 2012 až 2022, ale tiež nám to umožnilo oveľa jednoduchšiu komparáciu situácie v krajinách z rôznych svetových kontinentov medzi sebou.

Za limitácie, ktoré sa pri tvorbe práce vyskytli, môžeme považovať napríklad nízky počet tuzemských autorov, ktorí by sa venovali problematike migrácie. Ak už tuzemskí autori skúmali migráciu, venovali sa skôr ekonomickej migrácii alebo migrácii, ako dôsledku spoločenských nepokojov a vojen. Za limitujúce môžeme považovať aj získavanie relevantných štatistických dát spojených s environmentálnou migráciou, nakoľko väčšina krajín takéto štatistiky nevedie. Aj z tohto dôvodu sme sa sústredili na štatistiky migrácie v takých krajinách, kde predpokladáme, že environmentálne problémy mali vysoký vplyv na presídľovanie obyvateľov. Okrem toho, pre niektoré krajiny (Afganistan, Konžská demokratická republika, Marshallove ostrovy, Papua-Nová Guinea) neposkytovala Svetová banka údaje pre niektoré roky, ktoré sú súčasťou nami sledovaného obdobia (Afganistan -

dva posledné roky; ostatné krajiny – rok 2022). V takomto prípade sme museli predmetné údaje získať z iného zdroja (Trading Economics), ktorý obsahoval dáta získané od oficiálnych miestnych inštitúcií.

V nasledujúcej podkapitole je bližšie opísaná metóda výpočtu využitím ekonometrických modelov, ktoré sú obsahom podkapitoly 4.5.

3.1 Metóda kalkulácie prostredníctvom ekonometrického modelu

V súlade s naplnením posledného parciálneho cieľa sme sa pre účely realizácie výskumu rozhodli pre využitie panelového regresného ekonometrického modelu s fixnými efektami, na základe ktorého chceme analyzovať existenciu prípadnej závislosti medzi prijatými remitenciami (*remittances_received*) a výškou zahraničného obchodu (*ZO_exp_imp*) v krajine i v roku t .

Pre účely vytvorenia modelu je potrebné disponovať sekundárnymi údajmi (dátami), ktoré by sa týkali remitencií a obchodu. Nakoľko ide o tie isté dáta, ktoré sme využili aj v predchádzajúcich podkapitolách, ich zdroj je v tomto prípade rovnaký. Aby sme zabezpečili významnosť tohto modelu, rozhodli sme sa, že túto závislosť budeme skúmať za obdobie 10 rokov, konkrétne za roky 2012 až 2022, nakoľko pre rok 2023 ešte tieto údaje neboli dostupné.

Účelom takto navrhnutého a vytvoreného modelu je dospieť k odpovedi na výskumnú otázku, ktorá je položená nasledovne: „Do akej miery ovplyvňuje zvyšujúca sa hodnota remitencií celkový objem zahraničného obchodu v sledovaných krajinách?“

Odpoveď na výskumnú otázku by mohla byť prínosom pre všetky krajiny sveta s vyšším objemom prijímaných remitencií, a to najmä v oblasti formovania politik, implementácie stratégií či prijímania investičných rozhodnutí.

Na odhad jednotlivých parametrov panelového regresného modelu sme využili štatistický nástroj GRET, ktorý je často používaný na ekonometrickú analýzu.

Základná štruktúra rovnice skonštruovaného panelového regresného modelu je nasledovná⁷⁹:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_1 x_{it} + u_{it}$$

pričom:

y_{it} – závislá premenná vyjadrujúca hodnotu zahraničného obchodu krajiny i v roku t

α_i – lokujúca konštanta

β_1 – parameter modelu vyjadrujúci, o koľko sa zmení hodnota objemu zahraničného obchodu ak sa zvýši hodnota prijatých remitencií o jednu jednotku (USD)

x_{it} – nezávislá premenná, ktorá vyjadruje hodnotu celkového objemu prijatých remitencií krajinou i v roku t

u_{it} – náhodná chyba pozorovania v krajine i v roku t

MODEL 1: $ZO_exp_imp = \alpha_i + \beta_1 * remittances_received + u_{it}$

V prípade vyššie uvedeného modelu počítame s použitím fixných efektov a štandardnej robustnej chyby. Hoci v prípade tohto modelu môžeme s 99 % pravdepodobnosťou zamietnuť nulovú hypotézu o nevýznamnosti odhadu nezávislej premennej x (*remittances_received*), považujeme za nutné zostaviť druhý model, ktorý by zohľadnil aj časové efekty.

MODEL 2: v prípade modelu 2 dva zostáva rovnica vysvetľujúca lineárnu závislosť medzi skúmanými premennými nezmenená

Tak, ako uvádzame v predchádzajúcom odseku, do modelu 2 zahrnieme aj tzv. *time dummies* (časové efekty), vďaka ktorým budeme schopní skontrolovať časovo špecifické fixné efekty počas obdobia pandémie koronavírusu v rokoch 2020, 2021 a 2022, kedy bolo možné pozorovať signifikantné zhoršenie výsledkov národných ekonomík jednotlivých

⁷⁹ LUKÁČIKOVÁ, Adriana. GRETL vo výučbe panelových dát: GRETL in teaching of panel data. *Využitie kvantitatívnych metód vo vedecko-výskumnej činnosti a v praxi X: zborník príspevkov zo seminára: 29. – 31. máj 2013, Čingov – Slovenský raj*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. s. 1 – 6. ISBN 978-80-225-3646-2. Dostupné na: <http://www.fhi.sk/files/katedry/kove/ssov/Cingov/Cingov-2013.pdf>

štátov svetového hospodárstva. Po zohľadnení časových efektov však odhad parametra nezávislej premennej x nebol naďalej významný, nakoľko tu bola prítomná matematická chyba (vysoká multikolinearita). Takáto situácia vyvolala potrebu vytvorenia ďalšieho modelu.

MODEL 3: $d_ZO_exp_imp = \alpha_i + \beta_1 * d_remittances_received + u_{it}$

V prípade tohto modelu sme upustili od zohľadnenia časových efektov. Samotný výpočet bol realizovaný na základe *princípu prvej diferencie* analyzovaných premenných. Ani použitím tejto metódy sme však nedospeli k záveru, že zvyšujúci sa objem prijatých remitencií zvyšuje hodnotu zahraničného obchodu v sledovaných krajinách. Na základe modelu sme nemohli zamietnuť nulovú štatistickú hypotézu o nevýznamnosti odhadu nezávislej premennej x .

Nakoľko sme na základe uvedených modelov neidentifikovali závislosť medzi dvoma skúmanými premennými, rozhodli sme sa pre vytvorenie ďalšieho, posledného modelu, ktorý by mal slúžiť na kvantifikovanie závislosti medzi objemom prijatých remitencií a hodnotou HDI jednotlivých krajín. Tento model vychádza z rovnakej štruktúry rovnice pre lineárnu regresiu, pričom jej konkrétny tvar je nasledovný:

MODEL 4: $HDI = \alpha_i + \beta_1 * remittances_received + u_{it}$

Z hľadiska konštrukcie uvedeného modelu sme si ako závislú premennú zvolili hodnotu HDI, pričom nezávislá premenná zostala totožná s predchádzajúcimi modelmi. Taktiež je tu použitá robustná štandardná chyba a zohľadnený jej aj vplyv fixných a časových efektov. Hodnotu HDI jednotlivých krajín sme získali z vedeckej platformy Our World in Data, ktorá čerpá z údajov Rozvojového programu Spojených národov (UNDP). Na základe takto zostaveného modelu sme boli schopní s 99 % pravdepodobnosťou zamietnuť nulovú štatistickú hypotézu o nevýznamnosti odhadu parametra nezávislej premennej x . Môžeme tak tvrdiť, že s rastom hodnoty objemu prijatých remitencií v sledovaných krajinách o 1 jednotku (1 USD) porastie aj hodnota HDI o 0,00000000000557605.

4 Výsledky práce

Environmentálna migrácia, ako následok neustále prebiehajúcich zmien v životnom prostredí, predstavuje bezpochyby jeden z najzávažnejších problémov súčasnosti, ktorý postihuje celý svet. S rastúcim vplyvom klimatických zmien a zvyšujúcou sa frekvenciou výskytu extrémnych poveternostných podmienok či degradácie pôdy sa zvyšuje aj počet osôb, ktoré sú nútené opustiť svoje domovy. To má bezprostredný dopad nielen na ich životy, ale aj na ekonomiky jednotlivých krajín a globálnu politickú stabilitu. Nie všetky krajiny sú však migráciou ovplyvnené v rovnakej miere. Rozlišujeme preto dva typy krajín, a to také, ktoré sa s presídľovaním osôb z dôvodu zmien v životnom prostredí stretávajú len v obmedzenom rozsahu, a také, ktoré sú voči akýmkoľvek negatívnym prírodným vplyvom podstatne zraniteľnejšie. Práve pre druhú skupinu krajín je fenomén environmentálnej migrácie každodennou realitou, a to nielen z dôvodu krátkodobých extrémnych udalostí, akými sú napríklad prírodné katastrofy, ale tiež kvôli dlhodobým výzvam, ktoré významne menia charakter týchto krajín.⁸⁰

4.1 Krajiny najviac ohrozené dôsledkami klimatických zmien

Ako sme už naznačili v úvode, predmetom skúmania tejto záverečnej práce budú predovšetkým tie krajiny, ktoré vykazujú znaky vyššej miery zraniteľnosti voči negatívnym dôsledkom zmeny klímy. Pod zraniteľnosťou v tomto prípade môžeme rozumieť hlavne náchylnosť obyvateľstva k nútenému vysídleniu a následnej migrácii, hoci klíma je len jedným z množstva faktorov, ktorý daný jav podnecuje.

Zraniteľné štáty by sme mohli charakterizovať na základe viacerých znakov, pričom jedným z nich je práve úroveň HDP na obyvateľa, ktorá štandardne ukazuje, ako jednotlivé krajiny v skúmanom časovom horizonte (ekonomicky) prosperujú. To znamená, že táto hodnota vyjadruje nielen úroveň chudoby v rámci skúmaných krajín, ale tiež mieru rozvinutosti miestnych inštitúcií, prevalenciu chorôb, stav infraštruktúry, úroveň rodovej rovnosti alebo úroveň prírodných rizík, ktoré nami skúmanú migráciu podnecujú.⁸¹ Vo

⁸⁰ CLIMATE HOME NEWS. *Which countries are 'particularly vulnerable' to climate change?* [online]. 2022. [cit. 2024-02-19]. Dostupné na: <https://www.climatechangenews.com/2022/12/08/which-countries-are-particularly-vulnerable-to-climate-change/>

⁸¹ IIED. *Press Release: Poorest countries at greatest risk of losses and damage from climate change* [online]. 2022. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: <https://www.iiied.org/poorest-countries-greatest-risk-losses-damage-climate-change>

všeobecnosti platí, že obyvateľstvo žijúce v krajinách s nižším HDP na obyvateľa je viac vystavené vplyvom zmeny klímy, pričom má zároveň oveľa menšiu schopnosť sa na tieto zmeny adaptovať. Ide predovšetkým o obyvateľov rozvojových a najmenej rozvinutých krajín, ktorí existenčne závisia od ich životného prostredia, avšak v prípade jeho narušenia nemajú dostatočné množstvo prostriedkov na to, aby akýkoľvek negatívny vývoj zvrátili.⁸²

Vyššie uvedené fakty potvrdzuje aj výskum Medzinárodného inštitútu pre životné prostredie a rozvoj (IIED), ktorý hodnotil zraniteľnosť 173 svetových krajín, berúc do úvahy práve oblasti determinované hodnotou HDP na obyvateľa (uvedené v predchádzajúcom odseku). Do kategórie krajín s najvyššou úrovňou rizika bolo zaradených 46 najmenej rozvinutých krajín sveta (LDCs), v rámci ktorých najhoršie výsledky dosiahli krajiny ako Burundi, Somálsko či Mozambik. Zaujímavé je, že hoci práve bohatšie krajiny s vyššími príjmami na obyvateľa najviac prispievajú ku globálnej produkcii emisií, ani jedna z týchto krajín sa v skupine s vysokou mierou rizika (zraniteľnosti) neumiestnila.⁸³

Nie je tomu tak preto, že by sa prírodné katastrofy týchto krajín vôbec netýkali. Dôkazom sú napríklad ničivé povodne v Európe, ktoré si v roku 2021 vyžiadali viac než 200 obetí, povodne v Číne a tiež extrémne tuhé zimy či ničivé hurikány v Spojených štátoch amerických. Preto množstvo svetových organizácií, ktoré hodnotia mieru, do akej sú krajiny postihnuté klimatickými zmenami, uvádzajú na prvých miestach ich zoznamov krajiny ako Japonsko a Nemecko. Z toho vyplýva, že v prípade extrémnych poveternostných javov (prírodných katastrof), nie je ich dopad obmedzený len na štáty s nízkym HDP na obyvateľa. Krajiny s vyšším HDP na obyvateľa majú akurát oveľa viac zdrojov na to, aby sa s následkami zmeny klímy efektívne a bez značnej ujmy vysporiadali.⁸⁴

Ďalšou z inštitúcií, ktorá sa pokúsila zmapovať zraniteľnosť svetových krajín bol Medzivládny panel pre zmenu klímy (IPCC), ktorý vo svojej klasifikácii krajín vychádzal z indexu rizík INFORM a Svetového Indexu Rizík. Tieto indexy zohľadňujú množstvo kritérií, ako napríklad prístup k potrave, infraštruktúre, zdravotnej starostlivosti, úroveň extrémnej chudoby, mieru gramotnosti a mnohé ďalšie. Indexy však abstrahujú od ukazovateľov, ako napríklad vystavenie krajín zvyšovaniu hladiny morí, búrkam, tepelnému

⁸² EURÓPSKA KOMISIA. *Dôsledky zmeny klímy* [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_sk#pr%C3%ADrodn%C3%A9-d%C3%B4sledky

⁸³ IIED. *Press Release: Poorest countries at greatest risk of losses and damage from climate change* [online]. 2022. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: <https://www.iied.org/poorest-countries-greatest-risk-losses-damage-climate-change>

⁸⁴ CONCERN INTERNATIONAL. *10 of the countries most affected by climate change* [online]. 2022. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: <https://www.concern.net/news/countries-most-affected-by-climate-change>

stresu alebo záplavám. Aj z toho dôvodu množstvo expertov spochybnilo relevantnosť klasifikácie a spochybnilo tiež metódu národného spriemerovania zraniteľnosti krajín, ktorá vylučuje existenciu rozdielov v prípade jednotlivých krajín.⁸⁵

Komplexnejšie hodnotenie krajín z hľadiska ich aktuálnej zraniteľnosti voči klimatickým zmenám priniesla na začiatku roka 2023 **Iniciatíva pre globálnu adaptáciu pod záštitou Univerzity Notre Dame du Lac** v americkej Indiane (ďalej len „iniciatíva“). Tá pri zostavovaní svojho ND-GAIN Indexu (Notre Dame Global Adaptation Initiative’s Country Index – ďalej len „index“) vychádzala z viac než 40 kritérií, na základe ktorých hodnotila 182 krajín OSN počas obdobia medzi rokmi 1995 až 2021.

Iniciatíva sa pri výpočte skóre indexu pre každú krajinu sústredila na dve hlavné oblasti – **zraniteľnosť** a **pripravenosť na zmeny**. Pod zraniteľnosťou môžeme rozumieť predispozície jednotlivých krajín byť negatívne ovplyvnenými klimatickými zmenami. Pripravenosť krajín zas vypovedá o tom, do akej miery je ľudská spoločnosť v danej krajine schopná efektívne využívať investície zo strany súkromného a verejného sektora na implementáciu fungujúcich adaptačných opatrení.

Aby bolo možné porozumieť tomu, ako hodnota indexu vznikala, je potrebné sa najprv oboznámiť s tým, ako iniciatíva zhodnotila vyššie uvedené dve kľúčové oblasti výskumu. Z hľadiska zraniteľnosti bolo potrebné preskúmať 6 pre život významných sektorov v rámci každej zo skúmaných krajín, a to konkrétne **sektor vody, potravín, zdravia, ekosystémových služieb, ľudských obydlií či infraštruktúry**. V každom z týchto sektorov sa následne analyzovalo ďalších 6 parametrov, ktoré reprezentovali kľúčové aspekty, a to:

- **vystavenie sektora klimatickým rizikám** (tento údaj sa v priebehu času nemení a vyjadruje stupeň, do ktorého je konkrétny sektor vystavený zmenám klímy z biofyzikálneho hľadiska),
- **citlivosť na dopady klimatických rizík** (z hľadiska času variabilný údaj vyjadrujúci, do akej miery je krajina závislá od sektora negatívne ovplyvneného klimatickými zmenami),

⁸⁵ IPCC. *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability - Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Cambridge (UK), New York, (NY, USA): Cambridge University Press, 2022. 3056 s. [cit. 2024-02-20]. ISBN: 9781009325844 Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/9781009325844>

- **schopnosť sektora adaptovať sa na dôsledky klimatických zmien** (údaj, ktorý sa taktiež mení spolu s časom a vyjadruje dostupnosť spoločenských zdrojov pre sektorovo špecifickú adaptáciu na zmeny).

Pripravenosť krajín adaptovať sa na zmeny bola hodnotená na základe nasledujúcich 3 komponentov ⁸⁶:

- **ekonomickej pripravenosti** (vyjadruje, ako efektívne podnikateľské prostredie daného štátu prijíma investície, ktoré by mohli byť využité na opatrenia zamerané na zníženie zraniteľnosti),
- **riadiacej pripravenosti** (hodnotia sa inštitucionálne faktory ovplyvňujúce prijímanie investícií na adaptáciu),
- **spoločenskej pripravenosti** (tento komponent zachytáva faktory ako napríklad úroveň vzdelania či infraštruktúry, ktoré podporujú adaptačné opatrenia a zvyšujú mobilitu investícií).

Celkovo je zraniteľnosť jednotlivých štátov hodnotená na základe 36 ukazovateľov a pripravenosť na zmeny na základe 9 ukazovateľov. Výpočet konečnej hodnoty indexu je potom nasledovný ⁸⁷:

$$ND\ GAIN\ Index = (ukazovatele\ pripravenosti\ na\ zmeny - ukazovatele\ zranitel'nosti + 1) \times 50$$

Konečná hodnota indexu sa pohybuje v intervale medzi **0 až 100**. Platí, že čím je táto hodnota vyššia, tým je krajina odolnejšia voči negatívnym dopadom zmeny klímy. Hodnoty pre dve kľúčové oblasti, na ktorých základe je konečná hodnota indexu založená, sa pohybuje v intervale medzi **0 až 1**, pričom pre oblasť pripravenosti na zmeny je optimálne čo najvyššie skóre, zatiaľ čo pre oblasť zraniteľnosti čo najnižšie skóre.

Z nami uvádzanej klasifikácie krajín, z ktorej údajov čerpá nielen celá medzinárodná podnikateľská sféra, ale aj vlády, mimovládne organizácie a ostatné authority s rozhodovacími právomocami v oblasti prijímania strategických a operatívnych rozhodnutí

⁸⁶ UNIVERSITY OF NOTRE DAME. *ND GAIN Country Index: Tech Report* [online]. Indiana: University of Notre Dame, 2023. 50 s. [cit. 2024-02-24]. Dostupné na: https://gain.nd.edu/assets/522870/nd_gain_countryindextechreport_2023_01.pdf

⁸⁷ Tamtiež

týkajúcich sa dodávateľských reťazcov, kapitálových projektov či zmien v politike, sme na základe selekcie z každého svetového kontinentu vybrali dve krajiny, ktoré dosahujú nízke skóre ND-GAIN Indexu, a teda sú viac ohrozené. Tento krok má zabezpečiť komplexný pohľad na skúmanú problematiku, s dôrazom na variabilné podmienky v rôznych geografických lokalitách. Hlavnou podmienkou pri výbere bolo, aby pre každú z týchto krajín existovali údaje potrebné pre náš ďalší výskum, a to minimálne za obdobie posledných desiatich rokov. Vybrané krajiny spolu s poradím a skóre, ktoré v jednotlivých oblastiach dosiahli, sú uvedené v tabuľke 2.

Tabuľka 2 Klasifikácia krajín z hľadiska vážnosti dopadov zmeny klímy podľa Iniciatívy pre globálnu adaptáciu

Poradie	Krajina	Zraniteľnosť	Pripravenosť	ND-GAIN Index
Afrika				
182.	Konžská demokratická republika	0,564	0,212	32,4
173.	Uganda	0,581	0,284	35,1
Ázia				
179.	Afganistan	0.590	0.246	32,8
163.	Bangladéš	0.531	0.281	37,5
Európa				
76.	Srbsko	0.413	0.445	51,6
75.	Moldavsko	0.406	0.442	51,8
Južná Amerika				
115.	Ekvádor	0.451	0.346	44,7
133.	Bolívia	0.446	0.286	42
Oceánia/Austrália				
167.	Papua-Nová Guinea	0.546	0.283	36,8
150.	Marshallove ostrovy	0.573	0.365	39,6
Severná Amerika				
169.	Haiti	0.514	0.224	35,5
142.	Honduras	0.454	0.260	40,3

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov Univerzity Notre Dame du Lac (2024).

Na základe údajov uvedených v tabuľke 2 môžeme konštatovať hneď niekoľko skutočností. Z hľadiska zraniteľnosti krajín je možné pozorovať, že najvyššie hodnoty dosahujú spravidla práve krajiny z afrického kontinentu a Oceánie. Na vrchu pomyselného rebríčka sa však napriek tomu umiestnil Afganistan. Skóre zraniteľnosti sa v prípade týchto

krajín približovalo skôr k zápornému pólu možného hodnotenia, a teda k číslu 1. Naopak, krajiny ako Srbsko, Moldavsko či Bolívia dosiahli v tejto oblasti najlepšie hodnotenie, pričom ani pri jednej z týchto krajín hodnota zraniteľnosti nepresiahla úroveň 0,5. Ukázalo sa, že Srbsko a Moldavsko dominujú rebríčku nami vybraných štátov aj čo sa týka pripravenosti na zmeny, nakoľko ide o najpripravenejšie krajiny v zozname s indexom pripravenosti na úrovni 0,445 a 0,442. V prieskume pripravenosti na zmeny si najhoršie počínala Konžská demokratická republika, v prípade ktorej hodnota indexu dosiahla iba 0,212. Hneď za Konžskou demokratickou republikou sa však umiestnili obidve krajiny Južnej Ameriky a Afganistan. Ani jedna z týchto krajín pritom z hľadiska pripravenosti nedokázala prekonať hodnotu 0,3. Celkovo najlepšie skóre ND-Gain Indexu dosiahli už spomínané dva európske štáty, Srbsko (51,6) a Moldavsko (51,8), za ktorými ako tretí najlepšie hodnotený štát v zozname nasledoval juhoamerický Ekvádor (44,7). Naopak, opačnej strane rebríčka dominovali Konžská demokratická republika (32,4), Afganistan (32,8), Uganda (35,1) a Haiti (35,5).

Okrem už uvedených zistení je možné na základe údajov uvedených v tabuľke 2 pozorovať, že najviac ohrozenými sú skutočne najmenej rozvinuté krajiny, v rámci ktorých prevláda citelný deficit zdrojov, ktoré by umožnili efektívnu adaptáciu na zmeny v životnom prostredí. Úroveň HDP na obyvateľa a mieru rastu HDP dokumentuje tabuľka 3, ktorá zároveň potvrdzuje tvrdenie IIED.

Tabuľka 3 Hodnoty makroekonomických ukazovateľov v nami skúmaných krajinách v roku 2023 v USD

Krajina	HDP v mld. USD	Rast HDP v %	HDP na obyvateľa v USD
Afganistan	14,27	N/A	N/A
Bangladéš	446,35	6	2 620
Bolívia	46,8	1,8	3 860
Haiti	25,99	-1,5	2 130
Honduras	33,99	2,9	3 250
Konžská demokratická republika	67,51	6,7	675,48
Marshallove ostrovy	0,28	3	6 140
Moldavsko	16	2	6 410
Papua-Nová Guinea	31,69	3	2 580
Srbsko	75,02	2	11 300
Uganda	52,39	4,6	1 160
Ekvádor	118,69	1,4	6 500

Zdroj: vlastné spracovanie na základe dát IMF (2024).

Z tabuľky 3 je možné vyčítať, že spomedzi nami skúmaných krajín v roku 2023 dosiahla najhoršie hospodárske výsledky práve Konžská demokratická republika, ktorej HDP na obyvateľa bolo na úrovni len 675,48 USD. Hneď za Konžskou demokratickou republikou sa z hľadiska veľkosti HDP na obyvateľa umiestnila Uganda s hodnotou 1 160 USD. Obidve ekonomiky však zaznamenali medziročný rast HDP, Uganda na úrovni 4,6 % a Konžská demokratická republika až na úrovni 6,7 %. Na opačnej strane rebríčka by sme opäť mohli nájsť práve, v porovnaní s ostatnými skúmanými krajinami, vyspelejšie európske štáty ako Srbsko a Moldavsko, u ktorých hodnota HDP na obyvateľa dosiahla úroveň 11 300 USD (Srbsko) a 6 410 USD (Moldavsko). Ak zároveň porovnáme Moldavsko s Bangladéšom, môžeme pozorovať zaujímavý kontrast. Ako uvádza tabuľka 3, Bangladéš dosahuje najvyššiu hodnotu HDP za krajinu ako celok spomedzi všetkých analyzovaných krajín. Napriek tomu, že miera rastu bangladéšskej ekonomiky v roku 2023 dosiahla úroveň 6 %, HDP na obyvateľa patrilo kvôli obrovskej populácii krajiny k nižším v rámci skupiny, čo Bangladéš zaradilo medzi vysoko zraniteľné štáty voči negatívnym dopadom zmien klímy. Tomu odpovedá aj 163. priečka v rámci klasifikácie krajín podľa Iniciatívy. Naopak Moldavsko, ktorého veľkosť ekonomiky dosiahla v roku 2023 iba (v rámci skupiny) podpriemerných 16 miliárd USD, vďaka veľkosti populácie na úrovni 2,5 milióna

obyvateľov⁸⁸ dokázalo dosiahnuť spomínanú hodnotu HDP na obyvateľa a umiestnilo sa tak na 75. mieste v rámci klasifikácie krajín podľa Iniciatívy.

Teraz, keď sme identifikovali krajiny s vysokou mierou zraniteľnosti voči negatívnym zmenám v životnom prostredí, je nesmierne dôležité preskúmať nedávny vývoj počtu prírodných katastrof a to, aký bol dopad týchto udalostí na skúmané štáty. Tejto problematike je venovaná podkapitola 4.2.

4.2 Cezhraničná migrácia v kontexte zhoršujúcej sa kvality životného prostredia

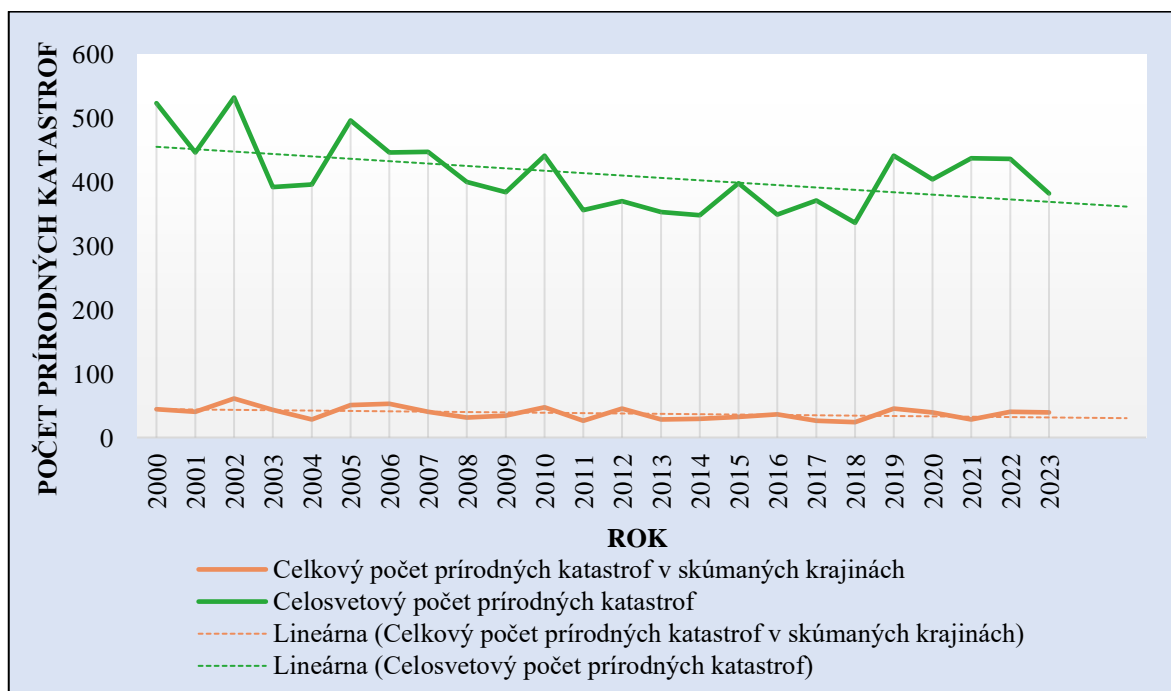
Tak ako uvádzame v teoretickej časti tejto záverečnej práce, množstvo štúdií vysvetľuje nárast cezhraničnej migrácie aj ako dôsledok rastúceho výskytu nepriaznivých udalostí prebiehajúcich v životnom prostredí – prírodných katastrof. Prírodné katastrofy a klimatické zmeny, ktoré ich vo veľkej miere spôsobujú, totižto predstavujú dve hlavné globálne výzvy z hľadiska zabezpečenia a udržania sociálno-ekonomického pokroku pre súčasné a budúce generácie.⁸⁹ Počet týchto javov sa historicky zvyšoval naozaj alarmujúcim tempom, keď vzrástol z 5 udalostí zaznamenaných v roku 1900 na viac než 430 udalostí v roku 2021.⁹⁰ Vývoj situácie v súvislosti s výskytom prírodných katastrof medzi rokmi 2000 až 2023 podrobnejšie sleduje graf 3, ktorý porovnáva celkový ročný počet prírodných katastrof pre skupinu nami skúmaných ohrozených krajín, ktoré uvádzame v kapitole 3.1, s celkovým ročným počtom prírodných katastrof na celom svete.

⁸⁸ WORLD BANK. *Moldova – Population* [online]. 2024. [cit. 2024-02-29]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=MD>

⁸⁹ OKARA, Assi – MBAYE, M. Linguère. *Climate change, natural disasters, and migration* [online]. 2023. [cit. 2023-11-26]. Dostupné na: <https://wol.iza.org/articles/climate-change-natural-disasters-and-migration/long>

⁹⁰ SPECIALTY FUEL SERVICES. *A Rundown Of Key Facts & Statistics: Natural Disaster Statistics* [online]. 2022. [cit. 2024-03-06]. Dostupné na: <https://specialtyfuelservices.com/natural-disaster-statistics/>

Graf 3 Porovnanie celkového ročného počtu prírodných katastrof na celom svete s celkovým ročným počtom prírodných katastrof v skúmaných krajinách medzi rokmi 2000 až 2023

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov CRED (2024).

Na základe údajov, ktoré zobrazuje graf 3, môžeme konštatovať, že hoci sú nami skúmané krajiny považované za vysoko zraniteľné voči negatívnym dopadom zmeny klímy, z hľadiska počtu prírodných katastrof sa v nich v priebehu sledovaného časového obdobia ročne neodohrala ani polovica z celkového ročného počtu prírodných katastrof na celom svete. Najviac prírodných katastrof bolo v rámci skupiny nami sledovaných zraniteľných krajín zaznamenaných v roku 2002 (61 katastrof) a najmenej v roku 2018 (24 katastrof). Z globálneho hľadiska došlo k najväčšiemu výskytu prírodných katastrof práve v roku 2002, kedy počet týchto negatívnych udalostí presiahol hodnotu 530. Najmenej prírodných katastrof bolo taktiež zaznamenaných počas roku 2018 (336). V rámci skupiny krajín, ktorým sa v práci venujeme, boli za sledované obdobie prírodnými katastrofami najviac zasiahnuté ázijské štáty Afganistan a Bangladéš, nakoľko sa v oboch z nich odohralo viac než 150 živelných pohrôm. Štúdiá autorov uverejnená v denníku Environmental Science and Pollution Research poukazuje na to, že zvýšený výskyt prírodných katastrof v tomto regióne medzi rokmi 2005 až 2017 skutočne viedol k signifikantnému zvýšeniu medzinárodnej migrácie, pričom sa zmenila aj úroveň cien na trhoch a zvýšila sa miera chudoby. To malo

prírodné vplyv aj na nárast výdavkov na zdravotnú starostlivosť a celkové spomalenie hospodárskeho rastu.⁹¹

Okrem toho však môžeme konštatovať, že analogicky s vývojom v nami sledovanej skupine zraniteľných krajín, aj v prípade celosvetového počtu zaznamenaných prírodných katastrof môžeme v priebehu sledovaného obdobia pozorovať skôr klesajúce tendencie. Trendové spojnice znázornené na grafe 3 zároveň demonštrujú, akým smerom by sa počet prírodných katastrof mohol v budúcnosti uberať.

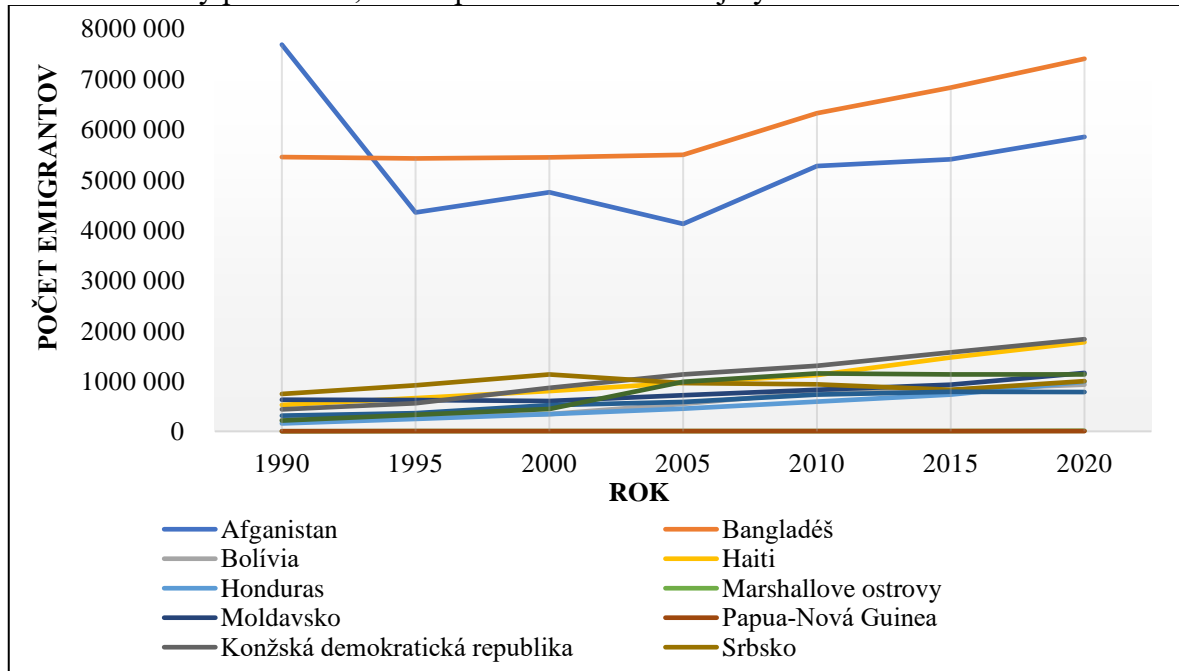
Posledné štatistiky Centra pre výskum epidemiológie katastrof (CRED) ďalej hovoria o tom, že v roku 2022 v dôsledku prírodných katastrof prišlo o život viac než 30 000 ľudí, pričom celkovo prírodné katastrofy postihli viac než 185 miliónov obyvateľov jednotlivých krajín (ide o počet úmrtí, osôb, ktorí ostali bez domova a inak postihnutých osôb). Prírodné katastrofy stáli svetové ekonomiky v roku 2022 takmer 224 mld. USD, pričom medzi najviac postihnuté ekonomiky patrili ekonomiky USA, Pakistanu, Japonska a Číny.⁹²

Tak ako sme uviedli, prírodné katastrofy, hoci len ako čiastkový faktor podmieňujúci vznik a existenciu daného javu, majú podstatný vplyv na cezhraničnú migráciu osôb. Je preto možné očakávať, že v krajinách vysoko ohrozených nepriaznivým vývojom v rámci životného prostredia, bude aj množstvo migrujúceho obyvateľstva vyššie, než v iných krajinách. Z toho dôvodu sme sa pre účely tejto záverečnej práce zamerali na skupinu nami vybraných krajín, v rámci ktorých sme preskúmali vývoj celkového počtu obyvateľov, ktorí žijú mimo lokalít ich pôvodu – medzinárodných emigrantov. Takýto prístup nám aspoň čiastočne umožňuje analyzovať vzťah medzi prírodnými katastrofami a cezhraničnou migráciou, a tým lepšie porozumieť dynamike migrácie v týchto oblastiach. Údaje o celkovom počte osôb, ktoré opustili svoju domovskú krajinu, demonštruje graf 4.

⁹¹ KHAN, A. Khwar a kol. Natural disasters and economic losses: controlling external migration, energy and environmental resources, water demand, and financial development for global prosperity [online]. In *Environmental Science and Pollution Research*. Springer, 2019, vyd. 26, s. 14287-14299. [cit. 2024-03-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s11356-019-04755-5>

⁹² CRED. *Disasters in numbers* [online]. Brussels: CRED, 2023. 8 s. [cit. 2024-03-06]. Dostupné na: https://www.cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf

Graf 4 Celkový počet ľudí, ktorí opustili sledované krajiny medzi rokmi 1990 - 2020

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov Oddelenia OSN pre hospodárske a sociálne záležitosti (UN DESA) (2024).

Z grafu 4 je možné vyčítať, že v roku 2020 sa v prípade väčšiny nami skúmaných krajín celkový počet osôb, ktoré opustili ich domovy a žili v zahraničí, v porovnaní s rokom 1990 výrazne zvýšil. Výnimkou spomedzi krajín je Afganistan, u ktorého však migrácia na začiatku 90. rokov 20. storočia súvisela najmä s eskaláciou konfliktu a následným útekem civilistov pred vojnou. V tom čase žilo mimo krajiny viac než 7 a pol milióna osôb.⁹³ Hoci sa neskôr celkový počet emigrantov znižoval, od roku 2005 môžeme sledovať, že počet takýchto jednotlivcov každoročne narastal, a to až na úroveň takmer 6 miliónov osôb v roku 2020. Afganistan preto v rebríčku Inštitútu migračnej politiky (MPI), ktorý hodnotil krajiny podľa počtu obyvateľstva, ktoré opúšťa domácu krajinu a žije v cudzine, dosiahol 10. priečku. Ide tak o 10. najväčšieho „producenta migrantov“ na svete. Na rozdiel od Afganistanu, v prípade Bangladéšu môžeme konštatovať, že k žiadnym skokovým zmenám z hľadiska osôb, ktoré emigrovali a žijú v zahraničí, počas sledovaného obdobia nedošlo. Množstvo takýchto jednotlivcov kontinuálne od roku 2000 rástlo, a to až na úroveň 7,4 milióna osôb v roku 2020. To z Bangladéšu robí štát so suverénne najvyšším počtom obyvateľov žijúcich v cudzine v rámci krajín, ktoré táto záverečná práca monitoruje. Treťou

⁹³ GARROTE-SANCHES, Daniel. International Labor Mobility of Nationals: Experience and evidence for Afghanistan at macro level [online]. In *Afghanistan: Managed International Labor Mobility as Contribution to Economic Development and Growth*. Washington, DC, World Bank, 2017. [cit. 2024-03-09]. Dostupné na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/536541530196136716/pdf/International-Labor-Mobility-of-Nationals-Experience-and-Evidence-for-Afghanistan-at-the-Macro-Level.pdf>

krajinou s najvyšším počtom emigrantov v roku 2020 bola Konžská demokratická republika s počtom 1,8 milióna osôb. Za Konžskou demokratickou republikou nasledovalo Haiti, kde v roku 2020 žilo mimo krajiny približne 1,77 milióna osôb. Obrovské množstvo migrantov však Haiti opustilo už v roku 2010, a to predovšetkým v reakcii na katastrofické následky ničivého zemetrasenia, ktoré krajinu v tom istom roku zasiahlo. V dôsledku zemetrasenia utrpela miestna infraštruktúra a narušila sa aj statika množstva domov, čo následne viedlo až k humanitárnej kríze. Krehký stav Haiti, ktorý už predtým bolo možné charakterizovať najmä slabými inštitúciami či politickými spormi, situáciu ešte zhoršil, čo spôsobilo, že množstvo domáceho obyvateľstva sa rozhodlo pre útek za bezpečím, prežitím a lepšími príležitosťami.⁹⁴

Na základe uvedených informácií by sa mohlo zdať, že rastúci trend vo vývoji počtu medzinárodných migrantov, ktorí môžu migrovať napríklad z dôvodu zmien v životnom prostredí, musí mať pre krajiny, ktorým sa v práci venujeme, spravidla katastrofické následky. Každú jednu z týchto krajín totižto Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD – doplniť do skratiek) identifikuje ako rozvojovú, čo znamená, že v porovnaní s vyspelými štátmi, akým je napríklad USA, tieto krajiny doposiaľ dosiahli nižšiu úroveň ekonomického a sociálneho rozvoja. To v praxi znamená, že často musia čeliť výzvam ako chudoba, nedostatok základných zdravotníckych služieb, nedostatočná infraštruktúra atď.⁹⁵ Akýkoľvek ďalší pokles v počte práceschopného obyvateľstva v produktívnom veku stojí krajiny viac, než si môžu dovoliť.

V mnohých prípadoch sa krajiny spoliehajú na remitencie, peňažné príspevky, ktoré migranti posielajú naspäť do ich domovských ekonomík. Práve remitencie majú totiž vplyv dosť veľký na to, aby nielen chránili ekonomiky pred kolapsom, ale aby im zároveň umožnili sa ďalej rozvíjať. Podrobnejšej analýze remitencií v rámci nami skúmaných krajín sa venujeme v kapitole 4.3.

⁹⁴ THOMAZ, Diana. Post-disaster Haitian migration [online]. In *Forced Migration review: States of fragility*. University of Oxford, 2013. s. 35 – 36. [cit. 2024-03-13]. Dostupné na: <https://shorturl.at/yEFY8>

⁹⁵ OECD. *Countries and territories most in need* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/countries-most-in-need.htm>

4.3 Remitencie a ich vývoj v rámci skúmaných krajín

Aj na základe definícií, ktoré sme doposiaľ v práci uviedli, môžeme konštatovať, že význam remitencií pre jednotlivé krajiny je skutočne veľký. Nejde totiž len o obyčajné finančné toky v podobe peňažných prostriedkov, ktoré migranti žijúci v zahraničí posielajú svojim rodinným príslušníkom, ktorí zostali v ich domovskej krajine. Remitencie totiž môžeme považovať aj za akýsi most medzi migráciou samotnou a ekonomickým či sociálnym rozvojom v rámci ohrozených krajín, a to aj v prípade nami skúmaných krajín.

Z hľadiska **rozvoja hospodárstiev** v nami skúmaných krajinách je kľúčovým najmä efekt generovania príjmov. Podľa údajov Svetovej banky totiž až 3 zo skupiny krajín, ktorým sa v práci venujeme (Afganistan, Konžská demokratická republika, Uganda) patria do skupiny ekonomík s nízkymi hrubými národnými príjmami na obyvateľa (do 1 135 USD) a 5 krajín (Bangladéš, Bolívia, Haiti, Honduras, Papua Nová Guinea) do skupiny ekonomík s nižšími strednými príjmami na obyvateľa (1 136 USD – 4 465 USD). V prípade zvyšných krajín (Ekvádor, Marshallove ostrovy, Srbsko a Moldavsko) ide o ekonomiky s vyššími strednými príjmami (4 466 USD – 13 845 USD).⁹⁶ Remitencie tak aj v tomto prípade pôsobia ako jeden z hlavných zdrojov príjmov domácností, pričom spoločne s medzinárodnou migráciou významne znižujú úroveň, hĺbku a závažnosť chudoby, vďaka čomu dochádza k celkovému zlepšeniu životnej úrovne.⁹⁷ Pôsobia tiež ako jeden z pilierov stability, ktorý pomáha odolávať hospodárstvám týchto krajín voči všetkým typom kríz a hospodárskych otrasov. Zároveň, tá časť remitencií, ktorá sa nepoužije na spotrebu, môže byť použitá na tvorbu úspor či investície umožňujúce rozvoj infraštruktúry, bývania či vznik nových podnikateľských subjektov.⁹⁸

Tak ako uvádza holandský sociológ, Hein de Haas, z hľadiska **sociálneho rozvoja** migráciou dotknutých krajín remitencie okrem znižovania chudoby prispievajú aj k rozvoju zdravotnej starostlivosti či vzdelávacích systémov. Takéto finančné prostriedky poskytujú istú formu sociálneho zabezpečenia pre rodiny v domovských krajinách migrantov, a to

⁹⁶ WORLD BANK. *World Bank Country and Lending Groups: Country Classification* [online]. 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://shorturl.at/fgqwL>

⁹⁷ ADAMS, Richard H. a PAGE, John. Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? [online]. In *World Development*. Elsevier, 2005, roč. 33, č. 10, s. 1645-1669. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.05.004>

⁹⁸ BPB. Remittances – A Bridge between Migration and Development? [online]. In *Policy brief*. BPB, 2006. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.bpb.de/system/files/pdf/GKFQVE.pdf>

najmä v prípade nedostatku primeraných verejných služieb či „sociálnych ochranných sietí.“⁹⁹

Vzhľadom na dôležitosť remitencií si celý svet každý rok, vždy 16. júna, pripomína Medzinárodný deň rodinných remitencií (anglicky International Day of Family Remittances), Účelom tejto kampane je zvýšiť povedomie o obetavosti migrantov, ktorí prispievajú značnou časťou svojich príjmov do domovských ekonomík na podporu svojich rodín a komunit. Už v roku 2023 bolo realitou, že remitencie zohrávali dôležitejšiu úlohu v rámci svetového hospodárstva, než kedykoľvek predtým, a to z niekoľkých dôvodov ¹⁰⁰:

1. Verejne publikované informácie hovoria o tom, že zhruba jedna osmina celkovej svetovej populácie (približne jedna miliarda osôb) je existenčne závislá od remitencií. Odhaduje sa, že z finančných prostriedkov, ktoré do svojich domovských ekonomík zašle 200 miliónov migrantov, každoročne benefituje až 800 miliónov osôb;
2. Údaje Svetovej banky tiež hovoria o tom, že celkový objem zasielaných remitencií do ekonomík s nízkymi a strednými príjmami (vrátane nami skúmaných krajín) počas roku 2022 dosiahol 647 mld. USD, čo je o 8 % viac než v roku 2021 a približne o 17 mld. viac, než samotná Svetová banka očakávala. Z hľadiska objemu preto v prípade vyššie uvádzaných krajín išlo najvýznamnejší zdroj zahraničných financií, ktorý svojou hodnotou prevýšil aj hodnotu priamych zahraničných investícií (PZI) a oficiálnej rozvojovej pomoci (ODA);¹⁰¹
3. Objem remitencií, ktoré migranti zasielajú do domovských krajín, môže dosahovať až 60 % z celkového príjmu lokálnych domácností. Približne 75 % z týchto prostriedkov je použitých na krytie lekárskeho nákladov, školného alebo nákladov na bývanie. Zvyšných 25 % sa ušetrí alebo investuje;
4. Objem remitencií za posledných 20 rokov (do roku 2022) narástol viac než päťnásobne;

⁹⁹ DE HAAS, Hein. Remittances and Social Development [online]. In *Financing Social Policy: Social Policy in a Development Context*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2009. s. 293 – 318. [cit. 2024-03-18]. ISBN: 978-0-230-24433-7. Dostupné na: https://doi.org/10.1057/9780230244337_12

¹⁰⁰ IFAD. *13 reasons why remittances are important* [online]. 2023. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.ifad.org/en/web/latest/-/13-reasons-why-remittances-are-important>

¹⁰¹ WEF. *Migrant workers sent home almost \$800 billion in 2022. Which countries are the biggest recipients?* [online]. 2023. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/remittances-money-world-bank/>

5. Približne polovica všetkých remitencií je zasielaná do vidieckych oblastí, obývaných primárne nízkopríjmovými skupinami obyvateľov. Odhady hovoria o tom, že akumulovaná hodnota tokov všetkých externých zdrojov zasielaných do týchto oblastí sa v priebehu piatich rokov nasledujúcich po roku 2022 vyšplhá na úroveň 3 biliónov USD;
6. Vo viac než 70 krajinách sveta tvoria remitencie až 4 % HDP. Ako sme už neraz uviedli, tieto zdroje predstavujú jednu z hlavných hnacích síl hospodárskeho rastu daných ekonomík;
7. Asi 6 % z celkovej zasielanej sumy v súčasnosti predstavujú poplatky za konverziu mien a ostatné bankové poplatky. Okrem strategických partnerstiev medzi verejným a súkromným sektorom by k znižovaniu nákladov na transfer prostriedkov mali prispieť aj finančné inovácie, a to napríklad blockchain či mobilné platby. Práve mobilné platby, ktorých objem sa v roku 2021 vyšplhal na 16 mld. USD, okrem znižovania nákladov prispievajú aj k zjednodušeniu prístupu k zasielaným zdrojom zo strany ich príjemcov;
8. Tiež sa očakáva, že celková hodnota peňažných prostriedkov zaslaných do domovských krajín medzi rokmi 2022 až 2030 dosiahne hodnotu 5,4 bilióna USD, pričom viac než štvrtina z týchto zdrojov bude ušetrená alebo investovaná;

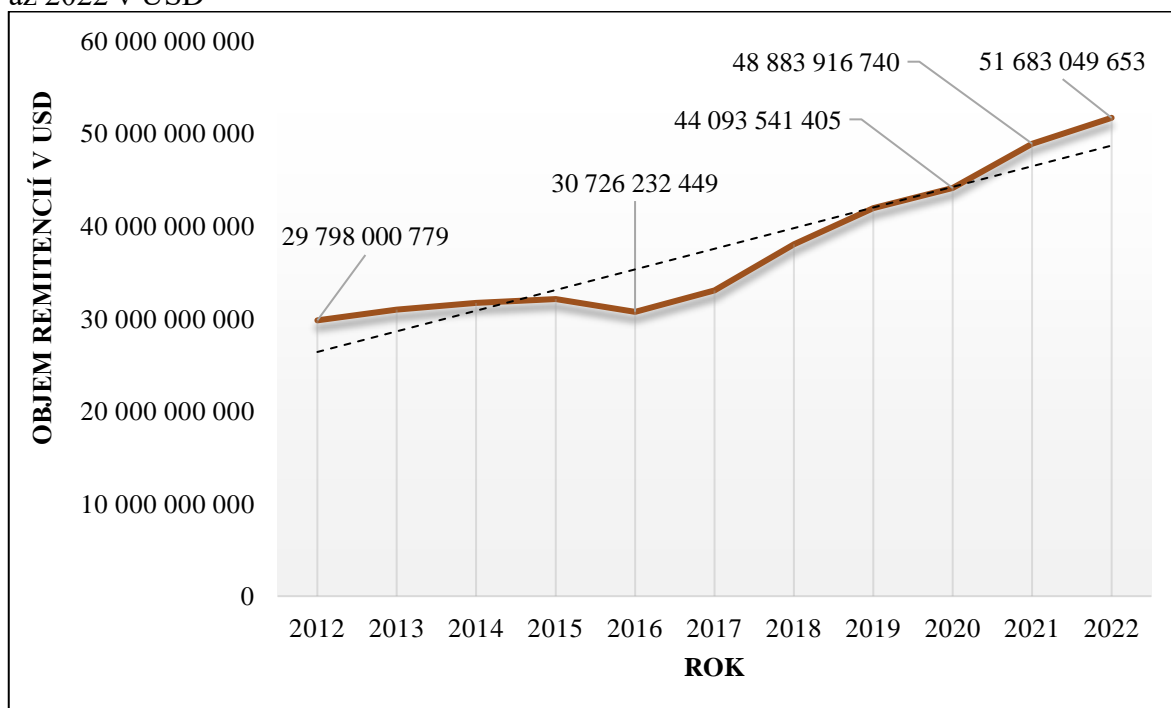
V prípade nami skúmaných krajín môžeme tiež konštatovať, že remitencie migrantov žijúcich v zahraničí vytvárajú akúsi doplnkovú možnosť pre financovanie stratégií, ktoré by pomohli najzraniteľnejším vrstvám spoločnosti adaptovať sa na negatívne dôsledky zmeny klímy.¹⁰² Treba však podotknúť aj to, že medzi zmenami klímy a tým, v akom rozsahu remitencie ovplyvňujú makroekonomickú výkonnosť jednotlivých krajín, existuje vskutku krehká závislosť. V prípade, že dôjde k narušeniu environmentu a ohrozia sa základné

¹⁰² MUSAH-SURUGU, Justice I. a kol. Migrants' remittances: A complementary source of financing adaptation to climate change at the local level in Ghana [online]. In *International Journal of Climate Change Strategies and Management*. Emerald Publishing, 2017, roč. 10, č. 1, s. 178-196. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/IJCCSM-03-2017-0054>

surovinové zdroje vyživujúce miestne obyvateľstvo, remitencie môžu prehĺbiť závislosť týchto krajín tým, že podporia dovoz chýbajúcich výrobkov.¹⁰³

Na základe toho, čo sme doteraz uviedli, môžeme konštatovať, že remitencie predstavujú významný faktor pokiaľ ide o ovplyvňovanie vývoja hospodárstiev jednotlivých krajín s cieľom dosiahnuť požadovaný stav v budúcnosti. Celkový objem remitencií, ktoré boli medzi rokmi 2012 až 2022 prijaté vo forme tokov externých finančných zdrojov krajinami, ktoré sú predmetom našej analýzy, zachytáva graf 5.

Graf 5 Celkový objem remitencií prijatých skupinou skúmaných krajín medzi rokmi 2012 až 2022 v USD

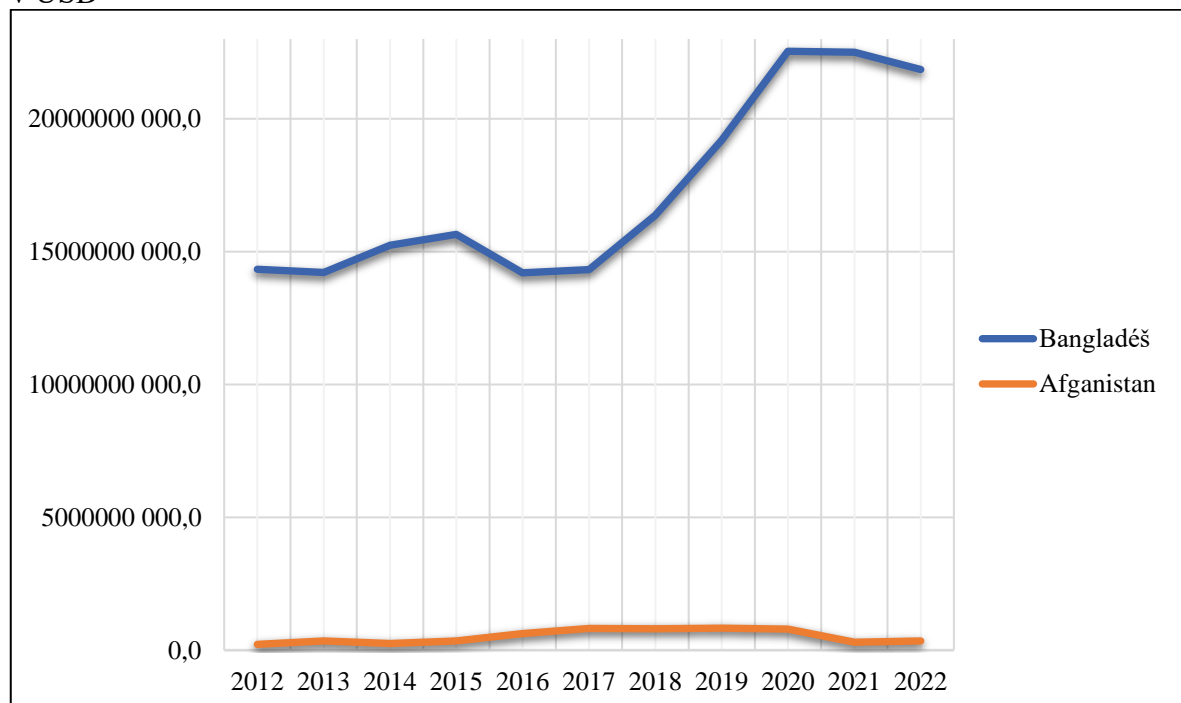
Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

V sledovanom období (2012-2022) sa objem remitencií prijatých skupinou skúmaných krajín neustále zvyšoval. Kým v roku 2012 dosiahli remitencie hodnotu necelých 29,8 mld. USD, v roku 2022 ich objem už presiahol 51,6 mld. USD, čo je 1,73-násobne viac než na začiatku sledovaného obdobia. Môžeme pozorovať, že celkovo bol rast objemu prijatých remitencií relatívne stabilný, až na mierny pokles v roku 2016 (- 4,26 %) a výraznejší nárast v roku 2018 (15,13 %), a to aj napriek tomu, že v tomto roku bol

¹⁰³ COUHARDE, Cecile a GÉNÉROSO, Rémi. The ambiguous role of remittances in West African countries facing climate variability [online]. In *Environment and Development Economics*. Cambridge University Press, 2014, roč. 20, č. 4, s. 493 – 515. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/S1355770X14000497>

zaznamenaný najmenší počet prírodných katastrof. Rast v roku 2018 však môžeme vysvetliť napríklad rastom svetového hospodárstva. V roku 2017 dosiahol globálny hospodársky rast 3,8 % a v roku 2018 sa toto tempo rastu udržalo na úrovni 3,6 %, išlo pritom o najrýchlejšie tempá rastu od roku 2011, kedy globálna ekonomika vzrástla o 4,3 %.¹⁰⁴ Môžeme sa preto nazdávať, že medzi celkovým objemom remitencií prijímaných jednotlivými krajinami a globálnym ekonomickým rastom, existuje určitý stupeň korelácie. Údaje o objeme remitencií zasielaných do jednotlivých krajín sú zobrazené na sérii nižšie uvedených grafov. Grafy zobrazujú vždy obidve krajiny z každého kontinentu.

Graf 6 Objem remitencií prijatých Afganistanom a Bangladéšom medzi rokmi 2012-2022 v USD

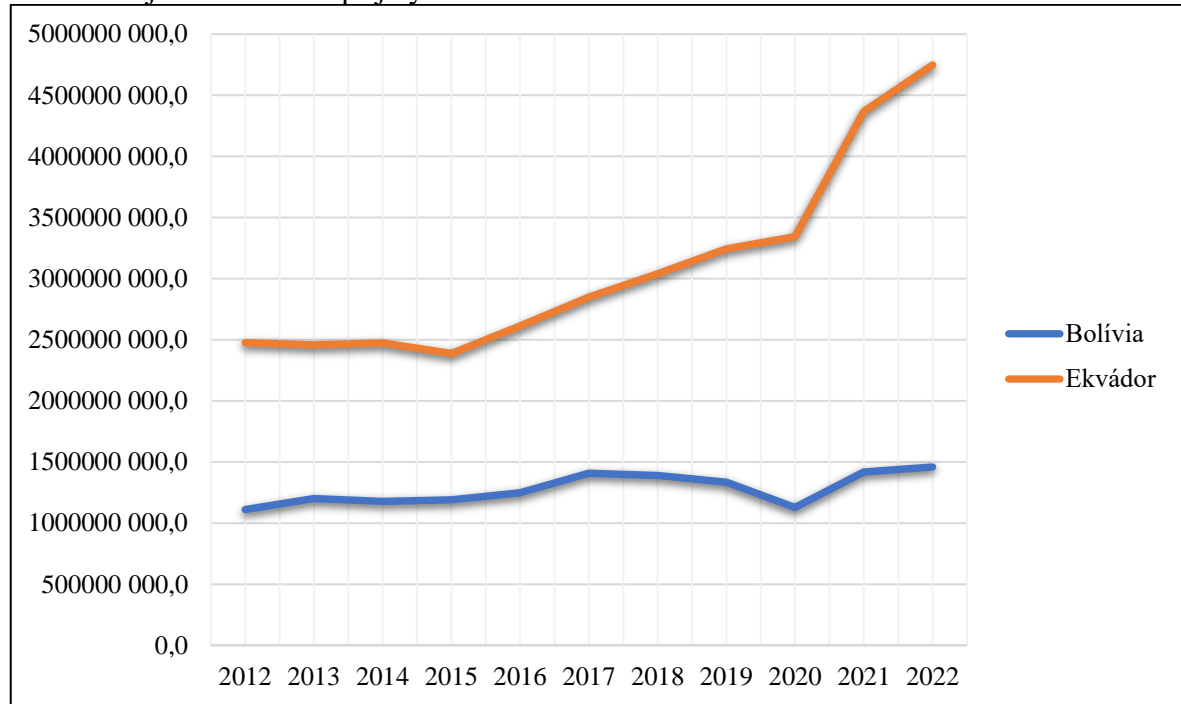
Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Na grafe môžeme pozorovať, ako sa objem prijatých remitencií vyvíjal v pozorovaných krajinách na ázijskom kontinente počas obdobia medzi rokmi 2012 až 2022. Je zrejmé, že či už hľadiska celkovej výšky prijatých externých zdrojov, alebo vývoja ich objemu v čase, medzi uvádzanými krajinami prevláda značná disproporcia. Maximálna výška prijatých remitencií v štáte Afganistan zodpovedá 828,5 mil. USD a bola dosiahnutá v roku 2019. Analogicky s Afganistanom, Bangladéš dosiahol maximálnu výšku prijatých remitencií v roku 2021, kedy ich objem zodpovedal hodnote 22,2 mld. USD. Táto hodnota

¹⁰⁴ IMF. *Real GDP growth (Annual percent change)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WEO_WORLD

predstavuje viac než 26-násobok maximálnej hodnoty, ktorá bola dosiahnutá v Afganistane, a zároveň o 8,7 mld. viac v porovnaní s rokom 2017, kedy bol evidovaný najmenší objem prijatých externých finančných zdrojov.

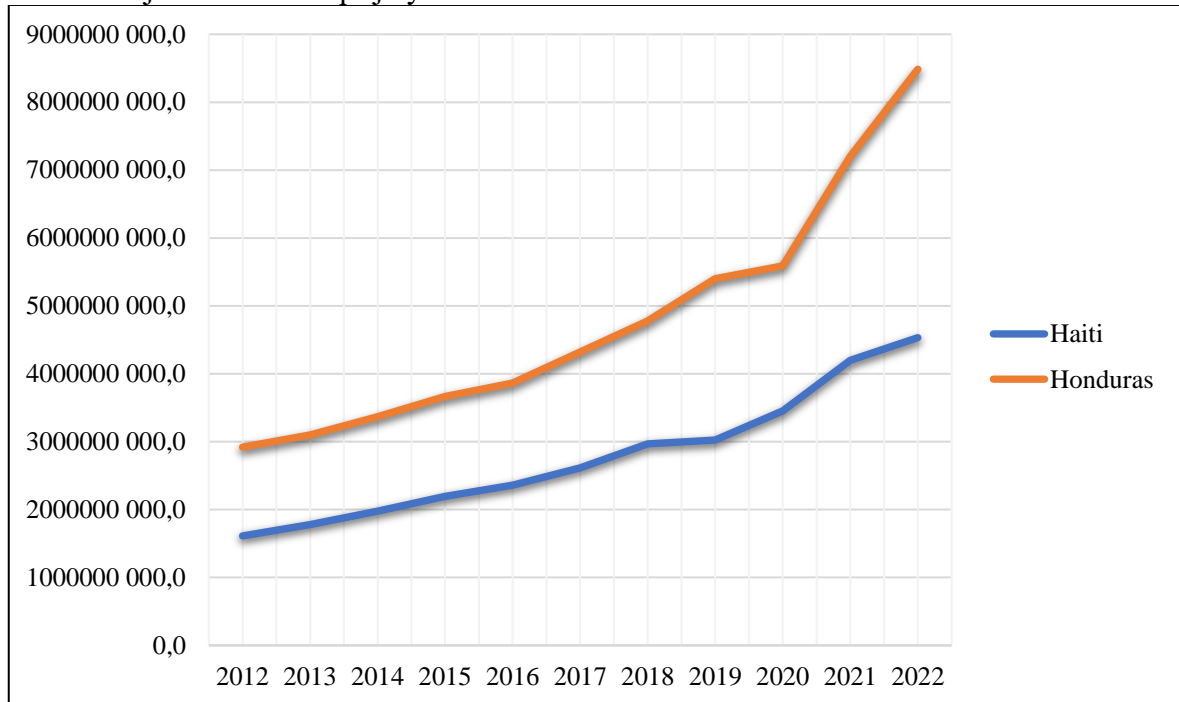
Graf 7 Objem remitencií prijatých Bolíviou a Ekvádorom medzi rokmi 2012-2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Z údajov zobrazených na grafe možno vyčítať, že v prípade oboch krajín počas sledovaného obdobia objem prijatých remitencií takmer sústavne rástol. Kým v roku 2012 Ekvádor prijal „iba“ necelých 2,5 mld. USD, v roku 2022 to už bolo vyše 4,7 mld. USD. Hoci vývoj objemu prijatých peňažných zdrojov v prípade Bolívie nezaznamenal taký signifikantný rast, ako v prípade Ekvádoru, aj tu môžeme hovoriť o navýšení, a to konkrétne na hodnotu takmer 1,5 mld. USD v roku 2022 v porovnaní s 1,1 mld. USD v roku 2012. Na grafe tiež môžeme pozorovať prepád počas roku 2020, ktorý môžeme vysvetľovať ako dôsledok pandémie koronavírusu, ktorá ochromila celý svet, a teda aj migrantov pochádzajúcich z týchto krajín, ktorí žili v hostiteľských ekonomikách.

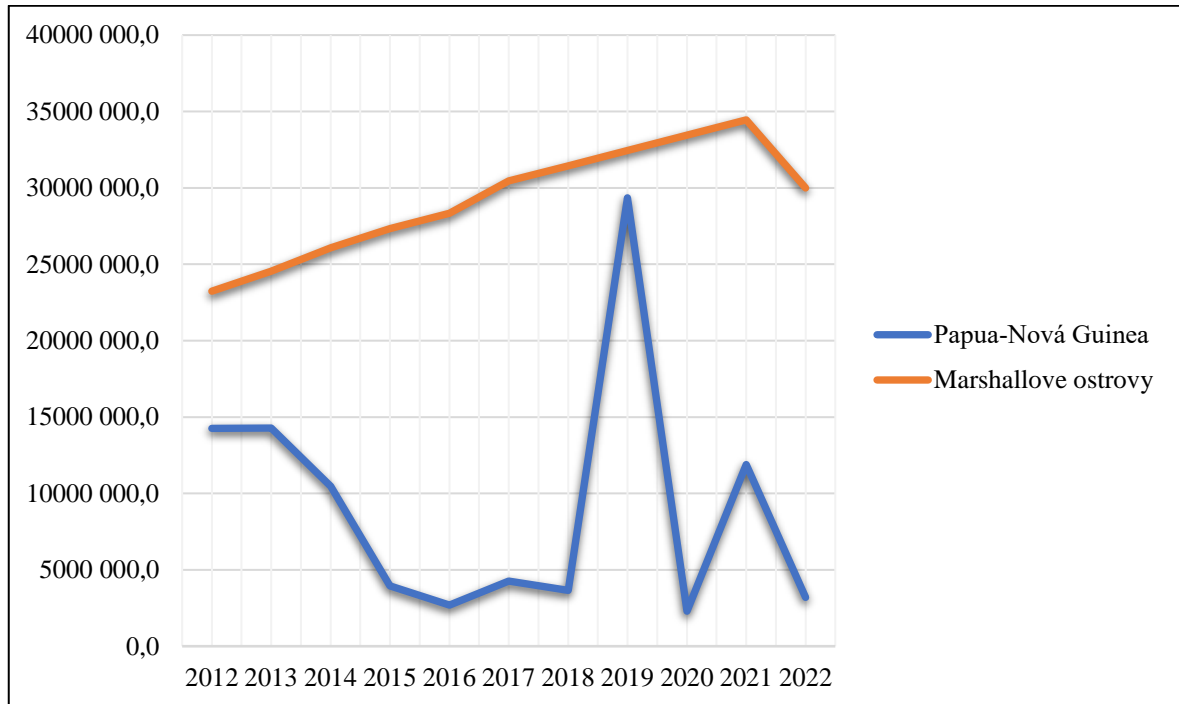
Graf 8 Objem remitencií prijatých Haiti a Hondurasom medzi rokmi 2012-2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Graf zobrazuje, že objem prijatých remitencií v prípade obidvoch uvedených štátov rástol do roku 2020 takmer totožným tempom, po ktorom Honduras zaznamenal prudší nárast, a to konkrétne až na hodnotu takmer 8,49 mld. v roku 2022. Haiti v tom istom roku prijala od svojej diaspóry peňažné zdroje vo výške 4,53 mld. USD. V prípade obidvoch krajín ide o maximálne hodnoty, ktoré počas tohto obdobia dosiahli. Najnižšie množstvo zdrojov od migrantov do obidvoch krajín „pritieklo” práve na začiatku sledovaného obdobia. V prípade Haiti to bolo 1,61 mld. USD a v prípade Hondurasu 2,92 mld. USD.

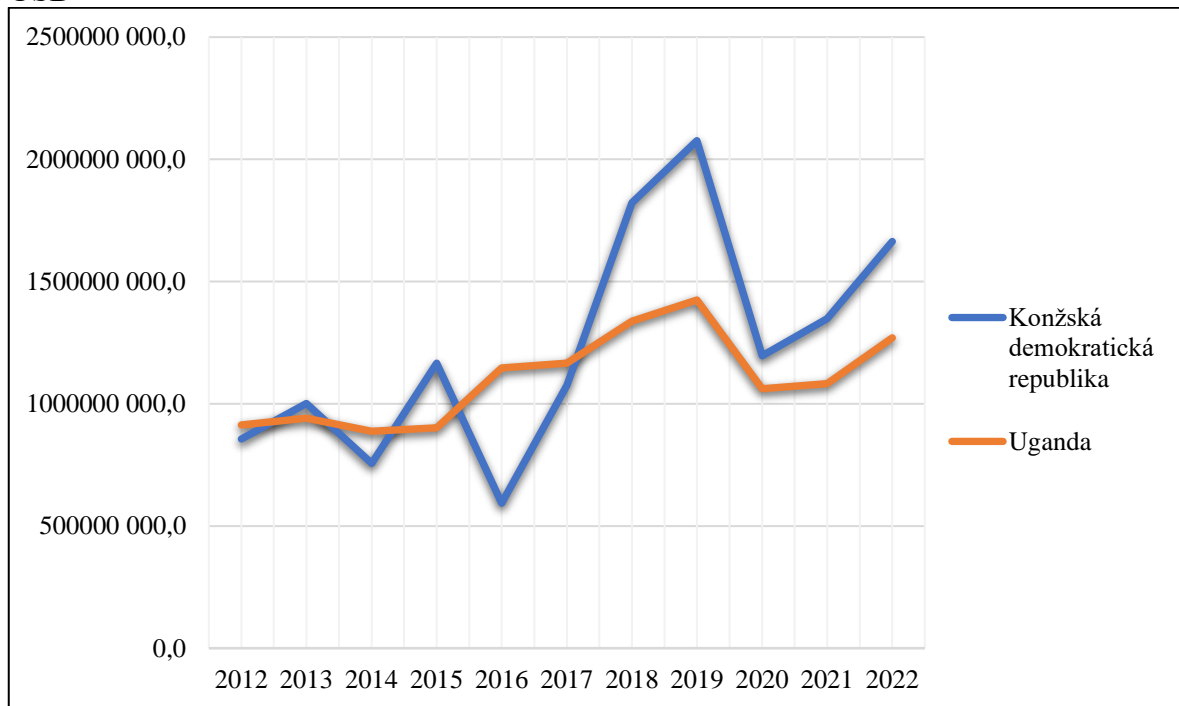
Graf 9 Objem remitencií prijatých Papuou-Novou Guineou a Marshallovými ostrovmi medzi rokmi 2012-2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Graf 9 zachytáva o niečo volatilnejší vývoj v množstve prijatých zdrojov, než grafy doposiaľ, a to konkrétne v prípade štátu Papua-Nová Guinea. Maximálna hodnota prijatých remitencií (29,35 mil. USD) bola dosiahnutá v roku 2019 a minimálna hodnota (2,3 mil. USD) hneď vzápätí na to, v roku 2020. V prípade roku 2019 išlo v porovnaní s rokom 2018 o bezprecedentný rast, a to konkrétne o viac než 700 %. V prípade Marshallových ostrovov bol vývoj o niečo stabilnejší. Maximálnu hodnotu prijaté remitencie dosiahli v roku 2021 (34,45 mld. USD), vzápätí na čo však začali klesať. Najnižšiu výšku tento ukazovateľ zaznamenal na začiatku sledovaného obdobia v roku 2012 (23,23 mil. USD).

Graf 10 Objem remitencií prijatých Konžskou dem. republikou medzi rokmi 2012-2022 v USD

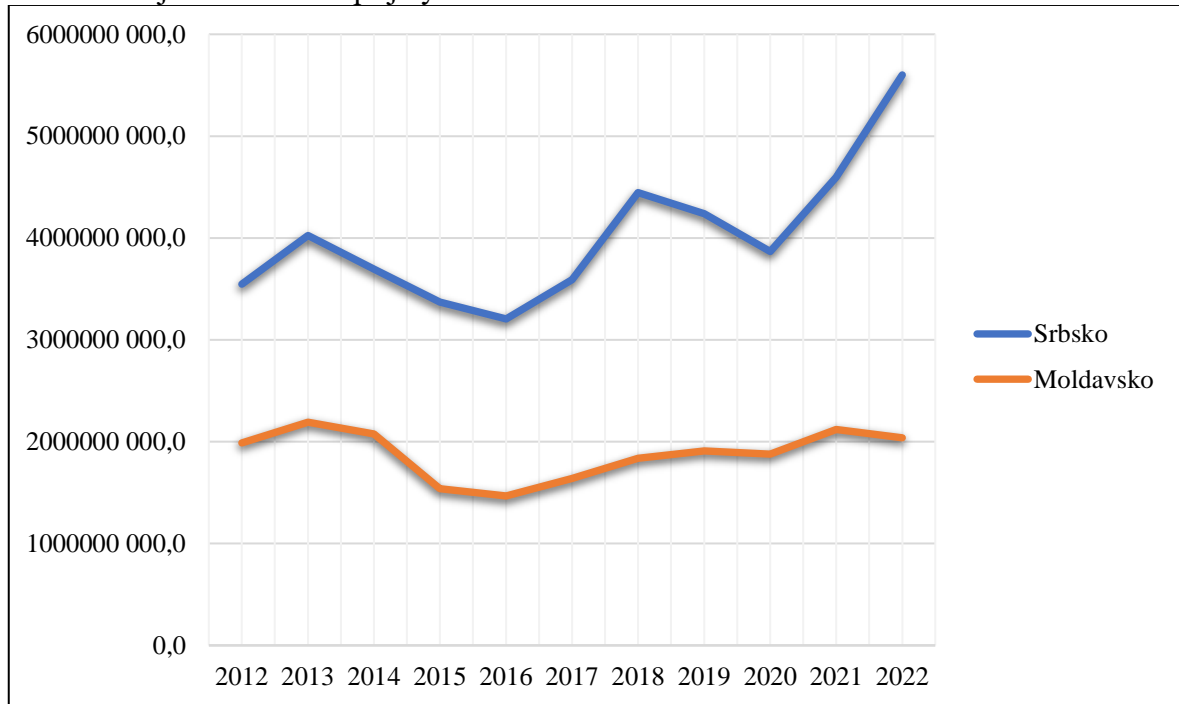

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Z grafu 10 možno vyčítať, že v prípade oboch sledovaných krajín objem prijatých remitencií v sledovanom období vzrástol. Konžská demokratická republika zaznamenala v roku 2014 prudký nárast objemu remitencií, po ktorom nasledovalo mierne zníženie v roku 2015. V nasledujúcich rokoch objem remitencií opäť signifikantne vzrástol a v roku 2019 dosiahol najvyššiu hodnotu (2,08 mld. USD). Uganda zaznamenala v sledovanom období stabilný nárast objemu remitencií s výnimkou v roku 2020, kedy došlo k miernemu poklesu, ktorý môže byť dôsledkom krízy koronavírusu. Aj napriek tomu sa však Uganda v danom roku zaradila medzi desať najlepších prijímajúcich krajín v subsaharskej Afrike.¹⁰⁵ Neskôr, v roku 2022 predstavoval objem remitencií takmer 1,4-násobne vyšší ako v roku 2012, a to konkrétne 1,27 mld. USD. Najvyššia hodnota prijatých remitencií bola v Ugande zaznamenaná taktiež počas roku 2019 (1,42 mld. USD.)

¹⁰⁵ IFAD. *Ugandan remittances decline but still are a lifeline for rural people* [online]. 2021. [cit. 2024-03-21]. Dostupné na: <https://shorturl.at/dntW1>

Graf 11 Objem remitencií prijatých Srbskom medzi rokmi 2012-2022 v USD

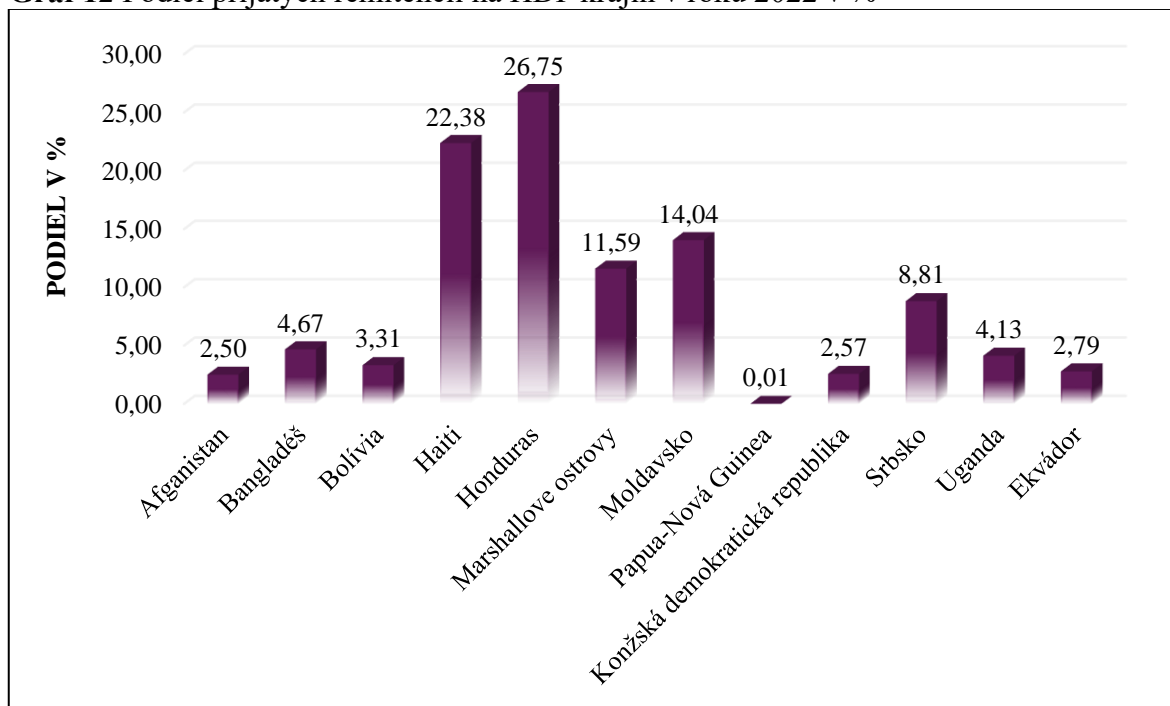

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Obdobne s doposiaľ uvedenými grafmi, aj graf 11 demonštruje, ako sa v oboch uvedených krajinách vyvíjal celkový objem prijatých remitencií. Je možné pozorovať, že obidve európske krajiny, dosiahli najnižšie hodnoty sledovaného ukazovateľa v roku 2016. Srbsko vo forme remitencií prijalo 3,21 mld. USD a Moldavsko 1,47 mld. USD. Najvyššia úroveň prijatých externých zdrojov bola v Moldavsku zaznamenaná v roku 2013 (2,19 mld. USD), vzápätí na čo začala klesať až do roku 2016. Od roku 2017 až do konca sledovaného obdobia však môžeme pozorovať takmer konštantný rast. V prípade Srbska môžeme konštatovať, že k výraznejšiemu nárastu objemu remitencií došlo najmä po roku 2020. Ich hodnota v roku 2022 predstavovala 5,6 mld. USD, čo je o 2,05 mld. viac, než na začiatku sledovaného obdobia. Môžeme konštatovať, že prudký nárast po roku 2020 podnietil aj rast srbskej ekonomiky, ktorá počas roku 2021 vzrástla o ambiciózných 7,7 %.¹⁰⁶ To, akú dôležitú úlohu zohrávajú remitencie pri budovaní ekonomík analyzovaných krajín, mapuje graf 12.

¹⁰⁶ WORLD BANK. *GDP Growth (annual %) – Serbia* [online]. 2024. [cit. 2024-03-21]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=RS>

Graf 12 Podiel prijatých remitencií na HDP krajín v roku 2022 v %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

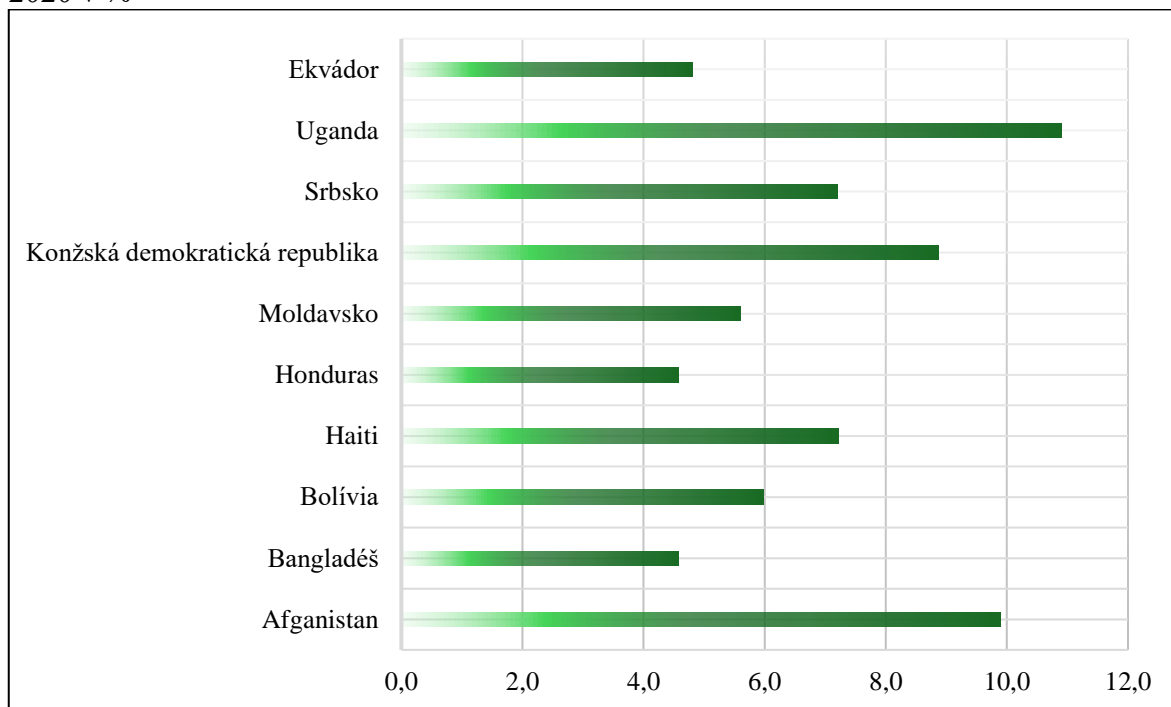
Graf 12 ukazuje, akou časťou sa v roku 2022 remitencie podieľali na HDP jednotlivých krajín. Veľkosť znázornených hranolov zodpovedá percentuálnej hodnote skúmaného podielu v danej krajine. Na grafe sa dá rozoznať, že najväčší podiel remitencií HDP bol zaznamenaný v krajinách z regiónu Latinskej Ameriky, konkrétne v Haiti (22,38 %) a v Hondurase (26,75 %). Ide o krajiny, ktoré majú v rámci daného regiónu, bezpochyby, najvyššiu základňu migrantov žijúcich v zahraničí. Ako sme už uviedli, Haiti v roku 2010 postihlo ničivé zemetrasenie a Honduras dlhodobo patrí k, z hľadiska zmien klímy, najzraniteľnejším krajinám. Obidve z menovaných krajín navyše predstavujú jedny z najchudobnejších na západnej pologuli, a tak aj relatívne nízke sumy remitencií predstavujú značný podiel na celkovom HDP.¹⁰⁷ Taktiež môžeme pozorovať, že remitencie dosiahli vysoký podiel na HDP aj v európskych štátoch. V Srbsku to bolo 8,81 % a v Moldavsku až 14,04 %. Najnižší podiel na HDP remitencie dosiahli v štáte Papua-Nová Guinea, a to iba 0,01 %. Tento jav možno vysvetliť aj prostredníctvom malej diaspóry, ktorá nie je väčšia ako 5 000 osôb.¹⁰⁸ Treba si tiež uvedomiť, že nie všetky prevody možno štatisticky zachytiť.

¹⁰⁷ CLIMATE CHANGE KNOWLEDGE PORTAL. *Honduras – Historical hazards* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/honduras/vulnerability>

¹⁰⁸ MPI. *Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination>

Množstvo z nich je totiž realizovaných cez neoficiálne kanály, a to aj z dôvodu poplatkov, ktoré si účtujú sprostredkovatelia prevodových operácií.

Graf 13 Priemerné transakčné náklady na posielanie remitencií do konkrétnej krajiny v roku 2020 v %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Vyššie uvedený graf demonštruje, aké náročné, z hľadiska poplatkov za prevod, bolo odoslanie remitencií do jednotlivých krajín v roku 2020. Pri zostavovaní tejto štatistiky Svetová banka vychádza zo súčtu všetkých poplatkov, ktoré si účtujú jednotliví poskytovatelia remitencií (subjekty, ktoré prijímajú pokyny od zákazníkov na prevod peňazí príjemcovi (banky))¹⁰⁹ za odoslanie sumy vo výške 200 USD do jednej konkrétnej krajiny. Poplatky účtované konkrétnym poskytovateľom sa následne vyjadria ako % zo sumy 200 USD. Svetová banka nakoniec vo svojej databáze uvádza priemer týchto percentuálnych poplatkov od všetkých poskytovateľov prevodov.¹¹⁰ Na základe údajov uvedených na grafe môžeme pozorovať, že priemerné transakčné náklady medzi jednotlivými krajinami sa počas roku 2020 značne líšili. Najnižšie náklady dosiahli krajiny ako Bangladéš (4,6 %), Honduras

¹⁰⁹ AUSTRAC. *Remittance service provider* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.austrac.gov.au/glossary/remittance-service-provider>

¹¹⁰ WORLD BANK. *Metadata Glossary - Average transaction cost of sending remittances from a specific country (%)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SI.RMT.COST.OB.ZS>

(4,6 %) či Ekvádor (4,8). Priemerná výška poplatkov za prevod v týchto krajinách bola iba 9,34 USD. Naopak, najvyššie poplatky za prevod remitencií boli zaznamenané v dvoch afrických krajinách, Uganda (10,9 %) a Konžská demokratická republika (8,9 %), a v Afganistane (9,9 %). Priemerné poplatky na prevod tu boli viac než dvojnásobné (19,8 USD). Ostatné krajiny sa pohybovali v rámci spektra 5,6 % až 7,2 %. Kvôli nedostupnosti údajov v grafe neuvádzame dve zo skúmaných krajín, a to konkrétne Marshallove ostrovy a Papuu-Novú Guineu.

Remitencie predstavujú jeden z nosných pilierov ekonomickej prosperity sledovaných krajín. Druhým z pilierov je však, bezpochyby, zahraničný obchod. Jeho vývoj a ostatné náležitosti popisuje kapitola 4.4.

4.4 Zahraničný obchod v kontexte skúmaných krajín

Pojem zahraničný obchod by sme mohli definovať nielen ako fyzický pohyb tovarov a služieb, ale tiež ako ich elektronický prevod cez národné hranice z jedného štátu do druhého.¹¹¹ Akonáhle sú súčasťou obchodnej výmeny viac ako dve krajiny, hovoríme o medzinárodnom obchode, a teda o výmene, ku ktorej dochádza napríklad v rámci spoločenstva viacerých krajín. Táto forma obchodovania okrem toho, že zohráva nesmierne dôležitú úlohu z hľadiska zabezpečovania efektívneho ekonomického rastu jednotlivých krajín, tiež podporuje ich postavenie v systéme svetového hospodárstva a stáva sa neoddeliteľnou súčasťou ich dlhodobej hospodárskej politiky. Na vrchu pomyselných pyramídy stojí svetový obchod, ktorý predstavuje agregovanú hodnotu jednotlivých hodnôt zahraničného obchodu všetkých krajín, ktoré sú zapojené do procesu medzinárodnej deľby práce.¹¹²

Ako sme naznačili v predchádzajúcej kapitole, zahraničný obchod má z hľadiska formovania hospodárstiev jednotlivých krajín veľký význam. Aby sme mohli potvrdiť, že je to skutočne tak aj v prípade nami analyzovanej skupiny rozvojových krajín, považujeme za dôležité najskôr ozrejmiť, prečo k obchodu medzi krajinami vôbec dochádza.

Celý fenomén zahraničnoobchodnej výmeny medzi krajinami spočíva v existencii tzv. **komparatívnych výhod**. Ide o výhody, ktoré krajiny dosahujú vtedy, ak dokážu

¹¹¹ McCONNELL, James E. International Trade: Geographic Aspects [online]. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2001. s. 7848–7852. [cit. 2024-03-24]. ISBN: 9780080430768. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02552-3>

¹¹² BALÁŽ, Peter a kol. *Medzinárodné podnikanie: Medzinárodný obchod a jeho úloha vo svetovom hospodárstve*. 5. vyd. Bratislava : Sprint 2, 2019. 304 s. ISBN 978-80-89710-51-5

produkovat' tovary a služby rýchlejšie a pri nižších alternatívnych nákladoch, než ich obchodní partneri.¹¹³ S touto teóriou už v 19. storočí prišiel britský ekonóm David Ricardo. Ten už v tom čase tvrdil, že krajiny môžu z obchodovania medzi sebou profitovať. Stačí pritom, ak sa budú sústrediť na produkciu toho čo im ide najlepšie (tovarov, na ktorých výrobu potrebujú najmenšie množstvo vstupov, ako napr. práca či kapitál), zatiaľ čo ostatné tovary, pri ktorých nie je dosiahnutá požadovaná úroveň kvality či efektivity produkcie, budú nakupovať od partnerov zo zahraničia.¹¹⁴ Podľa Svetovej obchodnej organizácie (WTO) je takmer nemožné, aby krajina nemala žiadnu formu komparatívnej výhody, a to už len kvôli tomu, že je komparatívna.¹¹⁵ Výsledkom Ricardovho výskumu zároveň bolo, že z obchodu profituje aj taká krajina, ktorá je vo výrobe všetkých tovarov najlepšia, a teda dosahuje absolútne najnižšie náklady na produkciu. Obchod je pre takúto krajinu prínosný v prípade, ak obchoduje podľa svojej vlastnej komparatívnej výhody, čo znamená, že vyváža výrobky, v ktorých je absolútna výhoda najvýraznejšia, a dováža výrobky, pri ktorých je absolútna výhoda síce menšia, no stále „pozitívna.“¹¹⁶

Vychádzajúc z toho, čo tvrdil Ricardo, medzinárodný obchod prináša krajinám naozaj široké spektrum výhod. Ak firmy či jednotlivci nakúpia tovar lacnejšie v zahraničí, očakáva sa, že životná úroveň v oboch krajinách stúpne. Zákazník získa tovar, ktorý lepšie vyhoví jeho požiadavkám alebo nahradí nedostatočnú ponuku na domácom trhu. Výrobca tohto tovaru jeho predajom zahraničným subjektom zvýši svoje tržby a získa devízy, ktoré môže použiť napríklad na opätovný nákup surovín v zahraničí.¹¹⁷ Okrem toho, medzinárodný obchod je dôležitým faktorom z hľadiska uzatvárania obchodných dohôd či formovania obchodných politík, ktoré vedú k udržiavaniu harmonických vzťahov s ostatnými krajinami.¹¹⁸

¹¹³ HAYES, Adam a CLARKE, Caitlin a MUNICHIELLO, Katrina. *What Is Comparative Advantage?* [online]. 2024. [cit. 2024-03-24]. Dostupné na: <https://www.investopedia.com/terms/c/comparativeadvantage.asp>

¹¹⁴ LISÝ, Ján a kol. *Ekonomía*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2016. 621 s. ISBN 978-80-7552- 275-7

¹¹⁵ DIAZ, David. *WHAT IS INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPORTANCE?* [online]. 2022. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://online.sunderland.ac.uk/what-is-international-trade-and-its-importance/>

¹¹⁶ McCONNELL, James E. International Trade: Geographic Aspects [online]. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2001. s. 7848–7852. [cit. 2024-03-24]. ISBN: 9780080430768. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02552-3>

¹¹⁷ Tamtiež

¹¹⁸ DIAZ, David. *WHAT IS INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPORTANCE?* [online]. 2022. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://online.sunderland.ac.uk/what-is-international-trade-and-its-importance/>

Komplexnejší pohľad na výhody, ktoré z medzinárodného obchodu pre krajiny vyplývajú, priniesla v roku 2022 kanadská vysoká škola Brighton College, keď vytvorila zoznam **7 kľúčových benefitov**¹¹⁹:

1. **zlepšenie vzťahov s ostatnými krajinami** (zvyšovanie vzájomnej hospodárskej závislosti medzi krajinami vytvára priestor pre rozvoj silných vzťahov a eliminuje možnosti vzniku konfliktov),
2. **zvyšovanie výnosov a rozširovanie trhov** (expanzia spoločností na nové cieľové trhy prirodzene zvyšuje dopyt po ich produkcii),
3. **vytváranie pracovných príležitostí** (s rozširovaním dosahu spoločností na nové trhy sa zvyšujú aj produkčné a servisné kapacity),
4. **väčšia globálna ponuka** (medzinárodný obchod umožňuje nákup tovarov a služieb, ktoré nie sú v danej krajine dostupné alebo je ich výroba podstatne drahšia),
5. **vylepšené riadenie rizík** (znižovaním závislosti subjektov od jedného hlavného trhu sa znižujú aj potenciálne riziká, ktoré sú s daným trhom spojené (komerčné, trhové, teritoriálne)),
6. **lepšia povest' spoločnosti** (spoločnosti, ktoré sa zameriavajú na obchodovanie vo viacerých krajinách sú spravidla vnímané ako dôveryhodnejšie),
7. **príležitosti na špecializáciu** (krajiny sa sústredia len na výrobu určitého spektra tovarov namiesto toho, aby produkovali všetky tovary samy, vďaka čomu dochádza k efektívnejšiemu využitiu produkčných kapacít.

Aby sme však mohli priniesť komplexný pohľad na medzinárodný obchod, musíme spomenúť, že z obchodovania môžu plynúť aj určité nevýhody. Aj keď by sa mohlo zdať, že pri obchodovaní krajín benefituje spoločnosť ako celok, nie je to vždy tak. Obchod môže totiž niekedy aj znevýhodňovať domáce subjekty. Ak zákazník siahne po lacnejšej produkcii zo zahraničia, domáci výrobca príde o tržby z predaja. Zvyčajne však kupujúci získa viac, ako domáci predajca stratí.¹²⁰

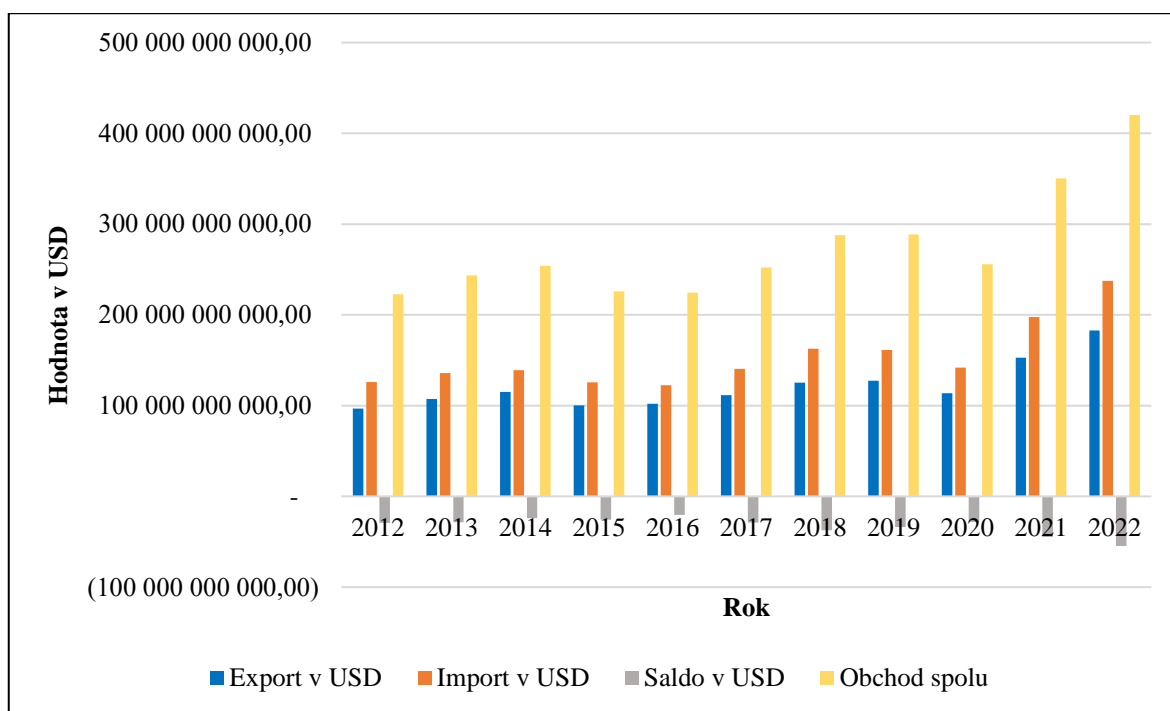
¹¹⁹ BRIGHTON COLLEGE. *7 Key Benefits of International Trade* [online]. 2022. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://brightoncollege.com/blog/7-key-benefits-of-international-trade/>

¹²⁰ McCONNELL, James E. *International Trade: Geographic Aspects* [online]. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2001. S. 7848–7852. [cit. 2024-03-24]. ISBN: 9780080430768. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02552-3>

Vo všeobecnosti teda môžeme povedať, že ak existuje tvrdenie, na ktorom sa všetci ekonómovia jednohlasne zhodujú, je to práve to, že obchod medzi jednotlivými národmi robí svet lepším.¹²¹ Medzinárodný obchod vytvára globálny trh, na ktorom sa zakladá prosperita svetového hospodárstva.¹²²

Vývoj medzinárodného obchodu bol v posledných rokoch pomerne turbulentný. Výmenné relácie medzi krajinami boli poznačené vplyvom viacerých nepriaznivých faktorov, ako napríklad krízou koronavírusu, politickým napätím, vojnou či stále viac diskutovanou klimatickou krízou. Napriek tomu však svetový obchod v poslednom období (po roku 2020) predsa len vzrástol, a to až na hodnotu 25,05 triliónov USD.¹²³ Rozmerom a ostatným charakteristikám obchodu v rámci skupiny nami skúmaných krajín, sa venujeme v nasledujúcej sérii grafov.

Graf 14 Vývoj objemu ZO v skúmaných krajinách medzi rokmi 2012 až 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

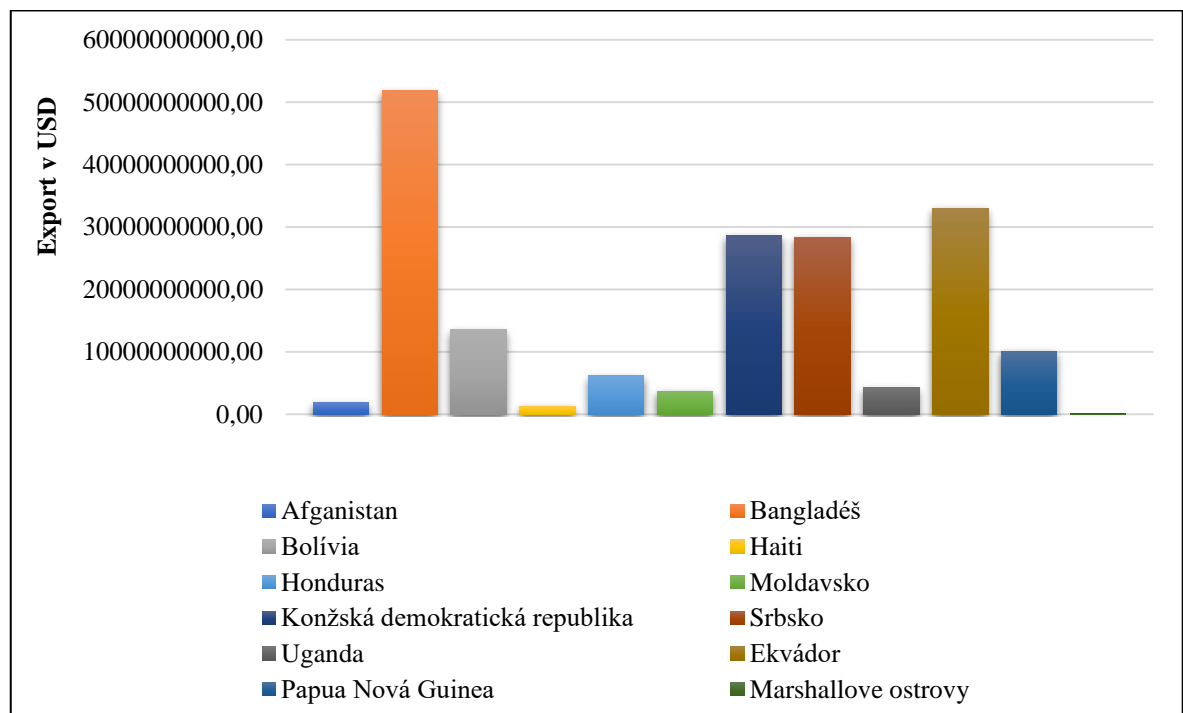
¹²¹ McDONALD, Brad. *International Trade: Commerce among Nations* [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Trade>

¹²² GEORGIEVA, Kristalina a OKONJO-IWEALA, NGOZI. *World trade can still drive prosperity* [online]. 2023. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2023/06/world-trade-can-still-drive-prosperity-georgieva-okonjo-iweala>

¹²³ WORLD BANK. *Trade* [online]. 2024. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/topic/trade>

Na vyššie uvedenom grafe môžeme pozorovať, ako sa vyvíjal zahraničný obchod v nami sledovaných krajinách počas obdobia medzi rokmi 2012 až 2022. Z hľadiska celkového objemu zahraničného obchodu, že oproti roku 2012, kedy jeho hodnota dosahovala 222,67 mld. USD, došlo k jeho podstatnému zvýšeniu, a to konkrétne až na hodnotu 420,07 mld. USD v roku 2022. Obchod výraznejšie poklesol iba v rokoch 2016 a 2020, pričom v oboch prípadoch išlo o pokles na úrovni približne 11 %. Najvyšší rast bol, naopak, zaznamenaný v rokoch 2021 (37 %) a 2022 (19,9 %). Menej pozitívnu informáciou je, že počas celého sledovaného obdobia dosahoval zahraničný obchod v týchto krajinách zápornú bilanciu. Najvyššie záporné saldo bolo zaznamenané v roku 2022, keď import prevyšoval export viac, než kedykoľvek predtým. Hodnota salda vtedy predstavovala - 54,55 mld. USD. Prehľad dosiahnutého exportu v jednotlivých krajinách počas roku 2022 mapuje graf 15.

Graf 15 Celková hodnota exportu v jednotlivých krajinách v roku 2022 v USD

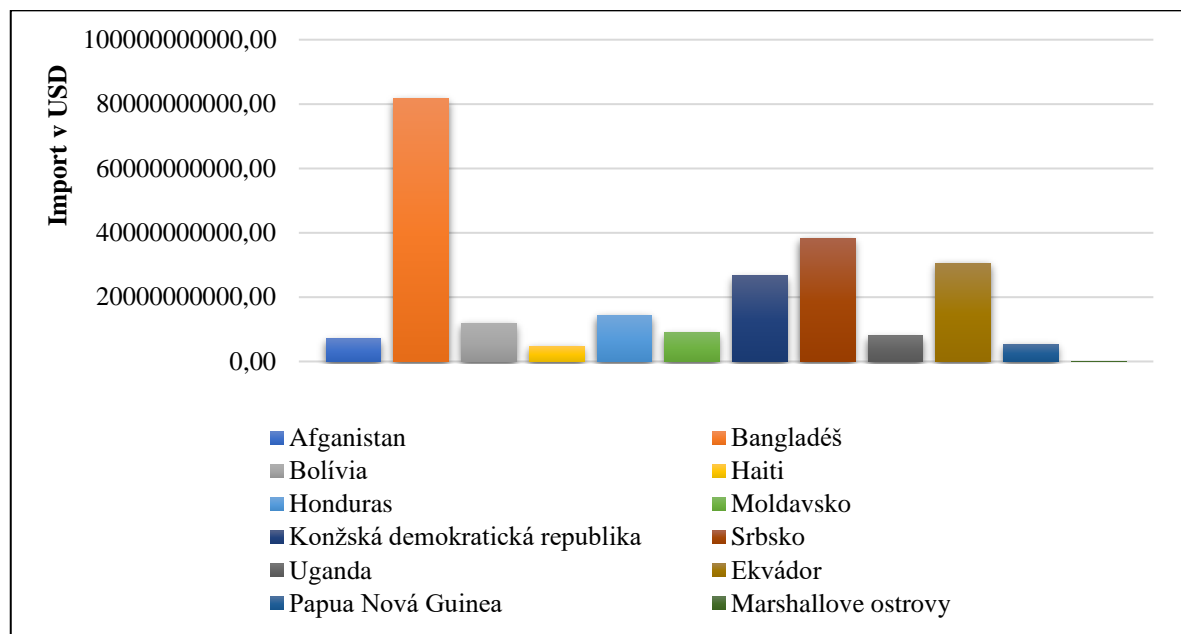

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Z vyššie uvedeného grafu je možné vyčítať, že najvýkonnejším exportérom v rámci skupiny krajín bol Bangladéš, kde export tovarov v roku 2022 predstavoval 51,87 mld. USD. V tomto prípade je však objem exportu determinovaný aj veľkosťou ekonomiky, ktorá je suverénne najväčšou spomedzi ostatných krajín. Prekvapivou je tiež hodnota exportu

Konžskej demokratickej republiky na úrovni 28,56 mld. USD, čím sa krajina nielen priblížila hodnote Ekvádu (33,03 mld. USD), ale dokonca prebehla výrazne vyspelejšie Srbsko, ktoré vyviezlo tovary v hodnote 28,31 mld. USD. Najmenej vyvážajúcou krajinou v roku 2022 boli Marshallove ostrovy s hodnotou exportu na úrovni 93,15 mil. USD. S výnimkou Bolívie a Papuy-Novej Guiney, export v ani jednej z ostatných krajín neprekročil hranicu 100 mld. USD. Podiel exportu analyzovaných krajín na svetovom exporte za rok 2022 predstavoval 0,74 %.

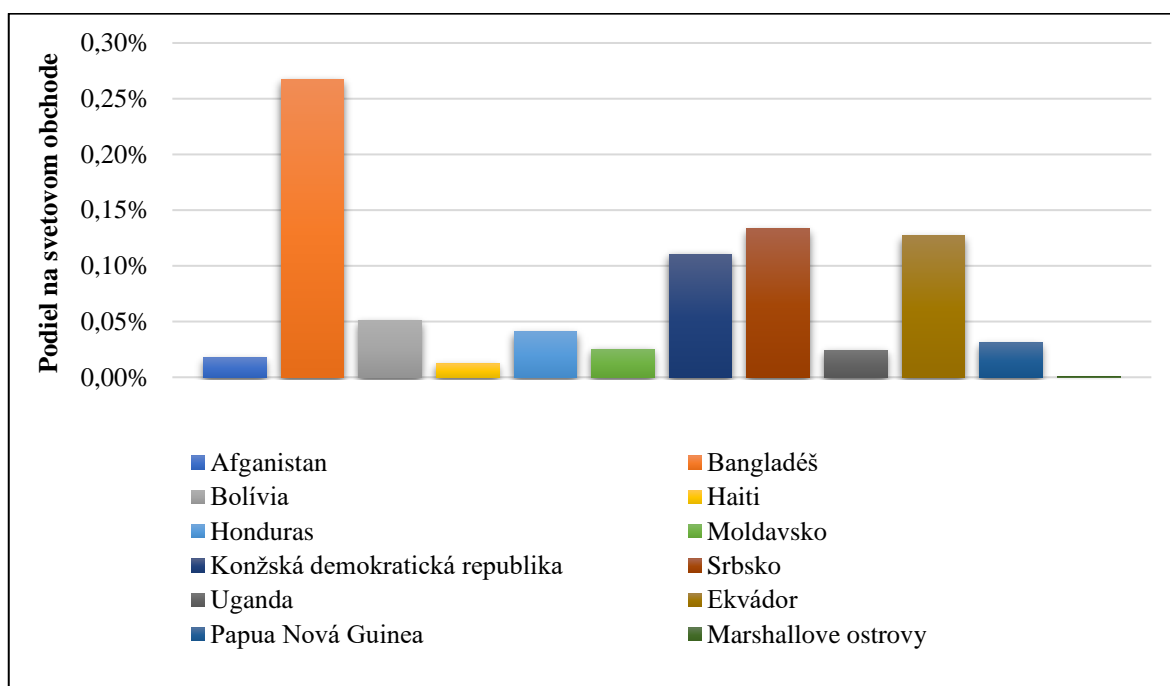
Graf 16 Celková hodnota importu v jednotlivých krajinách v roku 2022

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

V súvislosti s importom sledovaných krajín môžeme pozorovať podobný stav, ako v prípade exportu. Najdominantnejšími krajinami skupiny boli opäť Bangladéš, Srbsko, Ekvádor a Konžská demokratická republika. Prvá zo spomínaných krajín importovala tovary v hodnote 81,66 mld. USD. Druhým najväčším dovozcom skupiny bolo v roku 2022 Srbsko s hodnotou importu na úrovni 38,22 mld. USD. Aj v tomto prípade bola najmenšia hodnota zaznamenaná v prípade Marshallových ostrovov, a to konkrétne 94,24 mil. USD. Priemerná hodnota dovozu v ostatných krajinách bola 8,59 mld. USD. Podiel importu analyzovaných krajín na svetovom importe za rok 2022 predstavovala 0,94 %. To, aký bol celkový podiel zahraničného obchodu daných krajín na celkovom svetovom obchode znázorňuje graf 17.

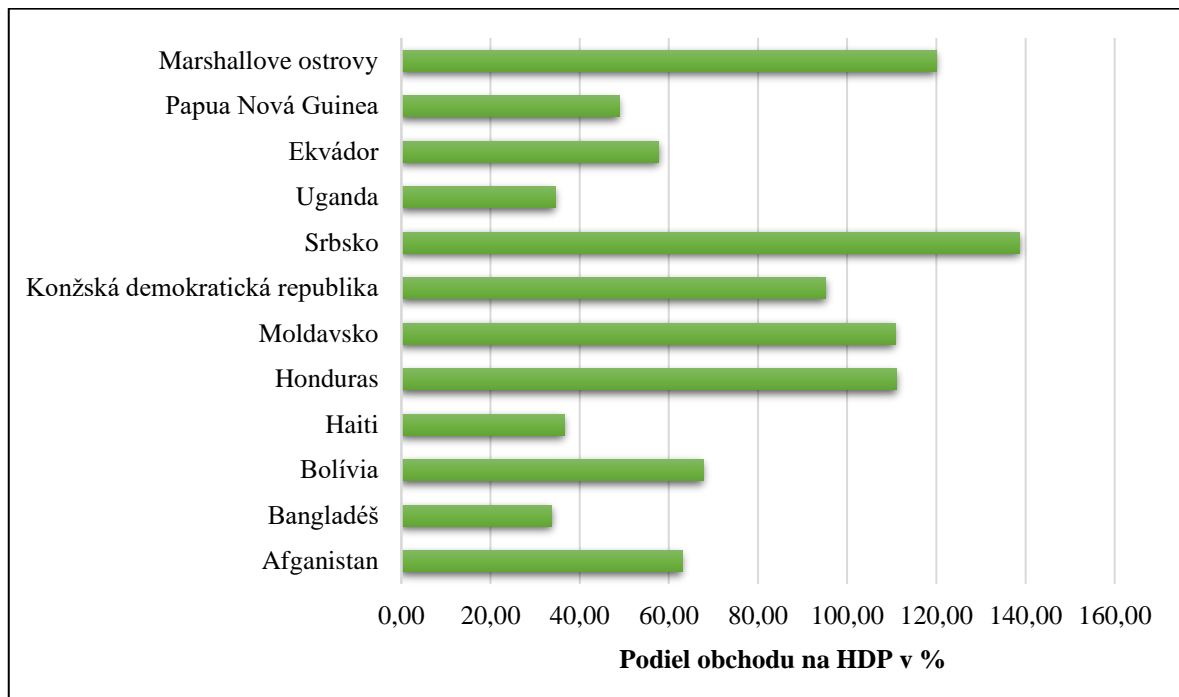
Graf 17 Podiel ZO krajín na svetovom obchode v roku 2022 v %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank a ITC Trade Map (2024).

Na základe doposiaľ uvedených informácií a výsledkov, ktoré prezentuje graf 17, možno konštatovať prevalenciu dominancie niekoľkých ekonomík, medzi ktoré patrí napríklad ekonomika ázijského Bangladéšu s podielom 0,27 %, za ktorou sa s veľkým rozdielom umiestnili ekonomiky Ekvádoru (0,13 %), Srbska (0,13 %) či Konžskej demokratickej republiky (0,11 %). Najmenší podiel dosiahli Marshallove ostrovy (0,00038 %), za ktorými skončilo Haiti (0,01 %), Afganistan (0,02 %) a Uganda (0,02). Podiel ostatných krajín na svetovom obchode sa pohyboval v rozmedzí medzi 0,03 % až 0,05 %. Z hľadiska kontinentov bol najvýznamnejší podiel zaznamenaný na ázijskom kontinente (0,28 %), zatiaľ čo najmenší podiel dosiahli krajiny Oceánie (0,0314 %). Graf 18 demonštruje, akou časťou sa zahraničný obchod jednotlivých krajín podieľal na tvorbe ich HDP.

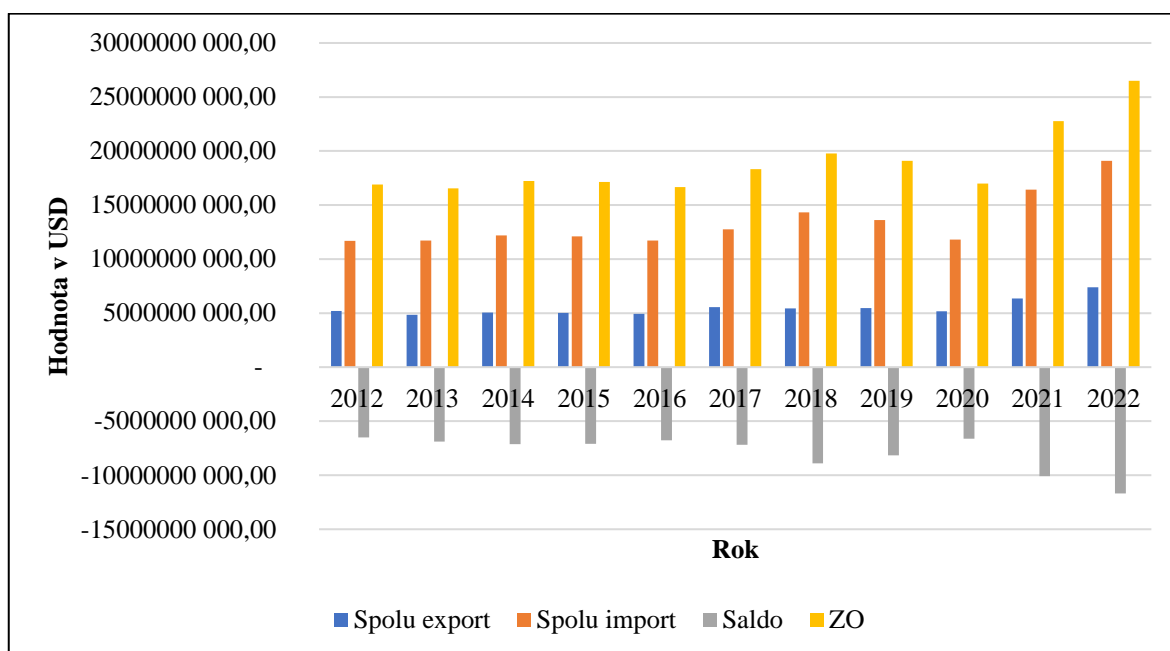
Graf 18 Podiel ZO na HDP skúmaných krajín v roku 2022 v %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Na základe výsledkov uvedených na grafe môžeme konštatovať, že v tomto prípade z hľadiska zistených hodnôt dominovali skôr menšie ekonomiky. Najväčší podiel zahraničného obchodu na HDP bol zaznamenaný v Srbsku, a to až 138,65 %. Naopak, najnižšiu časť HDP, „iba“ 33,78 %, tvoril zahraničný obchod v prípade ekonomicky najvyspelejšieho Bangladéšu. Viac ako 100-percentný podiel zahraničného obchodu na HDP bol zaznamenaný v Hondurase (111,07 %), Moldavsku (110,73) a Marshallových ostrovoch (119,94 %).

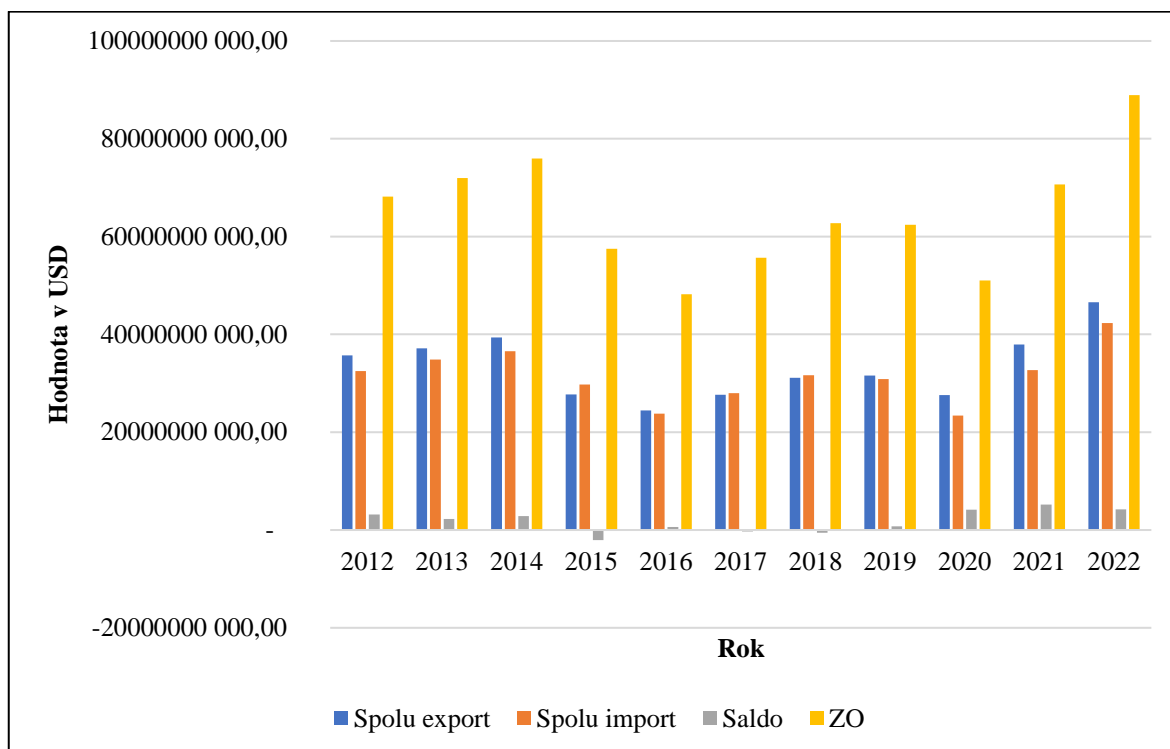
Graf 19 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Severnej Ameriky v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Vybrané krajiny Severnej Ameriky (Haiti a Honduras) počas sledovaného obdobia sústavne dosahovali zápornú obchodnú bilanciu. Tá sa s výnimkou rokov 2015, 2016, 2019 a 2020 neustále zvyšovala, pričom najvyšší deficit bol dosiahnutý v roku 2022 (- 11,68 mld. USD). Najvyššiu hodnotu zahraničného obchodu, či už jednotlivo, alebo spoločne, obidve krajiny zaznamenali v roku 2022, keď zahraničný obchod predstavoval 6,02 mld. USD v prípade Haiti a 20,47 mld. USD v prípade Hondurasu (spolu 26,49 mld. USD). Spoločný export krajín, okrem rokov 2021 a 2022, osciloval v rozmedzí približne 5 % okolo hodnoty 5 mld. USD. Vývoj spoločnej hodnoty importu bol premenlivejší, pričom sumárne najvyšší import bol zaznamenaný v roku 2022 (19,08 mld. USD) a najmenší v roku 2016 (11,72 mld. USD).

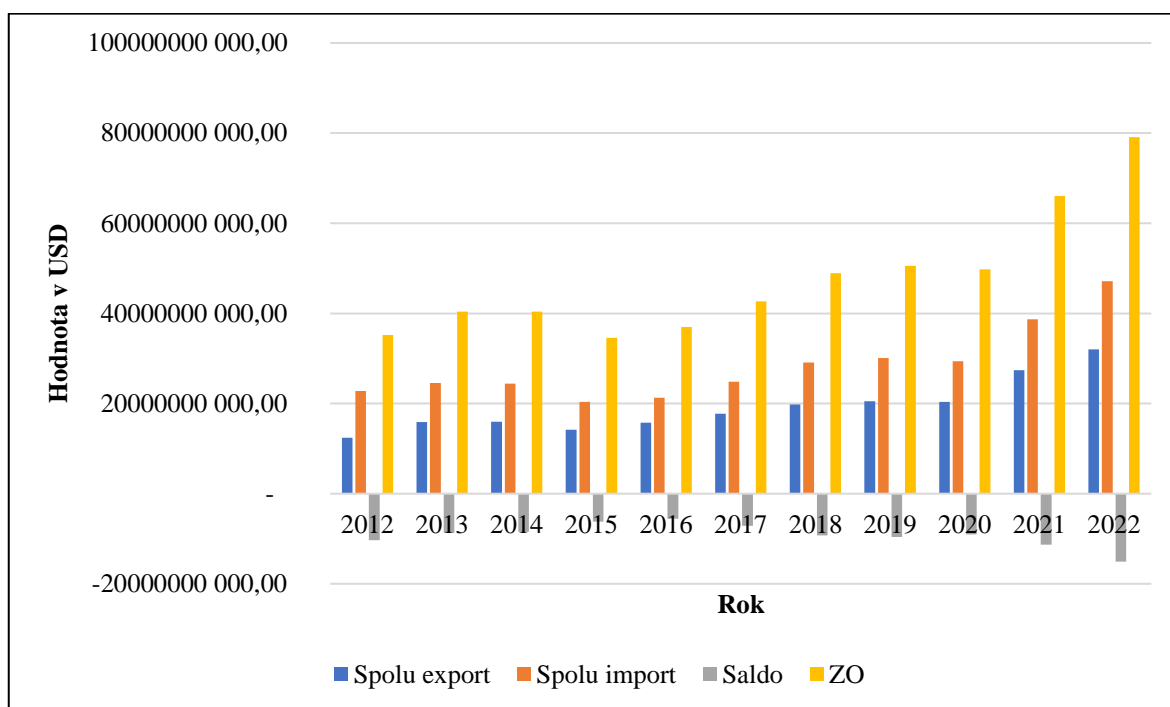
Graf 20 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Južnej Ameriky v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Na grafe 20 môžeme pozorovať výrazne vyššie hodnoty súvisiace s obchodom v porovnaní s tými, ktoré zobrazuje graf 19. Hospodárstva krajín Južnej Ameriky sú väčšie, a preto dosahujú aj lepšie ekonomické výsledky. V kontraste s krajinami Severnej Ameriky, z hľadiska salda zahraničného obchodu Bolívia a Ekvádor spoločne dosiahli zápornú obchodnú bilanciu len počas rokov 2015 (- 2,04 mld. USD) , 2017 (- 293,15 mil. USD) a 2018 (- 565,0 mil. USD). Počas ostatných rokov dosahoval zahraničný obchod týchto krajín prebytok, pričom najvyšší „pozitívny rozdiel“ medzi exportom a importom bol zaznamenaný v roku 2021, a to konkrétne 5,22 mld. USD. Okrem toho môžeme pozorovať, že z hľadiska celkovej hodnoty zahraničného obchodu tieto krajiny dosahovali hodnoty podobné dnešným už v rokoch 2012, 2013 či 2014. Vzápätí na to však prišlo „ochladenie“ výmenných relácií s ostatnými svetovými krajinami a obchod sa prepadol až na hodnotu 48,23 mld. USD v roku 2016.

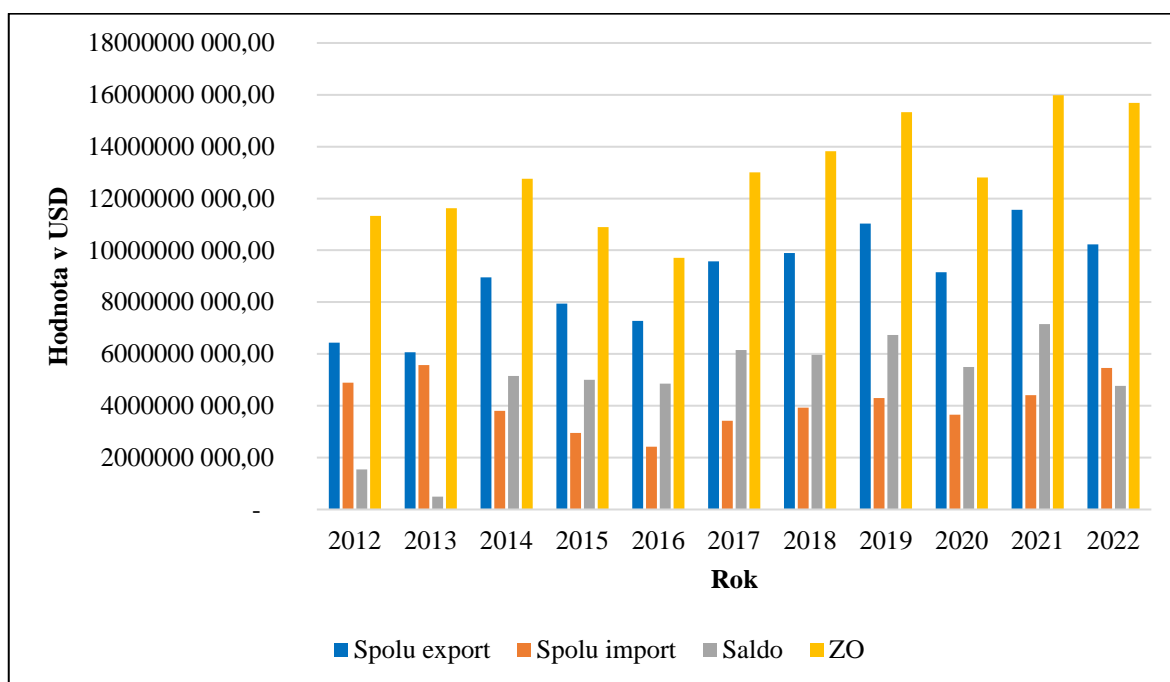
Graf 21 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Európy v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Na základe výsledkov, ktoré demonštruje graf 21, môžeme konštatovať, že hodnota všetkých sledovaných ukazovateľov (export, import, celková hodnota zahraničného obchodu a saldo) počas sledovaného obdobia v skúmaných krajinách (Srbsko a Moldavsko) takmer kontinuálne rástla. V prípade obchodnej bilancie (salda) však hovoríme o prehlbovaní obchodného deficitu, ktorý v roku 2022 predstavoval až – 15,11 mld. USD. Spoločný export krajín narástol z hodnoty 14,44 mld. USD v roku 2012 až na hodnotu 32,01 mld. USD. Nárast bol zaznamenaný aj v prípade spoločného dovozu tovarov, ktorý sa v porovnaní s rokom 2012 (22,76 mld. USD) zvýšil viac než dvojnásobne na hodnotu 47,12 mld. USD v roku 2022. Súhrnná hodnota zahraničného obchodu v roku 2022 predstavovala 79,13 mld. USD.

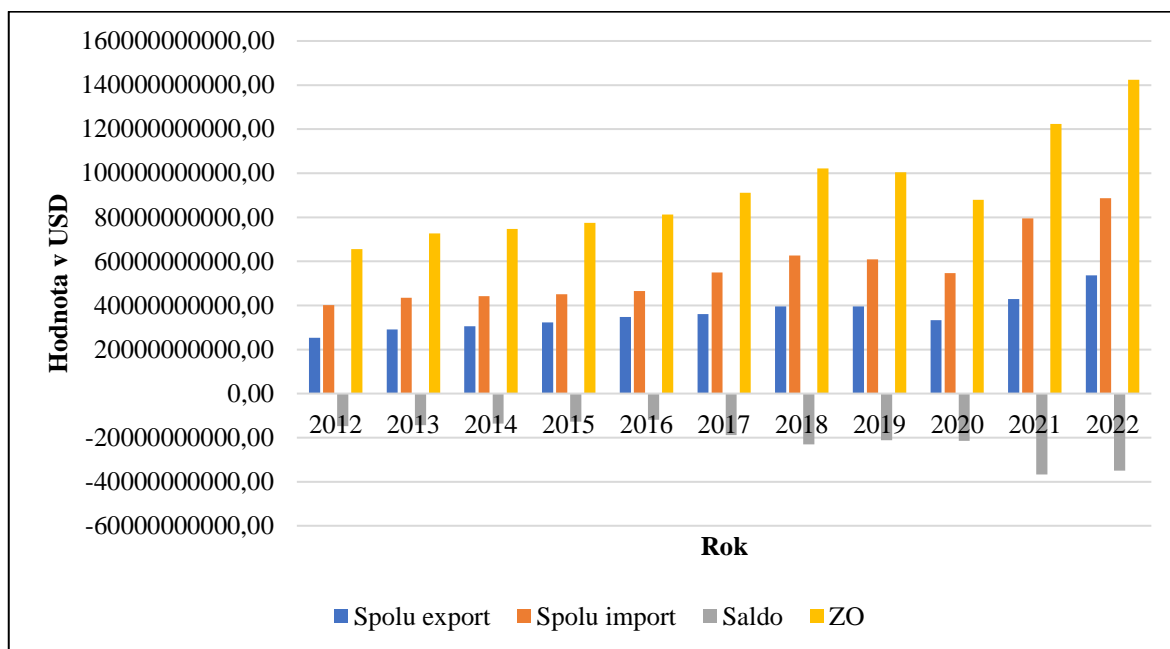
Graf 22 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Oceánie v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Z údajov na grafe je zrejmé, že v prípade krajín Oceánie (Papuy-Novej Guiney a Marshallových ostrovov) ide taktiež o ekonomicky menej výkonné štáty. Tomu zodpovedá aj celková hodnota zahraničného obchodu, ktorý svoje maximum na úrovni 15,98 mld. USD dosiahol v roku 2021. Ide o viac než 1,4-násobné zvýšenie v porovnaní s rokom 2012 (11,33 mld. USD). Taktiež môžeme pozorovať, že počas celého sledovaného obdobia bol súhrnne za obidve krajiny zaznamenaný iba obchodný prebytok. Najväčší kumulovaný vývoz obidvoch krajín bol zaznamenaný v roku 2021 (11,57 mld. USD). Zaujímavosťou však je, že najväčší kumulovaný dovoz tovarov tieto krajiny dosiahli ešte v roku 2013. Jeho hodnota bola 5,57 mld. USD.

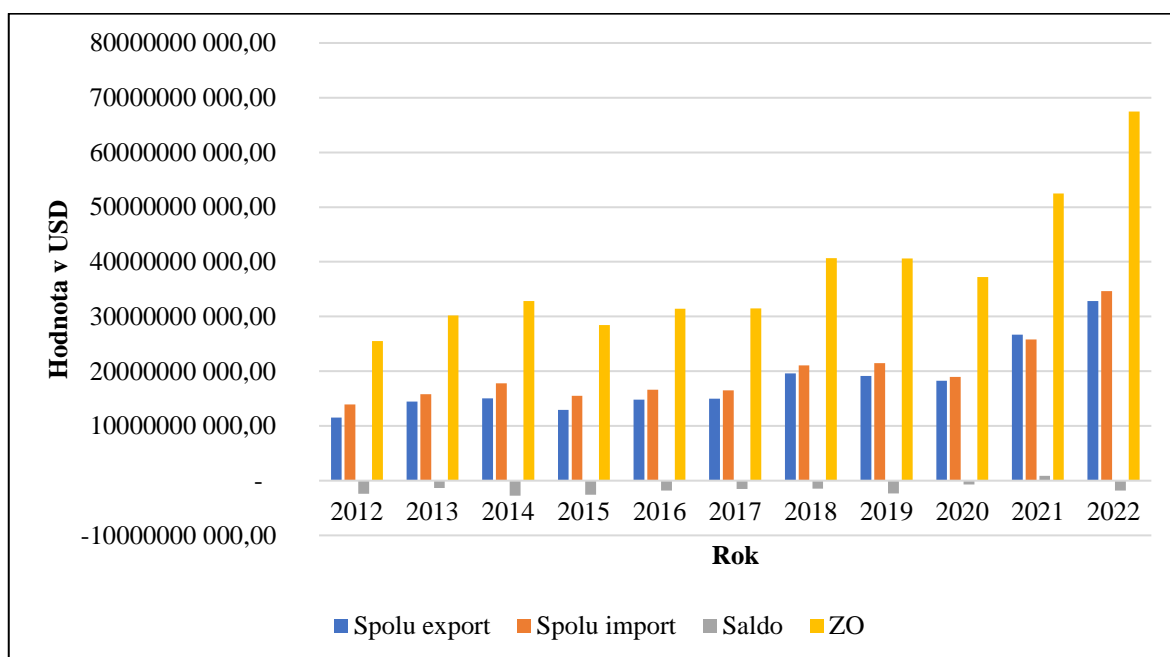
Graf 23 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Ázie v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Ako graf napovedá, súhrnná hodnota zahraničného obchodu obidvoch krajín ázijského kontinentu (Afganistanu a Bangladéšu) medzi rokmi 2012 – 2022 narástla viac než 1,8-násobne až na úroveň 142,37 mld. USD v roku 2022. Krajiny pritom neustále spoločne dosahovali záporné saldo zahraničného obchodu, ktoré na svoju maximálnu hodnotu (- 36,67 mld. USD) stúplo počas roku 2021. Súhrnný export krajín sa zvýšil z 25,38 mld. USD v roku 2012 na 53,71 mld. USD v roku 2022. Dovoz, ktorý obidve krajiny realizovali, vzrástol z 40,16 mld. USD v roku 2012 na 88,67 mld. USD v roku 2022.

Graf 24 Súhrnný vývoj ZO v krajinách Afriky v roku 2022 v USD

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov World Bank (2024).

Krajiny z afrického kontinentu (Konžská demokratická republika a Uganda) spoločne s vyššie uvedenými ázijskými krajinami dlhodobo obsadzujú najnižšie priečky rebríčka zraniteľnosti voči nepriaznivým dopadom zmeny klímy. Už táto informácia môže napovedať, že uvedené krajiny nezaznamenali takú úroveň hospodárskeho rozvoja, ako iné svetové štáty. Tomu zodpovedá aj úroveň zahraničného obchodu, ktorý dané krajiny v priebehu sledovaného obdobia realizovali. Berúc do úvahy ich veľkosť (rozlohu) a počet obyvateľov, môžeme konštatovať, že hodnota súčtu zahraničného obchodu oboch krajín bola pomerne nízka, a to aj napriek tomu, že oproti 25,49 mld. USD v roku 2012 narástla na 67,48 mld. USD v roku 2022. Hodnota spoločného vývozu v danom roku predstavovala 32,84 mld. USD, zatiaľ čo dovoz tovarov bol na úrovni 34,65 mld. USD. Okrem roku 2021, kedy krajiny zaznamenali prebytok obchodnej bilancie v súčte 893,46 mil. USD, bolo počas celého sledovaného obdobia evidované záporné saldo zahraničného obchodu.

V rámci posledných dvoch kapitol sme sa venovali dvom dôležitým oblastiam (remitenciám a zahraničnému obchodu), ktoré sú veľmi úzko späté s problematikou environmentálnej migrácie. Tomu do akej miery tieto dve oblasti navzájom súvisia sa venuje kapitola 4.5, ktorá obsahuje modely vysvetľujúce skúmaný vzťah.

4.5 Vplyv remitencií na zahraničný obchod a rozvoj skúmaných krajín

Na základe informácií, ktoré sme doteraz v práci uviedli, existuje určitý predpoklad, že zvyšujúca sa hodnota prijatých prostriedkov v podobe remitencií má tendenciu pôsobiť na rast zahraničného obchodu sledovaných krajín. V zmysle hlavného cieľa tejto záverečnej práce sme sa preto rozhodli prípadnú existenciu spomínanej závislosti overiť prostredníctvom zostavenia niekoľkých ekonometrických modelov, ktorými by sme chceli kvantifikovať dôsledky environmentálnej migrácie na svetový obchod. Pre účely vyjadrenia tohto vzťahu je v procese konštrukcie ekonometrických modelov vhodné vychádzať z takých údajov, ktoré sa viažu k remitenciám a zahraničnému obchodu jednotlivých krajín, a ktoré už boli použité v predchádzajúcich podkapitolách. Konkrétne výstupy z troch modelov zameraných na regresnú analýzu panelových dát sú uvedené na obrázku 3.

Obrázok 3 Sumárny prehľad výstupov z troch panelových regresných modelov zostavených v programe GRETL skúmajúcich závislosť medzi výškou remitencií a zahraničným obchodom

	Model 1		Model 2		Model 3
	-1		-1		-1
const	8,844e+09***	const	9,826e+09**	const	6,232e+09***
	-2,49E+09		-4,07E+09		-1,35E+09
remittances _received	4,500***	remittances _received	3,516	d_remittances _received	-1,813
	-3,44E-08		(1,#QO)		-1,287
n	132	dt_2	1,394e+09*	dt_2	-4,327e+09***
R²	0,9319		-7,21E+08		-1,33E+09
lnL	-3168	dt_3	2,049e+09**	dt_3	-5,249e+09***
			-9,54E+08		-1,62E+09
		dt_4	-3,97E+08	dt_4	-8,498e+09***
			-1,11E+09		-2,66E+09
		dt_5	-1,30E+08	dt_5	-6,574e+09***
			-2,49E+09		-2,10E+09

		dt_6	1,51E+09	dt_6	-3,568e+09**
			-2,80E+09		-1,53E+09
		dt_7	3,04E+09	dt_7	-2,488e+09**
			-2,83E+09		-9,33E+08
		dt_8	1,94E+09	dt_8	-5,609e+09***
			-2,10E+09		-1,79E+09
		dt_9	-1,43E+09	dt_9	-8,631e+09***
			-2,44E+09		-2,56E+09
		dt_10	5,05E+09	dt_10	2,38E+09
			-3,48E+09		-1,96E+09
		dt_11	1,004e+010**	n	120
			-4,92E+09	R²	0,5314
		n	132	lnL	-2815
		R²	0,945		
		lnL	-3154		

Zdroj: vlastné spracovanie v programe GRETl podľa údajov World Bank (2024).

Pri zisťovaní existencie prípadnej závislosti sme vychádzali z troch vyššie uvedených modelov.

V prípade **prvého modelu** ide o regresnú analýzu panelových dát s fixnými efektmi. Fixné efekty v modeli nám umožňujú absorbovať aj vplyv neznámych, v modeli inak nešpecifikovaných faktorov ovplyvňujúcich závislú premennú y (hodnoty zahraničného obchodu skúmaných krajín). To nám poskytuje možnosť použitia nižšieho počtu nezávislých premenných x (hodnôt objemu prijatých remitencií).¹²⁴ V záujme zabezpečenia odolnosti modelu voči nedodržaniu predpokladov regresnej analýzy sme sa tiež rozhodli pre použitie robustnej štandardnej chyby.¹²⁵ Výsledkom takéhoto modelu je, že s každým zvýšením prijatých remitencií o 1 USD sa zvýši aj hodnota zahraničného obchodu daných krajín o 4,5 USD. Takýto výsledok však nemusí byť smerodajný, a preto sme sa rozhodli zostaviť dodatočný, druhý, model, ktorý by zohľadnil aj prítomnosť časových efektov, tzv. *time dummies*, ktoré nám umožňujú kontrolovať časovo špecifické fixné efekty, čiže rôzne výkyvy, ktorých vplyv je limitovaný na presne vymedzené časové obdobie.¹²⁶

¹²⁴ STEINHAUSER, Dušan. *Ukážka analýzy panelových údajov s fixnými efektmi* [online]. 2022. [cit. 2024-04-09]. Dostupné na: 10.13140/RG.2.2.15769.90720

¹²⁵ Tamtiež

¹²⁶ CIZKOWICZ, Piotr. *Answer on question regarding time dummies* [online]. 2015. [cit. 2024-04-09]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/post/Is_anyone_familiar_with_Time_Trends_vs_Time_Dummies/5516e9c7cf57d71d548b466c/citation/download

Prítomnosť časových efektov v **druhom modeli** sa však ukázala ako nežiadúca. Síce sme dokázali, že spolu s nárastom remitencií o 1 USD sa zvyšuje hodnota zahraničného obchodu o 4,5 USD, po zohľadnení časových efektov sa vyskytli štatistické chyby. Kvôli vysokej multikolinearite, vzájomnej lineárnej závislosti medzi viacerými premennými, nie je možné zamietnuť nulovú štatistickú hypotézu o nevýznamnosti odhadu nezávislej premennej, ktorou je v našom prípade hodnota objemu prijatých remitencií. Táto situácia nám napovedala o možnej trendovosti premenných. Z toho dôvodu sme pristúpili k vytvoreniu tretieho modelu, ktorý by bol zostavený na základe princípu prvej diferencie, pričom taktiež zohľadňoval časové efekty.

Metóda prvej diferencie by nám mala pomôcť identifikovať existenciu trendovosti v časových radoch, nakoľko vyjadruje, o koľko sa zmenila hodnota časového radu v danom období v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.¹²⁷ Ani použitím tejto metódy v **tretom modeli** sme však nedokázali pristúpiť k zamietnutiu nulovej štatistickej hypotézy a preukázať tak existenciu závislosti objemu zahraničného obchodu sledovaných krajín od výšky objemu prijatých remitencií. Výstupom z modelu bol totižto opačný výsledok, než v prípade prvého modelu, čo znižuje výpovednú hodnotu týchto modelov.

Keďže vyššie uvedené tri modely **nepreukázali, že spoločne s rastom objemu prijatých remitencií by rástla aj hodnota zahraničného obchodu**, rozhodli sme sa skonštruovať posledný, štvrtý model, ktorý je zameraný na preskúmanie a kvantifikáciu prípadnej závislosti medzi objemom prijatých remitencií (nezávislá premenná) a indexom HDI (závislá premenná) počas obdobia medzi rokmi 2012 až 2021.

Aj v prípade tohto modelu ide o regresnú analýzu panelových údajov, v rámci ktorej sme zohľadnili robustnú štandardnú chybu, ako aj fixné a časové efekty. Tabuľka 4 slúži ako výstup z predmetnej analýzy skúmajúcej vzťah medzi objemom remitencií a hodnotou HDI panelových regresných modelov zostavených v programe GRETL skúmajúcich závislosť medzi výškou remitencií a zahraničným obchodom.

¹²⁷ POLÁK, Daniel. *Analýza vybrané firmy pomocí statistických metod* : bakalárska práca. Vedúci práce: Ing. Karel Doubavský, PhD. Brno, 2009. 43 s.

Tabuľka 4 Výstup z panelového regresného modelu zostaveného v systéme GRETL

	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-ratio</i>	<i>p-value</i>	
const	0,584904	0,00555659	105,3	<0,0001	***
remittances_received	5,57605e-012	1,58213e-012	3,524	0,0048	***
dt_2	0,00446438	0,000511678	8,725	<0,0001	***
dt_3	0,00937112	0,00150520	6,226	<0,0001	***
dt_4	0,0150993	0,00179982	8,389	<0,0001	***
dt_5	0,0205687	0,00333098	6,175	<0,0001	***
dt_6	0,0232515	0,00400480	5,806	0,0001	***
dt_7	0,0243465	0,00407811	5,970	<0,0001	***
dt_8	0,0269558	0,00400622	6,728	<0,0001	***
dt_9	0,0192739	0,00564600	3,414	0,0058	***
dt_10	0,0145480	0,00656267	2,217	0,0486	**

Mean dependent var	0,617475	S.D. dependent var	0,109910
Sum squared resid	0,007962	S.E. of regression	0,009014
LSDV R-squared	0,994461	Within R-squared	0,655129
Log-likelihood	406,9614	Akaike criterion	-769,9227
Schwarz criterion	-708,5979	Hannan-Quinn	-745,0184
rho	0,817042	Durbin-Watson	0,435023

Zdroj: vlastné spracovanie v programe GRETL podľa údajov UNDP (2024).

Z údajov, ktoré sú zobrazené v tabuľke je zrejmé, že v tomto prípade môžeme s 99 % pravdepodobnosťou zamietnuť nulovú štatistickú hypotézu o nevýznamnosti odhadu parametra nezávislej premennej (objemu prijatých remitencií). Takúto závislosť je teda možné interpretovať nasledovne: „S rastom hodnoty prijatých remitencií o 1 USD sa dá predpokladať nárast hodnoty HDI analyzovaných krajín o 0,0000000000557605.“

V závere tejto podkapitoly tak môžeme konštatovať, že po zohľadnení všetkých náležitých faktorov sme zistili, že zvyšujúca sa hodnota remitencií v rámci skupiny nami skúmaných environmentálne zraniteľných krajín, skutočne nemá vplyv na rastúcu hodnotu zahraničného obchodu v tých istých krajinách. Toto konštatovanie môžeme zároveň považovať aj za odpoveď na výskumnú otázku, ktorej znenie je uvedené v kapitole 2.

5 Diskusia

V procese realizácie nášho výskumu sme mali možnosť dospieť k významným zisteniam, ktoré prinášajú nové možnosti poznania problematiky environmentálnej migrácie. Prostredníctvom zozbieraných informácií sme mali možnosť poskytnúť viaceré definície migrácie ako takej, pričom za smerodajnú pokladáme práve definíciu IOM, ktorá migráciu definuje, netradične, a to na základe osôb, ktoré sa dočasne alebo trvalo a z rôznych príčin presťahujú z miesta svojho obvyklého pobytu, či už v rámci krajiny, alebo prekročia národnú hranicu a zotrávajú na cudzom území.

V nadväznosti na uvedenú definíciu konceptu migrácie môžeme konštatovať, že environmentálna migrácia predstavuje určitú formu migrácie, ktorá je podmienená existenciou a pôsobením špecifických faktorov. Medzi tie patria, predovšetkým, prírodné katastrofy, degradácia pôdy a priemyselné havárie. Zistili sme, že väčšina týchto negatívnych udalostí má svoj základ v klimatických zmenách a činnosti človeka. Aj z tohto dôvodu vidíme možnú budúcnosť napríklad v zvýšenej regulácii týkajúcej sa ochrany životného prostredia, ktorej vedľajším efektom by bola narastajúca úroveň spoločenskej zodpovednosti podnikov. Najmä v prípade krajín, ktoré sú predmetom nášho výskumu, považujeme za prínosné všetky politiky, ktoré by smerovali k potenciálnemu zvýšeniu miery udržateľnosti. Ak dokážeme ako spoločnosť obmedziť negatívny vplyv človeka na prostredie, máme možnosť spomaliť aj klimatické zmeny, ktorých dosah na obyvateľstvo a podobu sveta je enormný.

Považujeme za dôležité spomenúť, že pri rozhodovaní sa obyvateľov o migrácii skutočne nie sú vždy podstatné iba environmentálne aspekty. V tejto časti diskusie budeme konfrontovať naše zistenia so zisteniami odbornej obce (pozri podkapitolu 1.6).

Na príklade krajín ako Bangladéš či Afganistan, ktoré mali v roku 2020 najvyššiu základňu migrantov žijúcich v zahraničí, teda môžeme potvrdiť názory autorov ako Edwarda R. Carr-a a Şerban Alexandru Zodian, ktorí sa zaoberali možnými spojitostami medzi migráciou a zmenami v životnom prostredí. Obidvaja z nich sa zhodujú v tom, že migráciu spôsobuje vzájomné pôsobenie veľkého množstva faktorov. V prípade nami uvádzaných krajín naozaj za migráciou okrem environmentálnych aspektov stoja konflikty, ekonomické ťažkosti a sociálne problémy ako preľudnenosť či rapídna urbanizácia.

Okrem príčin environmentálnej migrácie sme sa v práci zamerali aj na samotné následky, ktoré z tohto sociálneho fenoménu vyplývajú. Prišli sme na to, že prejavy takéhoto

druhu presunu obyvateľstva môžu byť ako negatívne, tak i pozitívne. Záleží pritom, o aké štádium migrácie ide a taktiež na tom, z uhla ktorej krajiny, či domovskej alebo hostiteľskej, je daná situácia posudzovaná. Migrujúca skupina obyvateľstva môže po svojom presídlení najskôr vyvolať tlak na environment hostiteľskej krajiny. V tomto prípade môžeme vyjadriť naše súhlasné stanovisko s názormi autorky Susany Beatriz Adamo, ktorá zdôrazňuje zohľadnenie dvojitej úlohy miest ako pri plánovaní adaptačných a zmiernujúcich opatrení, tak aj pri urbanistickom plánovaní vo všeobecnosti. Po prvotných následkoch presídlenia sa postupom času začnú prejavovať aj ďalšie efekty, ktoré ovplyvňujú ako domovské, tak aj hostiteľské ekonomiky. Pre príklad, migranti, ktorí sa zamestnávajú v hostiteľskej krajine preberajú pracovné miesta, o ktoré už domáce obyvateľstvo viac nemá záujem, a tým sa podieľajú na hospodárskom raste danej krajiny. Na druhej strane, domovská krajina sa stáva ochudobnenou o pracovníkov v produktívnom veku, čo negatívne stimuluje miestne hospodárstvo. Jedným z hlavných dôsledkov vysídlení sú však remitencie. Súhlasíme s tvrdením autora Rafael Leal-Arcas-a, ktorý hovorí že remitencie sa s nárastom migrácie v dôsledku zmien klímy zvyšujú.

Analýze vývoja prijatých remitencií a zahraničného obchodu v nami zvolených krajinách sme sa venovali v praktickej časti tejto záverečnej práce. Súhrnne by sme mohli povedať, že hodnoty obidvoch ukazovateľov mali počas sledovaného obdobia medzi rokmi 2012 až 2022 skutočne rastúci charakter. Objem prijatých remitencií vzrástol za dané obdobie viac než 1,7-násobne a objem obchodu sa zvýšil z hodnoty 222,67 mld. USD na hodnotu 420,07 mld. USD, čo predstavuje približne 1,89-násobné zvýšenie. Na základe týchto dát sme sa nazdávali, že medzi sledovanými ukazovateľmi môže existovať pozitívna korelácia, ktorá by znamenala, že remitencie pozitívne ovplyvňujú obchodné aktivity krajín. Túto závislosť sme sa rozhodli podrobnejšie analyzovať v poslednej podkapitole štvrtej kapitoly, kde sme mali možnosť realizovať zistenia, ktoré v rámci záverečnej práce možno považovať za kľúčové.

Na základe zostavených modelov sme mali možnosť preskúmať, či existuje funkčný vzťah medzi objemom remitencií, ktoré vybrané krajiny prijímajú, a výškou ich zahraničného obchodu. Kalkulácie založené na relevantných údajoch získaných od spoľahlivých zdrojov odhalili, že zvyšujúca sa hodnota externých finančných zdrojov nemá vplyv na rast obchodu daných krajín so zahraničím. Ukázalo sa však, že na rozdiel od obchodu, zvyšujúce sa remitencie skutočne zvyšujú hodnotu HDI. V zmysle nami uvedenej definície tohto ukazovateľa môžeme konštatovať, že takáto situácia je pre krajiny výrazne pozitívna, nakoľko s rastom HDI je spojená aj rastúca úroveň vzdelania, zlepšená zdravotná

starostlivosť a celkovo lepšia životná úroveň. Jedným z hlavných krokov, ktoré by v záujme spoločenského rozvoja tieto krajiny mali podniknúť, by malo byť znižovanie nákladov na prijatie remitencií, a to aj prostredníctvom vytvárania strategických partnerstiev medzi verejným a súkromným sektorom alebo zavádzaním finančných inovácií, ako blockchain či mobilné platby. Práve posledné z menovaných výrazne znižujú náklady na transfer zdrojov a zlepšujú ich dostupnosť.

V závere tejto kapitoly chceme zdôrazniť, že pri analyzovaní chronologického vývoja fenoménu environmentálnej migrácie sme dospeli k záveru, že takáto forma presídľovania nie je ničím nezvyčajným, a stretávame sa s ňou po dobu už viac než dvoch storočí. Za míľnik v jej histórii možno považovať zemetrasenie v portugalskom Lisabone, ktoré sa odohralo 1. novembra roku 1755. Od tejto doby je svet pravidelne svedkom viacerých negatívnych udalostí zhoršujúcich kvalitu prostredia a životné podmienky. Predpovede pritom hovoria o tom, že v nasledujúcom období je treba počítať so zvyšujúcou sa frekvenciou a intenzitou extrémnych poveternostných javov v mnohých častiach sveta. IPCC predpokladá, že viac ako jedna miliarda ľudí na celom svete môže byť do roku 2050 vystavená hrozbám spojeným so zmenou klímy, v dôsledku ktorých môže signifikantne narásť miera environmentálnej migrácie. Určite teda ide o jedny z najdôležitejších výziev, akým musí svet v súčasnosti (2024) čeliť.

Záver

Ako spoločnosť sme už od nepamäti svedkom masových presunov obyvateľstva, ktoré z historického hľadiska sledovali rozličné zámery. Migrácia vo forme vysídlení, ktoré podmieňuje nestálosť a zhoršujúce sa podmienky životného prostredia, sa však najmä v posledných rokoch stáva jednou z hlavných globálnych výziev, ktorá si vyžaduje vysokú mieru pozornosti doplnenú o komplexné riešenia. Ide totiž o problém, ktorý ovplyvňuje ako jednotlivcov, tak celú spoločnosť, a to buď v domovskej, alebo hostiteľskej krajine.

Pri realizovaní výskumu sme zistili, že medzi najčastejšie dôvody environmentálnej migrácie z dlhodobého hľadiska patria, predovšetkým, prírodné katastrofy, degradácia životného prostredia a priemyselné katastrofy, ktoré sú výsledkom ľudskej činnosti a častokrát aj nedbanlivosti.

Pre účely nášho výskumu sa nám v práci podarilo identifikovať 2 krajiny z každého kontinentu, ktoré Iniciatíva pre globálnu adaptáciu pod záštitou Univerzity Notre Dame du Lac, hodnotila a následne zoradila na svojom rebríčku podľa hodnoty ND-Gain Indexu, ktorú dané krajiny dosiahli. V prípade každej krajiny ide o rozvojovú ekonomiku s nízkou úrovňou HDP na obyvateľa. Zistili sme, že celosvetovo najzraniteľnejšie voči negatívnym dopadom zmeny klímy sú predovšetkým krajiny Afriky a Ázie. Naopak, najlepšie si počínajú krajiny Európy. Nakoľko ide o krajiny, ktoré ohrozuje meniaci sa stav životného prostredia a tým pádom sa zhoršujú aj podmienky na život, je možné v nich pozorovať aj vysokú úroveň migračných tendencií. V práci sme zistili, že veľkosť populácie týchto krajín, ktorá žije mimo územia domovskej krajiny, každoročne narastá. Spolu s rastúcou diasporou prirodzene rastie aj objem peňažných prostriedkov, ktoré sú posielané do domovských krajín. V roku 2022 bol objem remitencií 1,73-násobne vyšší, než na začiatku sledovaného obdobia – v roku 2012. V niektorých krajinách, ako Haiti či Honduras, je objem remitencií tak veľký, že tvorí takmer jednu tretinu tamojšieho HDP. Taktiež môžeme potvrdiť, že najzraniteľnejší vždy trpí najviac. Aj v tomto prípade bolo možné najvyššie náklady spojené s prijímaním zahraničných zdrojov pozorovať najmä v takých krajinách, ktoré sú najmenej rozvinuté, a tým pádom aj najviac zraniteľné.

Obdobné výsledky sme získali aj pri posudzovaní stavu zahraničného obchodu, v rámci ktorého krajiny, ak chcú uspieť, musia svoje výmenné relácie zakladať na komparatívnych výhodách. Vychádzajúc z toho, obchodom môžu podnietiť svoj ďalší hospodársky rast a zlepšiť vzťahy s ostatnými krajinami. Zistili sme, že obchod krajín,

ktorým sa práca venuje, medzi rokmi 2012 až 2022 podstatne vzrástol, avšak spolu s ním sa prehĺbil aj deficit obchodnej bilancie. Najvýznamnejšími „hráčmi“ z hľadiska zahraničného obchodu boli krajiny ako Bangladéš, Srbsko, Konžská demokratická republika a Ekvádor. Pre všetky z týchto krajín je obchod nosným pilierom ich ekonomík. V niektorých z týchto krajín, ako napríklad Srbsko, Marshallove ostrovy, Moldavsko či Honduras obchod svojím objemom dokonca prekonal hodnotu ich HDP.

V prípade sledovaných krajín a kvality životného prostredia môžeme sledovať vskutku zaujímavý vývoj. Vo všeobecnosti totiž platí, že spolu so zvýšeným výskytom takýchto udalostí rastie aj množstvo vysídleného obyvateľstva. Od roku 2000 však môžeme pozorovať, že množstvo osôb žijúcich v zahraničí celosvetovo rástlo aj vtedy, keď z hľadiska výskytu prírodných katastrof prevládal skôr klesajúci trend. Môžeme teda tvrdiť, že aj menší počet katastrof mohol mať natoľko ničivé následky, že podnietil tisíce obyvateľov k tomu, aby sa presunuli na iné územia. V roku 2019 katastrofy postihli celkovo 24,8 milióna ľudí v 140 krajinách sveta, čo je viac než trojnásobná hodnota oproti vysídleniam spôsobeným násilím a vojnou v tom istom roku.

Na základe existujúceho predpokladu, že v závislosti na raste objemu prijatých remitencií môže rásť aj zahraničný obchod vybraných krajín, sme sa rozhodli skonštruovať viaceré ekonometrické modely, ktoré nás priviedli na azda najdôležitejšie zistenie v rámci celého nášho výskumu. Hoci výstupom z prvého modelu bola skutočne identifikovaná existujúca závislosť medzi týmito dvoma skúmanými premennými, nemožno tento výsledok považovať za spoľahlivý, a to predovšetkým kvôli tomu, že neboli zohľadnené časové efekty, ktoré by v rámci kalkulácií pomohli eliminovať rozličné výkyvy, ktoré sa viažu k špecifickému obdobiu, ako napríklad ku kríze spojenj s pandemiou koronavírusu. Kým druhý z modelov bol štatisticky nevýznamný, tretí model nám odhalil, že v rámci analyzovaných krajín nie je možné identifikovať vzťah, na základe ktorého by spolu s rastúcim objemom prijatých remitencií rástla aj hodnota zahraničného obchodu. Nakoľko bol výsledok našich kalkulácií negatívny, rozhodli sme sa, že v zmysle definície HDI, ktorú uvádzame v prvej kapitole, overíme existenciu regresnej závislosti pre tento ukazovateľ. Výstup z modelu potvrdil, že v prípade skupiny nami sledovaných krajín skutočne existuje možnosť realizovania predpovede budúceho vývoja výšky HDI, nakoľko jeho hodnota rastie spolu s objemom remitencií, ktoré do týchto krajín prúdia.

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje

- [1] BALÁŽ, Peter a kol. *Medzinárodné podnikanie: Medzinárodný obchod a jeho úloha vo svetovom hospodárstve*. 5. vyd. Bratislava : Sprint 2, 2019. 304 s. ISBN 978-80-89710-51-5.
- [2] COHEN, Robin. *Migration: The Movement of Humankind from Prehistory to the Present*. 1. vyd. Londýn : Andre Deutsch Ltd., 2019. 224 s. ISBN: 978-02-33005-97-3.
- [3] DE HAAS, Hein a kol. *The Age of Migration*. 6. vyd. New York : The Guilford Press, 2020. 443 s. ISBN: 978-14-62542-89-5.
- [4] LISÝ, Ján a kol. *Ekonomía*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2016. 621 s. ISBN 978-80-7552-275-7.
- [5] PIGUET, Etienne a kol. *Migration and Climate Change*. 1. vyd. Cambridge : United Nations Educational, 2011. 442 s. ISBN: 978-92-31041-99-0.

Internetové stránky a iné elektronické zdroje

- [1] ADAMO, Susana B. Environmental migration and cities in the context of global environmental change [online]. In *Current Opinion in Environmental Sustainability*. Elsevier, 2010, roč. 2, č. 3, s. 161-165 [cit. 2024-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.06.005>
- [2] ADAMS, Richard H. a PAGE, John. Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? [online]. In *World Development*. Elsevier, 2005, roč. 33, č. 10, s. 1645-1669. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.05.004>
- [3] ALVAREZ, Maximiliano – BERNARD, Aude - LIESKE, Scott N. Understanding internal migration trends in OECD countries [online]. In *Population, Space and Place: Special Issue: Declining internal migration? Patterns, causes and prospects*. John Wiley & Sons Ltd, 10/2021, roč. 27, č. 7. [cit. 2023-10-07]. ISSN 1544-8444. Dostupné na: <https://doi.org/10.1002/psp.2451>
- [4] AUSTRAC. *Remittance service provider* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.austrac.gov.au/glossary/remittance-service-provider>
- [5] BAKEWELL, Oliver. Chapter 10 Unsettling the boundaries between forced and voluntary migration [online]. In *Handbook on the Governance and Politics of Migration*. Elger, 2021, s. 124–136. [cit. 2023-10-08]. ISBN 97-817-8811-723-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.4337/9781788117234.00017>
- [6] BARIKDAR, Antoni. *Environmental Problem and Economic Impact of Bangladesh* [online]. 2023. [cit. 2023-11-19]. Dostupné na: <https://www.linkedin.com/pulse/environmental-problem-economic-impact-bangladesh-antoni-barikdar-1c/>

- [7] BBC. *Migration – CCEA : Economic migration* [online]. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3p4b82/revision/3?fbclid=IwAR3XFoEmasDagPpsD-It1CJ7AamUFkf2YCZO0bgODgPjRG5pGLBZKWAhtu8>
- [8] BEINE, Michel – PARSONS, Christopher. Climatic Factors as Determinants of International Migration [online]. In *The Scandinavian Journal of Economics*. John Wiley & Sons Ltd., 2015, vyd. 117, č. 2, s. 723-767. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/sjoe.12098>
- [9] BENCONT. *Weekly report* [online]. Bratislava: BENCONT, 2022. 10 s. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=399&disposition=inline>
- [10] BENEVOLENZA, Mia A. - DERIGNE, LeaAnne. The impact of climate change and natural disasters on vulnerable populations: A systematic review of literature [online]. In *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. Routledge - Taylor & Francis Group, 2018, roč. 29, č. 2, s. 266 – 281. [cit. 2023-10-23]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/10911359.2018.1527739>
- [11] BPB. Remittances – A Bridge between Migration and Development? [online]. In *Policy brief*. BPB, 2006. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.bpb.de/system/files/pdf/GKFQVE.pdf>
- [12] BRIGHTON COLLEGE. *7 Key Benefits of International Trade* [online]. 2022. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://brightoncollege.com/blog/7-key-benefits-of-international-trade/>
- [13] CARR, Edward R. Placing the Environment in Migration: Environment, Economy, and Power in Ghana's Central Region [online]. In *Environment and Planning A: Economy and Space*. SAGE, 2005, roč. 37, č. 5, s. 925-946. [cit. 2024-01-11]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1068/a3754>
- [14] CASTLES, Stephen. International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues [online]. In *International Social Science Journal*. Wiley, 2002, roč. 52, č. 165, s. 269-281. [cit. 2023-10-20]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258>
- [15] CIZKOWICZ, Piotr. *Answer on question regarding time dummies* [online]. 2015. [cit. 2024-04-09]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/post/Is_anyone_familiar_with_Time_Trends_vs_Time_Dummies/5516e9c7cf57d71d548b466c/citation/download
- [16] CLEMENT, Viviane a kol. *Groundswell: Acting on Internal Climate Migration* [online]. 2. vyd. Washington, DC: World Bank, 2021. 362 s. [cit. 2023-11-22]. Dostupné na: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>
- [17] CLIMATE HOME NEWS. *Which countries are 'particularly vulnerable' to climate change?* [online]. 2022. [cit. 2024-02-19]. Dostupné na: <https://www.climatechangenews.com/2022/12/08/which-countries-are-particularly-vulnerable-to-climate-change/>
- [18] CLIMATE CHANGE KNOWLEDGE PORTAL. *Honduras – Historical hazards* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/honduras/vulnerability>

- [19] CONCERN INTERNATIONAL. *10 of the countries most affected by climate change* [online]. 2022. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: <https://www.concern.net/news/countries-most-affected-by-climate-change>
- [20] COUHARDE, Cecile a GÉNÉROSO, Rémi. The ambiguous role of remittances in West African countries facing climate variability [online]. In *Environment and Development Economics*. Cambridge University Press, 2014, roč. 20, č. 4, s. 493 – 515. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/S1355770X14000497>
- [21] CRED. *Disasters in numbers* [online]. Brussels: CRED, 2023. 8 s. [cit. 2024-03-06]. Dostupné na: https://www.cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf
- [22] DE HAAS, Hein. Remittances and Social Development [online]. In *Financing Social Policy: Social Policy in a Development Context*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2009. s. 293 – 318. [cit. 2024-03-18]. ISBN: 978-0-230-24433-7. Dostupné na: https://doi.org/10.1057/9780230244337_12
- [23] DIAZ, David. *WHAT IS INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPORTANCE?* [online]. 2022. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://online.sunderland.ac.uk/what-is-international-trade-and-its-importance/>
- [24] DILIP, Ratha. *REMITTANCES: Funds for the folks back home* [online]. 2010. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Remittances>
- [25] DUN, Olivia – GEMENNE, François. Defining ‘environmental migration’ [online]. In *Journal of Refugee Studies: Forced Migration review*. Oxford, Refugee Studies Center, 2008, roč. 28, č. 4, s. 10-11 [cit. 2023-10-10]. ISSN 1460-9819. Dostupné na: <https://www.fmreview.org/sites/default/files/FMRdownloads/en/FMRpdfs/FMR31/FMR31.pdf>
- [26] EUROPEAN COMMISSION. *Integration in the labour market: Integration of legally residing third-country nationals in EU labour markets* [online]. [cit. 2024-01-02]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration/integration-labour-market_en
- [27] EUROPEAN COMMISSION. *Migration – Definition(s)* [online]. 2023. [cit. 2023-10-02]. Dostupné na: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/migration_en
- [28] EURÓPSKA KOMISIA. *Dôsledky zmeny klímy* [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: https://climate.ec.europa.eu/climate-change/consequences-climate-change_sk#pr%C3%ADrodn%C3%A9-d%C3%B4sledky
- [29] EURÓPSKY DVOR AUDITOROV. *Boj proti dezertifikácii v EÚ: zvládnutie rastúcej hrozby si vyžaduje viac opatrení* [online]. 2018. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr18_33/sr_desertification_sk.pdf
- [30] EURÓPSKY PARLAMENT. *Áké sú najčastejšie dôvody migrácie* [online]. 2023. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/7/story/20200624STO81906/20200624STO81906_sk.pdf

- [31] FITZGERALD, Jay. *Tracking the Dust Bowl Migrants of the 1930s* [online]. 2016. [cit. 2023-11-16]. Dostupné na: <https://www.nber.org/digest/jul16/tracking-dust-bowl-migrants-1930s>
- [32] GALLAGHER, Eileen. *Emerging issues: Preparing for Rising Climate Migration* [online]. 2021. [cit. 2024-02-18]. Dostupné na: <https://www.bsr.org/en/emerging-issues/preparing-for-rising-climate-migration>
- [33] GARROTE-SANCHES, Daniel. International Labor Mobility of Nationals: Experience and evidence for Afghanistan at macro level [online]. In *Afghanistan: Managed International Labor Mobility as Contribution to Economic Development and Growth*. Washington, DC, World Bank, 2017. [cit. 2024-03-09]. Dostupné na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/536541530196136716/pdf/International-Labor-Mobility-of-Nationals-Experience-and-Evidence-for-Afghanistan-at-the-Macro-Level.pdf>
- [34] GEORGIEVA, Kristalina a OKONJO-IWEALA, NGOZI. *World trade can still drive prosperity* [online]. 2023. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2023/06/world-trade-can-still-drive-prosperity-georgieva-okonjo-iweala>
- [35] GOTTESDIENER, Laura - DIAZ, Lizbeth. *'We lost everything:' Central Americans flee north after back-to-back hurricanes* [online]. 2020. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-usa-immigration-storms-feature-idUSKBN28E1BY/>
- [36] GREENFIELD, Nicole. *Climate Migration and Equity* [online]. 2022. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://www.nrdc.org/stories/climate-migration-equity>
- [37] HAYES, Adam a CLARKE, Caitlin a MUNICHIELLO, Katrina. *What Is Comparative Advantage?* [online]. 2024. [cit. 2024-03-24]. Dostupné na: <https://www.investopedia.com/terms/c/comparativeadvantage.asp>
- [38] HUMAN RIGHTS LEAGUE. *Klimatické migranti – fakty a pojmy* [online]. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://www.hrl.sk/sk/o-nas/aktuality/klimaticki-migranti-%E2%80%93-fakty-a-pojmy>
- [39] CHESTER, David K. The effects of the 1755 Lisbon earthquake and tsunami on the Algarve region, southern Portugal [online]. In *Geography*. Taylor & Francis online, 2008, vyd. 93, č. 2, s. 78-90. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/00167487.2008.12094225>
- [40] IDMC. *Global Report on Internal Displacement* [online]. 2023. [cit. 2023-12-02]. Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>
- [41] IDMC. *Report on internal displacement and food security* [online]. 2022. [cit. 2023-11-24]. Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2023/>
- [42] IFAD. *13 reasons why remittances are important* [online]. 2023. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.ifad.org/en/web/latest/-/13-reasons-why-remittances-are-important>
- [43] IFAD. *Ugandan remittances decline but still are a lifeline for rural people* [online]. 2021. [cit. 2024-03-21]. Dostupné na: <https://shorturl.at/dntW1>
- [44] IIED. *Press Release: Poorest countries at greatest risk of losses and damage from climate change* [online]. 2022. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: <https://www.iied.org/poorest-countries-greatest-risk-losses-damage-climate-change>

- [45] IMF. *GDP, current prices* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>
- [46] IMF. *Real GDP growth (Annual percent change)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/WEOWORLD
- [47] IOM Slovensko. *Migrácia vo svete* [online]. 2022. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete.html>
- [48] IOM. *About Migration* [online]. 2023. [cit. 2023-10-01]. Dostupné na: <https://www.iom.int/about-migration>
- [49] IOM. *ENVIRONMENTAL MIGRATION* [online]. 2023. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <https://environmentalmigration.iom.int/environmental-migration>
- [50] IOM. *Migration in the world* [online]. 2022. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://www.iom.sk/en/migration/migration-in-the-world.html?fbclid=IwAR1yfbY33sgFB9IM4sEFS4avET2Xnf2XJyEtIYNfbNQdJklauWoRgs8TmSI>
- [51] IOM. *Nepal: Thousands Remain Displaced from Earthquake, Exposed to Impact of Coming Monsoon Season* [online]. 2016. [cit. 2023-10-23]. Dostupné na: <https://www.iom.int/news/nepal-thousands-remain-displaced-earthquake-exposed-impact-coming-monsoon-season>
- [52] IPCC. *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability - Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Cambridge (UK), New York, (NY, USA): Cambridge University Press, 2022. 3056 s. [cit. 2024-02-20]. ISBN: 9781009325844 Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/9781009325844>
- [53] ITC. *Trade Map* [online]. 2024. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>
- [54] KAMAL, Baher. *Climate Migrants Might Reach One Billion by 2050* [online]. 2017. [cit. 2023-10-28]. Dostupné na: <https://reliefweb.int/report/world/climate-migrants-might-reach-one-billion-2050>
- [55] KARACSONYI, Dávid et al. Long-Term Mass Displacements - The Main Demographic Consequence of Nuclear Disasters? [online]. In *The Demography of Disasters*. Springer, 2020, s. 15-48. [cit. 2023-10-29]. ISBN 978-3-030-49920-4. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49920-4_2
- [56] KARIMI, Abdolrasoul – SAADAT, Rahman. The Population Aging Effect on Pattern of Export (Case of Major Trade Partners of Iran) [online]. In *Iranian Economic Review. University of Tehran*, 2021, roč. 25, č. 1, s. 57-68. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.22059/IER.2019.70879>
- [57] KEANE, David. *The Environmental Causes and Consequences of Migration: A Search for the Meaning of 'Environmental Refugees'* [online]. 2004. [cit. 2023-10-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/215318/The_Environmental_Causes_and_Consequences_of_Migration_A_Search_for_the_Meaning_of_Environmental_Refugees
- [58] KHAN, A. Khwar a kol. Natural disasters and economic losses: controlling external migration, energy and environmental resources, water demand, and financial development for global prosperity [online]. In *Environmental Science and Pollution*

- Research*. Springer, 2019, vyd. 26, s. 14287-14299. [cit. 2024-03-05]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s11356-019-04755-5>
- [59] KONE, Zovanga L. - LIU, Maggie Y. – MATTOO, Aaditya – OZDEN, Caglar – SHARMA, Siddharth. Internal borders and migration in India [online]. In *Journal of Economic Geography*. Oxford University Press, 07/2018, roč. 18, č. 4, s. 729–759. [cit. 2023-10-07]. ISSN 1468-2702. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbx045>
- [60] KOPECKY, Joseph. Growing older and growing apart? Population age structure and trade [online]. In *Journal of Economic Studies*. Emerald Publishing Limited, 2023, roč. 50, č. 2, s. 1694-1709 [cit. 2023-11-04]. ISSN 0144-3585. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/JES-10-2022-0506>
- [61] LEAL-ARCAS, Rafael. On Climate Migration and International Trade [online]. In *Vienna Journal of International Constitutional Law*. Vienna: WALTER DE GRUYTER GMBH, 2012, roč. 6, č. 3-4, s. 410-440. [cit. 2024-02-18]. ISSN 2306-3734. Dostupné na: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000217931800003>
- [62] LUKÁČIKOVÁ, Adriana. GRETL vo výučbe panelových dát: GRETL in teaching of panel data. *Využitie kvantitatívnych metód vo vedecko-výskumnej činnosti a v praxi X: zborník príspevkov zo seminára: 29. – 31. máj 2013, Čingov – Slovenský raj*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. s. 1 – 6. ISBN 978-80-225-3646-2. Dostupné na: <http://www.fhi.sk/files/katedry/kove/ssov/Cingov/Cingov-2013.pdf>
- [63] MATHEWS, Jayden. *Political Factors in Migration* [online]. 2018. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: https://sciencing.com/political-factors-migration-8212756.html?fbclid=IwAR17W8dRjuZO0wQi2bD8dNROPYZ_WS2h7EITWP_A1crDnQoxIaDBW96rkw
- [64] McCONNELL, James E. International Trade: Geographic Aspects [online]. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Elsevier, 2001. s. 7848–7852. [cit. 2024-03-24]. ISBN: 9780080430768. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02552-3>
- [65] McDONALD, Brad. *International Trade: Commerce among Nations* [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Trade>
- [66] McLEMAN, Robert et al. Conceptual framing to link climate risk assessments and climate-migration scholarship [online]. In *Climatic Change*. Springer, 2021, 165. vyd. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03056-6>
- [67] MIGRATION DATA PORTAL. *Forced migration or displacement* [online]. 2023. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: <https://www.migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement>
- [68] MITTERBACHER, Kerstin. *Motives for economic migration: a review*. 2021. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3947794>
- [69] MOKNACHEVA, Daria. *Human migration, environment and climate change* [online]. 2017. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://oecd-development-matters.org/2017/01/18/human-migration-environment-and-climate-change/>
- [70] MPI. *Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination>

- [71] MUSAH-SURUGU, Justice I. a kol. Migrants' remittances: A complementary source of financing adaptation to climate change at the local level in Ghana [online]. In *International Journal of Climate Change Strategies and Management*. Emerald Publishing, 2017, roč. 10, č. 1, s. 178-196. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1108/IJCCSM-03-2017-0054>
- [72] NABONG, Emily – OPDYKE, Aaron. Promoting migration as adaptation to climate change: addressing mobility barriers [online]. In *Development in Practice*. Routledge -Taylor & Francis Group, 2023, roč. 33, č. 1, s. 128-132. [cit. 2023-10-14]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09614524.2022.2043829>
- [73] NDMC. *The Dust Bowl* [online]. [cit. 2023-11-05]. Dostupné na: <https://drought.unl.edu/dustbowl/>
- [74] OECD. *Countries and territories most in need* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/countries-most-in-need.htm>
- [75] OECD. *Migration Policy Debates* [online]. 2014. [cit. 2024-01-02]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf>
- [76] OKARA, Assi – MBAYE, M. Linguère. *Climate change, natural disasters, and migration* [online]. 2023. [cit. 2023-11-26]. Dostupné na: <https://wol.iza.org/articles/climate-change-natural-disasters-and-migration/long>
- [77] ONYANGO, Monica Adhiambo - UWASE, Malysé. Humanitarian Response to Complex Emergencies and Natural Disasters [online]. In *International Encyclopedia of Public Health*. Elsevier, 2017, 2. vyd., s. 106-116. [cit. 2023-10-15]. ISBN 978-0-12-803708-9. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-803678-5.00220-4>
- [78] PENCEA, Georgeta - CURTEANU, Cristina – BOGDAN, Adrian. Internal and External Migration [online]. In *POSTMODERN OPENINGS. LUMEN*. Scientific Publishing House, 03/2020, roč. 11, č. 1, s. 57-70. [cit. 2023-10-02]. ISSN 2068-0236. Dostupné na: <https://doi:10.18662/po/108>
- [79] PETERSEN, Thieß – LÓPEZ, Lizarazo. *Demographics and Foreign Trade: What Are the Effects of an Aging Population on the Current Account Balance of an Economy?* [online]. 2019. [cit. 2023-11-04]. Dostupné na: <https://globaleurope.eu/globalization/effects-of-aging-population/>
- [80] POLÁK, Daniel. *Analýza vybrané firmy pomocí statistických metod* : bakalárska práca. Vedúci práce: Ing. Karel Doubravský, PhD. Brno, 2009. 43 s.
- [81] REES, Philip. Demography [online]. In *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 2020, 2. vyd., s. 239-256 [cit. 2023-10-07]. ISBN 9780081022962. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10252-5>
- [82] REYNOLDS, James F. Desertification [online]. In *Encyclopedia of Biodiversity*. Elsevier, 2001, 1. vyd., s. 61-78. [cit. 2023-10-28]. ISBN 9780122268656. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/B0-12-226865-2/00068-7>
- [83] SHALAL, Andrea. *Climate change could trigger internal migration of 216 mln people - World Bank* [online]. 2021. [cit. 2023-11-23]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/business/environment/climate-change-could-trigger-internal-migration-216-mln-people-world-bank-2021-09-13/>
- [84] SHUKLA, Priyadarshi R. et al. Climate Change and Land: special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food

- security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems [online]. In *press*. IPCC, 2019, 874 s. [cit. 2023-11-20]. Dostupné na: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/11/SRCCL-Full-Report-Compiled-191128.pdf>
- [85] SILKE, Meyer a kol. *Remittances as Social Practices and Agents of Change: The Future of Transnational Society*. 1. vyd. Londýn : Palgrave Macmillan Cham, 2023. 465 s. ISBN: 978-3-030-81503-5.
- [86] SIMPSON, Nicole B. *Demographic and economic determinants of migration* [online]. IZA World of Labor, 2022: 373. Dostupné na: doi: 10.15185/izawol.373.v2
- [87] SPECIALTY FUEL SERVICES. *A Rundown Of Key Facts & Statistics: Natural Disaster Statistics* [online]. 2022. [cit. 2024-03-06]. Dostupné na: <https://specialtyfuelservices.com/natural-disaster-statistics/>
- [88] STEINHAUSER, Dušan. *Ukážka analýzy panelových údajov s fixnými efektmi* [online]. 2022. [cit. 2024-04-09]. Dostupné na: 10.13140/RG.2.2.15769.90720
- [89] STRAHORN, Eric A. *The Bangladesh Liberation War* [online]. 2021. [cit. 2023-11-16]. Dostupné na: https://origins.osu.edu/milestones/bangladesh-liberation-war?language_content_entity=en
- [90] SWAIN, Ashok. *Displacing the Conflict: Environmental Destruction in Bangladesh and Ethnic Conflict in India* [online]. In *Journal of Peace Research*. Peace Research Institute Oslo, 1996, roč. 33, č. 2, s. 189-204. [cit. 2023-11-24]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0022343396033002005>
- [91] TASR. *P. OCHOTNICKÝ: Migrácia môže mať pre ekonomiky štátov zmysel* [online]. 2016. [cit. 2023-10-01]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/ekonomika/p-ochotnicky-migracia-moze-mat/186650-clanok.html>
- [92] THE FEDERAL RESERVE. *Remittance Payments: 3 Cross-Border Corridors to Know* [online]. 2020. [cit. 2024-02-17]. Dostupné na: <https://fedpaymentsimprovement.org/news/blog/remittance-payments-3-cross-border-corridors-to-know/>
- [93] THOMAZ, Diana. *Post-disaster Haitian migration* [online]. In *Forced Migration review: States of fragility*. University of Oxford, 2013. s. 35 – 36. [cit. 2024-03-13]. Dostupné na: <https://shorturl.at/yEFY8>
- [94] TOMAGA, Juraj. *Bangladéš* [online]. 2002. [cit. 2023-11-19]. Dostupné na: <https://encyklopedia.sme.sk/c/893936/banglades.html>
- [95] UN. *Secretary-General to Decade for Natural Disaster Reduction* [online]. 1999. [cit. 2023-10-29]. Dostupné na: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/secretary-general-decade-natural-disaster-reduction>
- [96] UN-DESA. *International Migrant Stock* [online]. 2024. [cit. 2024-03-07]. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- [97] UNDP. *Human Development Index (HDI)* [online]. 2024. [cit. 2024-04-04]. Dostupné na: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- [98] UNHCR. *Migrant definition* [online]. 2019. [cit. 2023-10-02]. Dostupné na: <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/migrant-definition>
- [99] UNHCR. *People forced to flee* [online]. 2021. Oxford: Oxford University Press, 2022. 540 s. [cit. 2023-10-09]. Dostupné na: <https://shorturl.at/bOS78>

- [100] UNIVERSITY OF NOTRE DAME. *ND GAIN Country Index: Tech Report* [online]. Indiana: University of Notre Dame, 2023. 50 s. [cit. 2024-02-24]. Dostupné na: https://gain.nd.edu/assets/522870/nd_gain_countryindextechreport_2023_01.pdf
- [101] UNIVERSITY OF NOTRE DAME. *ND-GAIN Country Index* [online]. 2024. [cit. 2024-02-29]. Dostupné na: <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>
- [102] USGS. *How can climate change affect natural disasters?* [online]. [cit. 2023-10-22]. Dostupné na: <https://www.usgs.gov/faqs/how-can-climate-change-affect-natural-disasters>
- [103] WEF. *Migrant workers sent home almost \$800 billion in 2022. Which countries are the biggest recipients?* [online]. 2023. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/remittances-money-world-bank/>
- [104] WHO. *Human development index* [online]. 2024. [cit. 2024-04-04]. Dostupné na: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index>
- [105] WORLD BANK. *Average transaction cost of sending remittances to a specific country (%)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-18]. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.RMT.COST.IB.ZS>
- [106] WORLD BANK. *GDP Growth (annual %) – Serbia* [online]. 2024. [cit. 2024-03-21]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=RS>
- [107] WORLD BANK. *Goods exports (BoP, current US\$)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.MRCH.CD>
- [108] WORLD BANK. *Goods imports (BoP, current US\$)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BM.GSR.MRCH.CD>
- [109] WORLD BANK. *Metadata Glossary - Average transaction cost of sending remittances from a specific country (%)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SI.RMT.COST.OB.ZS>
- [110] WORLD BANK. *Moldova – Population* [online]. 2024. [cit. 2024-02-29]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=MD>
- [111] WORLD BANK. *Personal remittances, received (% of GDP)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-18]. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.RMT.COST.IB.ZS>
- [112] WORLD BANK. *Personal remittances, received (current US\$)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT>
- [113] WORLD BANK. *Trade (% of GDP)* [online]. 2024. [cit. 2024-03-27]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>
- [114] WORLD BANK. *Trade* [online]. 2024. [cit. 2024-03-26]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/topic/trade>
- [115] WORLD BANK. *World Bank Country and Lending Groups: Country Classification* [online]. 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné na: <https://shorturl.at/fgqwL>
- [116] ZHOU, Ping. *Forced, Reluctant, and Voluntary Migration* [online]. 2020. [cit. 2023-10-08]. Dostupné na: <https://shorturl.at/hvFJZ>
- [117] ZODIAN, Serban Alexandru. Viewpoints on Environmental Migration [online]. In *QUALITY ACCESS TO SUCCESS. SOC ROMANA PENTRU ASIGURAREA CALITATII*, 2017, vyd. 18, s. 485-487. [cit. 2024-01-12]. Dostupné na: <https://submission.calitatea.ro/index.php/QAS/index>